

Jihočeská univerzita v Českých Budějovicích
Pedagogická fakulta
Historický ústav

EVA HRACHOVCOVÁ

Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století

Vedoucí diplomové práce: Mgr. Zdeněk Bezečný, Ph.D.

České Budějovice 2007

Prohlašuji, že jsem diplomovou práci na téma Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století vypracovala samostatně a použila pouze uvedených pramenů a literatury.

Ve Strakonících dne 27. dubna 2007

Eva Hrachovcová

Ráda bych vyslovila poděkování za odborné vedení diplomové práce, cenné rady a laskavý přístup panu Mgr. Zdeňku Bezecnému, Ph.D.

Anotace

Šlechtické sňatky v druhé polovině 19. století

Předkládaná diplomová práce pojednává o sňatkové strategii mužských příslušníků české historické šlechty v letech 1848-1914. Tomuto tématu byla zatím v české historiografii věnována pouze okrajová pozornost. Objektem zájmu se stal první krok, který musel každý jedinec před uzavřením manželství učinit, a to zvolit si vhodného životního partnera. Cílem manželství u „starošítné“ šlechty bylo tradičně, více než u ostatních vrstev společnosti, založení a udržení „domu“, kterému měl sňatek dodat prestiž či potřebné vazby shodující se s jeho postavením. Tato strategie zachování rodu, která úzce souvisela právě s výběrem nevěsty, se jevila v českém aristokratickém prostředí jako prvořadá.

Dodržování principu rovnorodosti při volbě manželského protějšku, jenž byl součástí starobylých šlechtických hodnot, nelze ale chápat v moderní občanské době, která odmítla stavovské rozdělení společnosti, jen jako demonstrování vlastního výlučného postavení. Naopak v době hlubokých společenských změn, kdy šlechta ztrácela stále více své politické, společenské i hospodářské postavení, znamenalo zachování této zásady jednu z mála možností, jak vůbec zajistit existenci této elitní sociální skupiny do budoucna.

Annotation

The aristocratic marriages in the second half of the 19th century

This thesis deals with the marriage strategy of the male members of the Czech historic aristocracy between 1848 and 1914. So far this subject was in the Czech historiography a matter of peripheral importance. The subject of concern was a first move that has to be done by every individual before his marriage, that is choose the proper partner for life. The goal of wedlock in the historical aristocracy traditionally was, more than in other ranks, to establish and keep the aristocratic house to which the marriage should have provided prestige and terms corresponding with its position. This strategy of preserving the noble lineage that was closely connected just with the selection of a bride appeared in the Czech aristocratic quarters to be primary.

The observance of the parity basis when choosing the counterpart which was a part of traditional aristocratic qualities cannot be accepted in the modern civil society that refused the traditional walk of life only as a demonstration of one's own exclusive position. On the contrary, at a time of deep social changes when the aristocracy kept loosing its political, social and economic position represented the observing of the principle a one of few possibilities to ensure the existence of this elite social group into the future at all.

Obsah

I. Úvod	7
II. Výběr nevěsty v občanské době dle středověké zásady rovnorodosti	12
II. 1. Princip rovnorodosti u české historické šlechty v druhé polovině 19. století	14
II. 2. Sňatky mezi historickou a nově nobilitovanou šlechtou	30
III. Mesaliance české historické šlechty	43
III. 1. Mesaliance v knížecích šlechtických rodech	49
III. 2. Mesaliance v hraběcích šlechtických rodech	56
III. 3. Neurozené nevěsty	60
III. 4. Mesaliance z pohledu nejbližších příbuzných i široké veřejnosti	70
IV. Geografické souvislosti výběru životní partnerky	75
IV. 1. Čeští šlechtici a jejich nevěsty z jiných kontinentů	77
IV. 2. Evropský sňatkový trh	81
IV. 3. Sňatky a příbuzenské vztahy v rámci habsburské říše	89
V. Sňatkový věk českých šlechticů	101
VI. Závěr	107
VII. Soupis pramenů a literatury	113
VII. 1. Nevydané prameny	113
VII. 2. Vydané prameny	113
VII. 2. 1. <i>Dobový tisk</i>	113
VII. 2. 2. <i>Ostatní vydané prameny</i>	113
VII. 3. Literatura	114
VII. 4. Internetové odkazy	117
VIII. Seznam obrazových příloh	119
IX. Seznam tabulek	121
X. Příloha CD-ROM Databáze sňatků 1848-1914	122

I. Úvod

Problematika sňatků a dalších otázek spojených s fenoménem rodiny 19. století se těší a těšila poměrně velkému zájmu badatelů rozličných vědních oborů, přičemž pozornost například kulturních historiků nebo pak především historiků, jejichž dílčí studie vycházely z metod historické demografie, se doposud obracela spíše do středních či nižších vrstev společnosti. Přesto jednoznačný syntetizující pohled na daný problém ve sledovaném období, který by zahrnoval její celé spektrum, v českém prostředí nadále postrádáme. Zejména zde pak chybí práce, které by zkoumaly fenomén sňatků ve vyšších vrstvách společnosti, jejíž jádro tvořila česká historická šlechta. Tato nepočtená a značně uzavřená sociální skupina sice od roku 1848 ztrácela stále více své politické, společenské i hospodářské postavení, přesto zaujímal ve společenském žebříčku významnou pozici až do konce tohoto „měšťanského“ století. V konkurenci moderních podnikatelů a vzrůstajícího se měšťanstva ustupoval její distinktivní rys v podobě pozemkového majetku, který měl šlechtu odlišovat od zbytku společnosti, jinému odlišujícímu znaku, jenž tkvěl ve starobylosti, urozenosti šlechtických rodin či jejich stavovském závazku. Tyto priority vyzdvihovala aristokratická společnost s postupujícím 19. stoletím stále intenzivněji. Normy a hodnoty této elitní sociální vrstvy se mimochodem odrážely již v jejím svěbytném životním stylu, který byl do značné míry výrazem její obrany proti změnám, jež s sebou přinášela moderní občanská společnost. Lpění na tradičních hodnotách a principech se pak především projevovalo při významných událostech spjatých s životním cyklem šlechty, mezi něž bezpochyby patřil také sňatek.

Cílem předkládané práce bylo bližší zkoumání sňatků v prostředí české vysoké šlechty v letech 1848-1914 a tak částečně splacení dluhu, který ohledně této problematiky dosud měla česká historiografie.¹ Ke studiu daného fenoménu bylo možné využít hned několik přístupů a metod, avšak jejich důsledné naplnění by svým rozsahem vydalo rozhodně na více než jednu obsáhlejší studii. Objektem našeho zájmu se tak stal pouze první krok, který

---

¹ První studie, která se obecně věnuje šlechtickým sňatkům v českém prostředí, vyšla ve sborníku *Sex a tabu v české kultuře 19. století* v roce 1999. Srov. Z. BEZECNÝ, *Sňatky české šlechty v druhé polovině 19. století*, in: Václav Petrbok (ed.), *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 88-93.

musel každý jedinec před uzavřením manželství učinit, a to zvolit si vhodného životního partnera. Zde je nutné připomenout, že jsme danou problematiku ještě dále specifikovali tím, že jsme se zaměřili pouze na sňatkové chování mužských příslušníků knížecích a hraběcích rodů, jež sídlily v Čechách ještě na počátku 20. století. Cílem této práce byla tedy snaha přiblížit se k této, v prostředí české vysoké šlechty zcela zásadní problematice v co možná nejkomplexnějším pohledu s využitím metod sociálních dějin či již zmiňované historické demografie a historické antropologie. Nejdůležitějším se pro tyto účely jevílo vytvoření databáze sňatků mužských příslušníků české rodové šlechty, na jejímž základě jsme se pokusili najít odpovědi na některé otázky související s tímto tématem. V první řadě jsme se ale snažili skrze sňatkovou strategii hledat příčiny změn v myšlení a ve vnitřních vazbách této výlučné sociální skupiny, pokud k nim v průběhu dynamického období druhé poloviny 19. století vůbec docházelo.

Dějinám šlechty v moderní občanské době bylo v odborné literatuře zatím věnováno jen velmi málo prostoru. Některé starší historické práce o tomto tématu byly navíc zatíženy určitými předsudky a ideologizací. Bližší, méně zkreslené informace o šlechtě můžeme pak získat například z několika monografií věnovaných 19. století obecně.² Skutečně svobodné bádání o šlechtě tohoto období se ale mohlo plně rozvinout až po roce 1989. V posledních bezmála dvaceti letech se pak objevila řada zajímavých knih, z nichž jsme pro účely naší práce používali zejména heraldicky a genealogicky zaměřenou literaturu. Za poněkud méně zdařilou monografii lze považovat *Lexikon české šlechty* od Jana Halady, který obsahuje mnoho chyb a nepřesností.³ O poznání solidnější encyklopedii představuje Maškova kniha *Modrá krev*, jejíž druhé a třetí rozšířené vydání zahrnuje základní informace o 445 šlechtických rodech žijících v Čechách kolem roku 1900.⁴ Za neméně důležitou práci, která se podrobněji věnuje knížecím rodinám v českých zemích, lze označit *Encyklopedii knížecích rodů zemí Koruny české* od Jana Županiče a kolektivu.⁵ Rodopisné údaje přinášejí

---

² Jedná se zejména o práci O. URBANA, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982; TÝŽ, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003.

³ Poslední vydání J. HALADA, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1999.

⁴ P. MAŠEK, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.

⁵ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

i *Almanachy českých šlechtických rodů*,⁶ jež sloužily, vedle gothajských ročenek,⁷ jako základní pramen naší práce. Další informace pro pochopení sňatkového chování jsme mimo jiné získávali ze životopisných monografií, které jsou zaměřeny buď na význačné příslušníky jednotlivých rodů, nebo obecně na dějiny celého rodu.⁸ Důležitým zdrojem inspirace byly pak především práce, které se zabývají životním stylem šlechty, nicméně takových knih či studií nalezneme v českém prostředí poskrovnu. K mentalitě a strategii v chování šlechtice v 19. a na počátku 20. století se pak nejuceleněji vyjadřuje především Zdeněk Bezecný,⁹ šlechtické rodině a vzájemným sociálním vztahům uvnitř ní se podrobněji věnuje Radmila Slabáková.¹⁰ Životního stylu šlechtičen se dotýká kupříkladu i Milena Lenderová¹¹ či Klára Myšková.¹² Dějinami šlechtičen v 19. století, jimž je mimochodem zatím věnována v historiografii větší pozornost než opačnému pohlaví, se zabývají i někteří zahraniční autoři a autorky, z nichž pro německé prostředí vyniká historička Christa Diemel, jejíž monografii lze v tomto ohledu považovat za ojedinělý

---

⁶ Naposledy vyšel *Almanach českých šlechtických rodů 2005*, Praha 2004; předchozí ročníky 1996, 1999, 2001, 2003.

⁷ Pro poznání vyšší šlechty je důležitý *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, poskytující údaje o členech vládnoucích evropských rodin, mediatisovaných knížecích dynastiích a ostatních knížecích a vévodských rodinách, a *Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser*, který shromažďoval údaje o držitelích německého, rakouského s uherského hraběcího diplomu.

⁸ Jako příklad lze uvést A. VALENTA, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004; S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002; O. KLOBAS, *Václav hrabě Kounic. Šlechtic nejen rodem*, Brno 1993; I. BROŽ, *Velké postavy rodu Kinských*, Praha 1997.

⁹ Své bádání shrnul do monografie Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost, Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a počátku 20. století*, České Budějovice 2005.

¹⁰ Na příkladu rodiny Mensdorff-Pouilly se těmito tématům věnuje v některých svých studiích kupříkladu R. SLABÁKOVÁ, *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorff-Pouilly)*, in: J. MACHAČOVÁ – J. MATĚJČEK (edd.), *Studie k sociálním dějinám 6*, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 275-285; TÁŽ, *Šlechtická rodina jako zvláštní typ rodiny?*, in: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*, Opava 2003, s. 89-95.

¹¹ Jedná se například o práci M. LENDEROVÁ, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999; TÁŽ, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století II. Život všední a sváteční*, Pardubice 2005, TÁŽ, *Deník Gabriely ze Schwarzenbergu, 1840-1841*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 253-278.

¹² K. MYŠKOVÁ, *Kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu. Obraz šlechtičny v druhé polovině 19. století*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2001.

pokus.¹³ Přínosné jsou také studie o životním stylu rakouských šlechtických rodin, přičemž pro naše potřeby byly významné zejména dějiny rodu Windisch-Graetzů od historika Hannese Stekla a spoluautorky Marijy Wakounig, jež jsou orientovány historickoantropologicky.¹⁴ Kostru této knihy tvoří životní cyklus šlechty a jedna z kapitol se zabývá právě problematikou šlechtických sňatků. Prostřednictvím deníkových záznamů a osobní korespondence se autoři snaží proniknout do vnímání jednotlivých rituálů spojených s touto otázkou a taktéž se dotýkají skutečností, jež ovlivňovaly složitou sňatkovou strategii příslušníků rodu Windisch-Graetz. Výše zmiňované zahraniční studie posloužily pak pro naši práci především jako velmi důležitý materiál ke komparaci. Vydaných pramenů, které by pomohly přiblížit ojedinělý způsob myšlení šlechticů 19. století, je v českém prostředí k dispozici jen málo, z nichž jmenujme například paměti Alfonse Clary-Aldringena či Erweina Lobkowicze.¹⁵ Na tomto místě je nutné připomenout, že nevydané prameny zůstaly až na některé výjimky, kdy jsme se zabývali pouze prameny úřední povahy, stranou našeho zájmu, neboť jejich studium by naznamenalo pro účely naší studie přínos stěžejního významu.¹⁶

Práce je strukturována do čtyř kapitol, jejichž cílem bylo nejen popsat, nýbrž pochopit strategii výběru životní partnerky mužských příslušníků vyšší šlechty v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století a obecně zkoumat sociální vztahy uvnitř šlechtické hierarchicky uspořádané společnosti či sledovat posuny v její mentalitě. První kapitola se zabývá volbou nevěsty, snaží se zodpovědět do jaké míry dodržovali šlechtici v daném ohledu zásadu rovnorodosti, jež patřila mezi tradiční normy šlechtického světa po celá staletí a jež sloužila k posilování její uzavřenosti. S tím do značné míry souvisí i otázka, jak hluboce otřásl přechod od stavovského rozdělení společnosti ve společnost moderní a autonomní s těmito hodnotami zdejší historické šlechty. Dále se tato kapitola, a ještě více kapitola následující, zaměřuje na zcela nový fenomén, jenž stále častěji pronikal do

---

¹³ CH. DIEMEL, *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftdamen, Salondamen 1800-1870*, Frankfurt am Main 1998.

¹⁴ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*, Wien-Köln 1992.

¹⁵ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*, Praha 2002; E. LOBKOWICZ, *Vzpomínky na monarchii*, Praha 1997.

¹⁶ Doplnění některých informací jsme hledali zejména v osobních pozůstalostech některých členů schwarzenberské sekundogenitury.

šlechtických kruhů právě od druhé poloviny předminulého století a jímž byly sňatky se členy nově nobilitovaných rodin či s nešlechtici. Třetí kapitola nabízí čtenáři odpovědi na otázky, do jaké míry hrály důležitou roli při výběru životní partnerky geografické souvislosti, zda si čeští knížecí a hraběcí potomci hledali své nevěsty v různých částech Evropy či dokonce na jiných kontinentech, nebo jestli ideální manželky pocházely z rakouských, potažmo českých zemí, což také mohlo vypovídat mnohé o specifickém myšlení této elitní vrstvy společnosti. Poslední kapitola se pak stručně dotýká sňatkového věku šlechtických snoubenců, kterému se doposud nevěnovala v českém prostředí žádná pozornost.

II. Výběr nevěsty v občanské době dle středověké zásady rovnorodosti

„Musíme držet ještě pevněji při sobě a zachovat si krásnou jednotu rodiny.“

královna Viktorie

Stejně jako u měšťanstva,¹⁷ sloužil sňatek i ve šlechtickém světě v první řadě k zajištění dalšího trvání rodu a rodinného majetku. Ať už si budoval příslušník historické šlechty kariéru v politických kruzích, v armádě či jako správce svých rodových statků, povinnost zachovat rod a přivést na svět potomka mu velela najít si patřičnou manželku a založit rodinu. Na výběru budoucí manželky mnohdy tak závisel osud celého rodu. Rozumělo se samo sebou, že vhodnou partií se mohla stát jedině nevěsta pocházející ze stejně urozeného rodu.

Volba partnera a čas svatby byly u šlechtické rodiny 19. století vázány na řadu předpokladů. Představy rodičů, a urozené společnosti všeobecně, o kvalitách budoucích manželů a manželek vycházely z aristokratických stavovských zájmů, materiálního uvážení, emocionálních požadavků a převládajícího manželského a rodinného ideálu. Největší váhu měl přitom bezesporu starobylý princip rovnorodosti.¹⁸ Poněkud stručně charakterizuje význam daného pojmu na počátku 20. století dosud nepřekonaný český výkladový slovník jako *„rovnost co do rodu mezi dvěma osobami nebo rodinami“*.¹⁹ Tato poměrně jasná definice se vztahuje k celé, hierarchicky uspořádané společnosti. Přestože při výběru drahé polovičky vskutku platila a až úzkostně se dodržovala zásada příslušnosti k sociální skupině ve všech vrstvách společnosti, rovnorodost²⁰ byla historicky důležitá především pro šlechtu. Obecně totiž podmiňovala stavu odpovídající manželství, které zajišťovalo oběma snoubencům a společným dětem zachování jejich výlučného statutu a s tím spojené nároky včetně plného dědického práva.

---

¹⁷ M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 70-104.

¹⁸ Z německého výrazu „Ebenbürtigkeit“, jenž se překládá jako „stejnorodost“, „rovnost“, „rovnocennost“.

¹⁹ *Ottův slovník naučný XXIV*, Praha 1906, s. 93.

²⁰ Žádný český výkladový slovník včetně *Ottova slovníku naučného* neobsahuje výraz „rovnorodost“, nýbrž pouze „stejnorodost“ či „rovnocennost“. V moderní potřebě komunikace se mimochodem pojem „rovnocenný“ používá spíše jen ve smyslu „ekvivalentní, stejně hodnotný“. *Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Praha 1994, s. 356.

Uplatňování výše zmiňovaného principu výrazně podněcovalo prohlubování rozdílů mezi stavem šlechtickým a nešlechtickým, mezi vysokou a nižší šlechtou. Obzvláště aristokracie rakouského či německého původu dbala striktně na požadavek rovnorodosti, který byl ostatně právním poměrem čistě germánského původu. Oproti tomu kupříkladu francouzský šlechtický zákon, ovlivněný právem anglickým, považoval všechny vrstvy populace za navzájem rovnocenné. Avšak i u tamních příslušníků vysoké aristokracie lze vysledovat tendence zdůrazňující sociální odstup od nižší šlechty.²¹

Vrátíme-li se podrobněji k pojmu „rovnorodost“, zjistíme, že obsahuje dva pro šlechtice důležité významy. V první řadě znamenal tento pojem pro vysokou šlechtu přiměřené státoprávní postavení, které se mimo jiné vyznačovalo možností uzavřít právoplatné manželství s příslušníkem vládnoucího domu. Takovýmto specifickým způsobem proběhl vývoj u říšské vysoké šlechty, jejímž rozlišovacím atributem bylo suverénní zemské panování, v němž byl požadavek rovnorodosti mohutně podporován uzavíráním sňatků dle politických a dynastických hledisek. Roku 1803 a 1806 postihla valnou část této aristokracie mediatizace,²² která sice pro některé šlechtické rodiny znamenala ztrátu jejich panských území, avšak neměla v žádném případě mít za následek snížení jejich statutu.²³ To, že mediatizované rodiny kompenzovaly pak reálné ztráty svého postavení zdůrazněním jejich formální rovnorodosti s vládnoucími rodinami a upevnováním tohoto principu skrze sňatkovou strategii, je psychologicky průhledné. Podobný osud ostatně čekal v průběhu 19. století i další, dříve suverénní rody, a konečně po roce 1918 také moci zbavené vládnoucí dynastie.

Druhý význam „rovnorodosti“ znamenal úhrn šlechtických právních norem, obvykle zakotvených v takzvaných domácích zákonech, které obsahovaly předpoklady rovnorodosti

---

²¹ Uplatňovali ho například angličtí *peers* vůči nižší šlechtě. <http://de.wikipedia.org/wiki/Eben%c3%BCrtigkeit>, staženo 11.9.2006.

²² Mediatizace se týkala mimo jiné i Fürstenbergů, Hohenlohů, Schwarzenbergů, Schönburgů. http://susie-technik.uni-ulm.de:8080/Meyers2/seite/werk/meyers/band/5/seite/0276/meyers_s0276.html, staženo 5.6.2006; M. BUBEN, *Nástin vývoje české titulatury*, Prostor 6, 1992, č. 21, s. 204.

²³ Postavení i právo stejnorodosti s panujícími rody, jakož i právo autonomie ohledně statků a poměrů rodinných pak těmto rodům zaručovaly německá spolková akta z 8. června roku 1815, buntové usnesení z 19. srpna roku 1825 a Cášský konferenční protokol ze 7. listopadu roku 1818. <http://www.heraldica.cz/faq-genealogy.htm>, staženo 5.6.2006.

a právní následky v případě jejich porušení.²⁴ Ne ale všechny vznešené rody vydaly pro tuto zásadu zákon tohoto druhu.²⁵ Ačkoli byly po první světové válce, jak už bylo uvedeno, poslední zbytky zvláštního šlechtického zákona odstraněny, usilovaly nadále urozené rodiny o nalezení stavovsky přiměřeného, z vysoké šlechty pocházejícího snoubence či snoubenky pro svoje ratolesti.²⁶ Od roku 1945 podléhá však středověký princip rovnorodosti v těchto rodinách, a dokonce i ve zbývajících evropských monarchiích,²⁷ postupnému eroznímu procesu. A to nejen díky uzavírání manželství s příslušníky nižší šlechty, ale také ve větší míře s nešlechtici. V současnosti je tato skutečně starobylá zásada dodržována spíše ojediněle.²⁸

II. 1. Princip rovnorodosti u české historické šlechty v druhé polovině 19. století

„Na železnici se mi vždy nejpatrněji jeví přicházející stanovisko komunismu. Na ni se totiž dělí cestující, jako teď i v životě, jen na dvě třídy, na ty, kteří platí hodně, a na ty, kteří platí málo. Tedy majetek, vlastnictví, je jediným dělítkem, stav ale jen vedlejší podmínkou. Kavalír, důstojník, kněz, ba kardinál nebo král na odpočinku přijdou bez dalšího do druhé třídy, nemají-li peněz – zatím co penězoměnci, obilní Židé, lichváři, šejdíři a falešní hráči, kuplířka a nevěstka se umístí v první třídě, jakožto slušní lidé, jsou-li schopni platit. Původně však je v našem společenském ústrojí vlastnictví jen vedlejším – náboženské a společenské

---

²⁴ Vedle otázky rovnorodosti byla v těchto zákonech stanovena pravidla týkající se kupříkladu dědického práva či apanáže pro potomky.

²⁵ <http://www.adelsrecht.de/Lexikon/E/Ebenburtigkeitsrecht/ebenburtigkeitsrecht.html>, staženo 11.9.2006.

²⁶ <http://de.wikipedia.org/wiki/Eben%c3%BCrtigkeit>, staženo 11.9.2006.

²⁷ Ještě v roce 1968 bojkotovala evropská šlechta sňatek korunního prince a pozdějšího norského krále Haralda V. s měšťankou Sonjou Haraldson, velký rozruch vyvolala také například svatba švédského krále Karla Gustava se Silvií Sommerlath v roce 1976, proti tradičnímu šlechtickému principu se na přelomu 21. století oženil i dánský princ Joachim, španělský korunní princ Felipe a v neposlední řadě britský princ Charles, který pojal v roce 2005 za manželku neurozenou Camillu Parker. Tamtéž.

²⁸ Silně konzervativní v tomto ohledu jsou dodnes bezesporu Liechtensteinové. Podle předpisu jejich knížecího domácího zákona vydaného v roce 1993 je možné vznést jakýmkoli členem rodiny námitky proti uzavření manželství z důvodu, „aby toto manželství prestiž, čest a blaho knížecího domu Liechtenstein nepoškodilo“. <http://www.fuerstenhaus.li/fhe/defuerstenhaus/geschichte/hausgesetz.html>, 13.9.2006.

postavení však hlavním rozdílem. – Toto však také předpokládalo mravní cenu. Kdo se nemohl prokázat neposkvrněným štítem, přestal být šlechticem.“

Bedřich Schwarzenberg

Trvání na stavovsky odpovídající manželce, případně manželovi, patřilo v prostředí českých urozenců výhradně k osobní a rodinné šlechtické hrdosti, či chceme-li pýše. Zásada rovnorodosti zde totiž nebyla zakotvena v žádném světském, ani církevním právním řádu. Obzvláště pak vysoká šlechta přísně dohlížela na patřičný původ potencionálních kandidátek, s nimiž se měli oženit jejich drazí potomci. Volba partnerky v rámci české historické aristokracie nebyla pouze záležitostí individuální, nýbrž otázkou prestižní, týkající se celého rodu.

Jak už bylo výše naznačeno, díky uzákoněné autonomii mohly stavovsky vznešené rodiny i v 19. století „nařídít“ dodržování zásady rovnorodosti svým členům prostřednictvím domácího zákona. V některých šlechtických rodech k tomuto účelu však plně postačila listina či závěť některého z významných členů rodiny, jejíž část se obracela k budoucím generacím s požadavkem zachování stavovské rovnosti.²⁹ Je však nutné podotknout, že tato nařízení týkající se nástupnictví bývala časem různě pozměňována a upravována dle potřeb, zatímco zásada rovnorodosti těmto novelizacím dlouho odolávala.³⁰ Aby byl u uchazeček a uchazečů zkontrolován jejich šlechtický původ, vznikl institut takzvané zkoušky předků.³¹ Na jeho základě se zpravidla vyžadovalo, aby nevěsta nebo ženich před uzavřením sňatku doložili 16 předků, přesněji předků narodivších se se

---

²⁹ Například dědit schlikovské statky v severovýchodních Čechách se smělo dle nařízení hraběte Františka Arnošta Schlika z roku 1672 jen za určitých podmínek, mezi něž patřila v první řadě povinnost rovnorodého manželství. Také v rodině Kinských platil od roku 1746 nástupnický řád v knížecí hodnosti, spojený s držbou majorátu, podle kterého musely být vždy respektovány dvě zásady – synové v jednotlivých liniích nastupují do dědictví fideikomisu de primo genito, tedy podle prvorozenectví a musejí se oženit přiměřeně svému stavu. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 250; A. VALENTA, *Dějiny*, s. 110.

³⁰ Dědickou posloupnost pozměnil v testamentu kupříkladu hrabě Bedřich Kinský, a to v neprospěch syna své dcery Marie, knížete Karla ze Schwarzenbergu. Testátor to odůvodnil skutečností, že jeho „milovaný vnuk kníže Karel“ je čekatelem schwarzenberského fideikomisu, a je tudíž materiálně zajištěn. Tamtéž, s. 162-164.

³¹ Zkouška předků u šlechty je známá už od 12. století, kdy šlechtic, který se chtěl zúčastnit rytířského turnaje, musel doložit svůj původ alespoň čtyřmi rytířskými předky. Později se tyto požadavky zpřísnily a konečný počet urozených předků byl stanoven na 16. <http://www.adesrecht.de/Lexikon/A/Ahnenprobe/ahnenprobe.html>, staženo 15.9.2006.

šlechtickým důstojenstvím, a to až k prarodičům. Dokládání tohoto počtu urozených příbuzných bylo typické právě pro rakouskou, potažmo českou rodovou aristokracii. Dodat vývod předků musela před svou svatbou s knížetem Karlem III. ze Schwarzenbergu i dvacetiletá princezna Vilemína Oettingen-Wallerstein, ačkoli očividně pocházela ze starobylého, vysoce urozeného šlechtického rodu.³² Oproti tomu například německé šlechtě ke zjištění, zda koluje v žilách potencionální snoubenky dostatek modré krve, stačila často zkouška jen pro osm předků nebo dokonce méně.³³ Z toho lze usuzovat, že příslušníci rakouských šlechtických rodů inklinovali k větší konzervativnosti a uzavřenosti svého stavu než jejich sousedé.³⁴

Do jaké míry se zásadou rovnorodosti řídila česká rodová šlechta ve skutečnosti? Genealogické prameny potvrzují, že ještě v druhé polovině 19. století aristokraté usilovně dbali, aby partnerka pocházela ze stejného prostředí, třebaže pobřežnová doba proklamovala rovnost všech občanů. Z námi zaznamenaných 438 sňatků šlechticů, mužských příslušníků s knížecí a hraběcí důstojností usedlých v Čechách, bylo uzavřeno téměř 88% s osobou pocházející z urozené rodiny.³⁵ Sobě rovné manželky si důsledně hledali, jak lze předpokládat, především knížata, ale ani šlechtici honosící se hraběcím titulem se nechtěli nechat v tomto ohledu zahanbit. K typickým příkladům aristokratů, kteří výběrem nevěsty „neklesli“ pod svou úroveň, se tak řadí kupříkladu členové hraběcího rodu Clam-Martinič,³⁶ Silva-Tarouca,³⁷ Sternberg³⁸ či sokolovské linie Nostitz-Rieneck.³⁹ Dalším charakteristickým znakem šlechtické sňatkové strategie bylo téměř bezchybné dodržování zmiňovaného principu nejstaršími syny, budoucími majorátními pány, jejichž volbu drahé choti zpravidla ovlivňovala a svazovala přísná pravidla fideikomisu. Mimochodem postavení těchto mladíků v rámci šlechtických rodin nebylo vůbec jednoduché, volba jejich

---

³² Státní oblastní archiv (dále SOA) Třeboň, Rodinný archiv (dále RA) Schwarzenberg-Orlík, sign. A-I-13, svatba Karla III. s Vilemínou kněžnou Oettingen-Wallerstein, kart. 184.

³³ CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 39.

³⁴ K tomu podrobněji v následujících kapitolách.

³⁵ Ze 438 sňatků českých knížat a hrabat bylo 384 uzavřeno se ženou pocházející ze šlechtického rodu, tj. 87,7% z celkového počtu.

³⁶ *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, Praha 1999, s. 59-60.

³⁷ Tamtéž, s. 345-247.

³⁸ *Taschenbuch der gräflichen Häuser*, Gotha 1915, s. 543.

³⁹ *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 274-275.

partnerek bývala totiž neustále pod dohledem příslušníků celé rodiny, jejíž slovo obecně mívalo v „namlouvacích“ záležitostech velkou váhu. Přesto se zdá, že na přelomu 19. a 20. století šla mladá šlechtická generace často k politování rodičů, rozhodněji než dříve, svou vlastní cestou a formulovala důrazněji nárok na osobní štěstí. A to i v případě členů vládnoucí dynastie. „*Musíš si vzít a sice si vezmeš muže, kterého pro tebe vyberu*“,⁴⁰ řekl údajně František Josef I. své vnučce Elisabetě, jež se rozhodla nerovnorodě provdat za prince Otu Windisch-Graetze. Mladá arcivévodkyně si svou vůli přes monarchův nesouhlas přeci prosadila a v roce 1902 se za šarmantního důstojníka provdala.⁴¹

K nejvznešenějším rodinám, jejichž majetek se nacházel v Čechách, se řadily nepochybně rody patřící k bývalým bezprostředním říšským knížatům. Některé z těchto rodin sice disponovaly i vévodským titulem, je však nutné připomenout, že tomuto stupni důstojnosti se v Českém království nepřikládala větší význam a jednalo se spíše o jakousi ozdobu.⁴² Mimo rámec zdejších bezprostředních knížat stáli, i když v Čechách vlastnili svá panství, kupříkladu Liechtensteinové nebo příslušníci rodu Schaumburg-Lippe, kteří byli svrchovanými pány vlastního teritoria. V jejich sňatkové strategii mimochodem nelze přehlédnout důslednost, s jakou si volili své drahé, stavovsky přiměřené snoubenky. Mezi liechtensteinskými nevěstami vynikala skvostným rodokmenem například arcivévodkyně Elisabeth Rakouská, princezna Terezie Oettingen-Wallersteinová nebo blízká příbuzná z první linie rodu princezna Henrietta Liechtensteinová.⁴³ Také příslušníci druhého jmenovaného rodu Schaumburg-Lippe, jejichž hlavní rezidencí se stal český Náchod, se obdobně ženili pouze s dámami pocházejícími z vysoce urozených rodů. Jejich manželkami

---

⁴⁰ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 74.

⁴¹ Princ Otto Weriand byl císařským důstojníkem a na jednom z četných plesů se seznámil s arcivévodkyní Alžbětou, dcerou zesnulého korunního prince Rudolfa a Stefanie Belgické a tím i vnučkou císaře Františka Josefa I. Alžběta se do elegantního důstojníka zamilovala a přestože ten její city neopětoval, prosadila si u svého císařského dědečka sňatek. V manželství se narodily 4 děti, svazek ale dlouho nevydržel. Otto Weriand si již krátce po svatbě začal žít vlastním životem a aféry obou manželů se záhy staly vydatným zdrojem klepů. K rozvodu však mohlo dojít až po smrti císaře Františka Josefa I. A po rozpadu monarchie. Ten se uskutečnil roku 1924. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 239; J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 300.

⁴² Mezi říšská knížata, která disponovala vévodskými tituly v rámci českých zemí, patřili například Auerspergové, Schwarzenbergové či Lobkoviczové.

⁴³ V roce 1865 pojal za svoji choť Alfred Liechtenstein svou sestřenicí Henriettu. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 39.

se staly hned dvě princezny z Anhaltu, dále princezna Dánská či dvojčata vévodkyně Elsa a Olga Wüttemberská.⁴⁴ Lze konstatovat, že sňatkové chování knížecích potomků výše uvedených vládnoucích rodů i v druhé polovině předminulého století plně odpovídalo jejich výjimečnému postavení v evropské šlechtické společnosti. K bezprostředním rakouským knížatům dozajista náleželi Lobkowiczové, Auerspergové, Fürstenbergové, Schwarzenbergové či Thurn-Taxisové, a to díky svému historickému postavení, které je kdysi opravňovalo k sezení v lavici na říšském sněmu.⁴⁵ Dle očekávání i příslušníci této absolutní špičky rakouské aristokracie upevňovali své postavení a zároveň statut celé rodiny pomocí patřičných manželství s princeznami či hraběnkami téměř bez výjimky. K porušování zásady rovnorodosti začalo pak docházet u zmiňovaných rodin až na samém sklonku 19. století, a i když se skutečně jednalo o ojedinělé případy v rámci jednotlivých rodin,⁴⁶ vypovídaly tyto sňatky o jistých změnách mentality české vyšší šlechty, které se důrazněji projevily až ve století dvacátém. Navíc při zkoumání sňatkového chování těchto rodů zřetelně vyplývá, že ohledně daného principu kladli zpravidla největší důraz na své nevěsty členové primogeniturních linií, jako tomu bylo v případě krumlovských Schwarzenbergů či Thurn-Taxisů, sídlících v Litomyšli.⁴⁷ Strategie mužských příslušníků dalších říšských knížecích rodů, ke kterým patřili například Colloredo-Mannsfeldové, Hohenlohe-Langenburgové či Metternichové a Windisch-Graetzové, nebo knížecích rodin, jako byli Kinští, Rohanové či Paarové, se taktéž povětšinou vyznačovala snahou zvolit si partnerku dle zásady rovnorodosti. Nicméně ze strany těchto šlechticů se první prohřešky vůči danému pravidlu objevovaly už v polovině 60. let, tedy o více než třicet let dříve než u rodin, jež stály ve vnitřní šlechtické hierarchii nejvýše. O nerovnorodých sňatcích bude pak pojednáno v následujících kapitolách.

---

⁴⁴ Tamtéž, s. 88-89.

⁴⁵ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 27.

⁴⁶ Zásadu rovnorodosti nedodržel například prince Rudolf Thurn-Taxis, jenž se v roce 1857 oženil s Jenny Ständlerovou, princ Franz Auersperg, který v roce 1899 pojal za choť nešlechtičnu Florence Hazard či princ Rudolf Lobkowicz, jehož manželkou se stala v roce 1900 bývalá herečka Friderika Kronau.

⁴⁷ K manželkám příslušníků schwarzenberské primogenitury patřily v druhé polovině 19. století princezna Liechtenstein, hraběnka Trattmansdorff či princezna Löwenstein-Werteheim, zatímco členové 1. linie Thurn-Taxis se oženili s princeznou Bavorskou či arcivévodkyní Rakouskou.

Nebylo by dále účelné vypočítávat podrobně, který kníže si vzal jakou princeznu, neboť bychom skončili u sáhodlouhého a pravděpodobně nic neříkajícího seznamu jmen a titulů. Zaměříme se raději na obecné souvislosti těchto knížecích manželských svazků, týkajících se principu rovnorodosti, a naopak na zřejmé odlišnosti, které se zde rovněž vyskytují. V první řadě považujeme za zajímavé, že příslušníci českých knížecích rodů se ženili buďto se sobě rovnocennými dámami, anebo naopak se ženami, jež pocházely z neurozeného prostředí.⁴⁸ Oproti tomu sňatky s prostými šlechticemi, příslušnicemi rytířského stavu či baronkami, se jim zdály pravděpodobně málo reprezentativní nebo v opačném případě málo skandální, jelikož je v druhé polovině 19. století neuzavírali téměř vůbec. O několik výjimek z pravidla se zasloužilo jen nemnoho urozenců, kteří se mimochodem z valné většiny se svými méně urozenými snoubenkami seznámili během diplomatické služby v zahraničí. Jednalo se například o prince Aloise Liechtensteina,⁴⁹ prince Benjamina Rohana⁵⁰ či některé členy knížecího rodu Khevenhüller-Metsch.⁵¹ Takové sňatkové chování by mohlo mimo jiné vypovídat o nepříliš častých kontaktech mezi vyšší a nižší šlechtou při neformálních příležitostech, obecně tedy o stále trvajících sociálních rozdílech uvnitř této hierarchicky uspořádané společnosti.

Příbuzenské svazky s nižšími šlechtici byly českou historickou šlechtou většinou akceptovány, avšak manželství uzavřená s osobami pocházejícími z měšťanského prostředí nikoliv. To, že se některé životní partnerky, které svým sňatkem vstoupily do řad nejurozenějších rodů, neblýskly zrovna žádoucím rodokmenem, jim bylo často zazlíváno ještě dlouho po svatbě. Jako příklad si můžeme uvést svobodnou paní Julii von Redwitz-Wildenroth, jež se jako šestnáctiletá provdala za o mnoho let staršího prince Karla Lobkowicze. Na odtažitý vztah příbuzných ke své tetě vzpomíná Erwin Lobkowicz takto: „*Příznačné pro tehdy ještě velmi přísná pravidla společenského styku bylo, že švagrové tety*

---

⁴⁸ Nerovnorodé svazky tvořily zhruba 12% z celkového počtu 438.

⁴⁹ V roce 1872 se v Londýně oženil s adoptivní dcerou lorda Hollanda Mary Foxovou. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, Praha 2000, s. 219.

⁵⁰ Princ Benjamin Rohan pocházel z vedlejší linie rodu, ve svých 51 letech pojal za svou choť o 7 let starší Amélii Julii Mahé de Kerouan. Tamtéž, s. 328.

⁵¹ Patřil k nim hrabě Otomar, jenž uzavřel manželství s bratislavskou rodačkou baronkou Leontinou Kress von Kressenstein, nebo jeho syn Karel, jenž se na Korfu oženil s tamní šlechticnou Marií de Botti-Vrachliotti. *Almanach českých šlechtických rodů 2003*, Praha 2002, s. 204-207.

Julie, mezi nimi i moje babička, jí nikdy nenabídly tykání, protože nebyla na příslušné stavovské úrovni, přestože rodina Redwitzů patří k nejstarším franckým rodinám.“⁵²

S postupujícím 19. stoletím, kdy aristokracie stále více ztrácela své politické, společenské i hospodářské postavení,⁵³ bychom předpokládali, že docházelo také u historické šlechty k určité „revizi“ jejích tradičních hodnot. Alespoň tedy kupříkladu těch, které se týkaly sňatkové politiky mezi příslušníky nižší a vyšší šlechty. Přestože byli svobodní páni císařským výnosem z roku 1879 přiřazeni k vyšší šlechtě,⁵⁴ nestaly se tím baronky pro knížecí mužské potomky o nic přitažlivější. A to obzvláště, jednalo-li se o příslušnice nově nobilitovaných šlechtických rodin. V podstatě jediným, kdo z řady českých knížat ve sledovaném období slavil svatbu se svobodnou paní pocházející z takzvané „druhé společnosti“,⁵⁵ byl František de Paula, druhorozený syn knížete Josefa Colloredo-Mannsfelda, jenž založil druhou větev tohoto rodu. Jeho vyvolenou se stala v roce 1874 bohatá Marie Felicie Lexa von Aehrenthal.⁵⁶ Příčin vedoucích k mizivému počtu sňatků mezi starobylými knížecími rody, jež se mohly vykázat řadou urozených předků, a takzvanou novou šlechtou bylo patrně několik. Za primární lze považovat zakořeněnou sociální izolovanost příslušníků vysoké šlechty vzhledem k ostatním vrstvám společnosti, vyznačující se mimo jiné programovým odmítáním všeho nového, tedy i nové sociální elity. A to i v případě, kdy se jednalo o osoby, jimž kolovala v žilách modrá krev, byť jen velmi krátkou dobu. Ze sňatkové strategie nejurozenějších šlechticů zřetelně vyplývá, že tato

---

⁵² Připomeňme, že zmiňovaný sňatek se uskutečnil roku 1856 a že mezi švagrovými, které pohrdali původem baronky Redwitzové, byla kupříkladu princezna Marie a Leopoldina Liechtensteinová nebo hraběnka Carolina z Vrbna. E. LOBKOWICZ, *Vzpomínky*, s. 28.

⁵³ J. MATĚJČEK, *Šlechta v českých zemích v 19. století (První pokus o přehled)*, Slezský sborník 98, 2000, s. 279-299.

⁵⁴ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 24.

⁵⁵ Tamtéž, s. 26.

⁵⁶ Původně rodina českých mydlářů, později pražská měšťanská rodina uvedená do šlechtického stavu v roce 1790. Povýšení do stavu svobodných pánů se členové tohoto rodu dočkali v roce 1828. Majetek Aehrenthalové nabyli zejména obchodem s obilím, politický vliv pak mimo jiné sňatky s dalšími šlechtickými rody a vlastní pílí. Tato nově nobilitovaná rodina byla spřízněna kupříkladu s příslušníky hraběcího rodu Wilczek, Thun-Hohenstein a několikrát s Colloredo-Mannsfeldy. K nejvýznamnějším členům tohoto rodu patřil Alois, mladší bratr baronky Marie Felicie, významný rakouský diplomat a politik. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 158; <http://patricius.info/Rodokmeny/Lexa.txt>, staženo 27.9.2006; A. SKŘIVAN, *Nástup Aloise Lexy von Aehrenthal do úřadu ministra zahraničí Rakousko-Uherska v roce 1906*, in: P. KLENER (ed.), *Pocta docentu Vladimíru Nálevkovi*, Praha 2001, s. 105-115.

uzavřenost zůstala i v předminulém století důsledně zachována a že na zboření stavovských hrází ve šlechtické společnosti si budeme muset ještě nějaký čas počkat.

Další velmi zajímavé sňatkové chování můžeme sledovat u aristokratických rodin, jež se sice honosily pouze hraběcím titulem, svým významem byly však postaveny na roveň s knížecími dynastiemi. V Čechách k nim patřili, díky vlastnictví některých říšských území, Harrachové, Stadionové a Schönbornové.⁵⁷ Příslušníci prvně jmenovaného rodu, jež v létě obývali Jilemnicki a novogotický zámek Hrádek u Nechanic,⁵⁸ se mohou pochlubit, kromě úspěšného hospodaření a podnikání v oblasti textilnictví, sklářství či kupříkladu železářství, i sobě rovnocennými manželkami. To, že se mužští členové rodiny Harrachů snažili potvrdit příslušnost k nejurozenějším českým rodům a vůbec svůj prestižní původ, se zřetelně projevilo ve výběru neméně „prestižních“ životních partnerek. Ženili se totiž téměř výhradně s dcerami nejvýznamnějších českých knížat.⁵⁹ Navíc si vybírali většinou majetnější nevěsty z rodin podnikavých hospodářů, ke kterým náleželi kupříkladu Thurn-Taxisové či Lobkowiczové. Spřízněnost s druhým jmenovaným, starobylym českým rodem, byla založena mimo jiné na společném zájmu obou dynastií podporovat emancipační snahy českého národa, včetně kulturního rozvoje země.⁶⁰

Slabost pro dámy pocházející z původně českých šlechtických rodin patří snad k nejtypičtějším znakům sňatkové strategie mužských potomků hraběcí rodiny Schönbornů. Tito, z politického hlediska většinou pravicově orientovaní aristokraté, uzavírali striktně rovnorodá manželství s příslušnicemi takových rodů, jakými byli například lobkowiczká knížata, hrabata ze Sternbergu, rod Chotků nebo Czerninů.⁶¹ Je zřejmé, že nejen dynastická, ale i reálná politika v jejich případě, podobně jako u již zmiňovaných Harrachů či

---

⁵⁷ O jejich urozenosti svědčí mimo jiné skutečnost, že byli zařazeni v *Gothaischer genealogischer Hofkalender*.

⁵⁸ I. TITTEL, *Schematismus a statistika velkostatků v Království českém*, Praha 1902, s. 149.

⁵⁹ Z osmi sňatků, které byly uzavřeny mužskými potomky tohoto rodu v letech 1848-1914, byla více než polovina uskutečněna s příslušnicemi knížecích rodů. Přesněji se jednalo o princeznu Marii Markétu či Annu Lobkowiczovou, princeznu Terezii Thurn-Taxisovou, Karolinu Oettingen-Wallersteinovou nebo Sáru Hohenlohe-Waldenburg. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 133.

⁶⁰ K nejznámějším vlastencům z rodu Harrachů patřil bezesporu Jan Nepomuk František, vzdělaný šlechtic vychovaný učitelem, mezi něž patřil například Jan Erazim Vocel. Hrabě stál v čele mnoha podpůrných hospodářských a vlasteneckých spolků, podporoval české divadelnictví anebo například kulturní rozvoj české menšiny ve Vídni. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 96.

⁶¹ *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 196-197.

Lobkowiczů,⁶² hrála při volbě patřičné nevěsty nemalou úlohu. Přestože se Schönbornové hlásili spíše k národnostně neutrálním rakouským patriotům zcela loajálních k trůnu, silně konzervativní smýšlení příbuzného hraběte Lva Thuna ovlivnilo názory nejednoho člena tohoto rodu.⁶³ Podobně jako on hájili zájmy Českého království, přirozeně však s menší razancí, a kladný vztah k němu deklarovali v podstatě již uvedeným výběrem „ryze českých“ manželek.

Naprosto opačným směrem co do zachování principu rovnorodosti se při volbě životního partnera vydali Stadionové a to příslušníci obou linií tohoto rodu. Musíme konstatovat, že jejich cesta nepatřila zrovna k nešťastnějším. Svě životní družky si totiž primárně hledali v neurozených vrstvách společnosti, a tak se manželky-šlechtičny ocitly vůči nim zcela překvapivě v menšině. Jediným, kdo se oženil dle starobylé zásady, byl Eduard Josef Stadion-Thannhausen.⁶⁴ Ostatní členové rodu si s výběrem vhodné nevěsty očividně nelámali hlavu. Takové sňatkové chování zřejmě ale nakonec způsobilo, vedle dalších potíží, které provázely Stadiony v druhé polovině předminulého století,⁶⁵ v podstatě úplný zánik mužské linie tohoto na českém území ještě před první světovou válkou.

Zodpovědnost vůči tradici, vyjádřená požadavkem rovnorodosti, byla pevně zakotvena také v myšlenkovém světě většiny mužských příslušníků hraběcích rodin usedlých v Čechách ještě v 19. století. I oni považovali za samozřejmé, obdobně jako jejich okolí, pojmout za manželku osobu pocházející ze šlechtického prostředí, a to nejlépe dámu honosící se stejným anebo vyšším titulem. Tato strategie, zaměřená na posilování pout mezi

---

⁶² Z těchto rodů pocházeli významní šlechtičtí konzervativci, kteří udržovali úzké vztahy nejen s politikou české reprezentace, ale i navzájem mezi sebou prostřednictvím sňatků.

⁶³ Známostí rodiny Schönbornů, která částečně souhlasila s názory hraběte Lva Thuna, člena české státoprávní šlechty, byl Bedřich Ervín. V souvislosti s tím, že se aktivně věnoval politické kariéře, sepsal několik publikací věnovaných politickým problémům v habsburské monarchii a v Čechách. Ve svých názorech se jasně vyjadřoval k nutnosti federalizace monarchie a ostře odmítal centralistický liberalismus. V roce 1869 se ve Vídni oženil s hraběnkou Terezií Czerninovou. <http://spep.prf.cuni.cz/15-20/16-geor.htm>, staženo 30.9.2006.

⁶⁴ Jeho chotí se v roce 1862 stala Ludovika princezna Lobkowiczová.

⁶⁵ U jednoho z členů větve Stadion-Warhausen se objevilo ve sledovaném období onemocnění duševní chorobou, někteří členové se i přes nelibost šlechtické společnosti oženili s rozvedenými ženami, přesněji se jednalo o Rudolfa Filipa a Emericha Stadiona, důležitou roli v rozpadu této šlechtické dynastie hrála dozajista i skutečnost, že většina manželství skončila jako bezdětná. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 266-267; *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 212.

jednotlivými rody vysoké šlechty, se nicméně u hraběcích ženichů prosazovala s rozličnou důsledností a většími nuancemi než u jejich knížecích vrstevníků. Obecně lze však konstatovat, že valná část českých hrabat, přesněji asi 86%,⁶⁶ vskutku uzavřela sňatek dle očekávání, tedy na základě principu rovnorodosti. Kromě přiblížení obecných souvislostí týkajících se rovnorodosti bychom především chtěli najít odpověď na otázku, do jaké míry a zda vůbec byli hraběcí urozenci shovívavější a vstřícnější k manželským svazkům s příslušnicemi nově nobilitovaných rodin ve srovnání s českými knížaty. Tedy zjistit, jak hluboce otrásl příchod moderní občanské společnosti se zakořeněnými normami této elitní sociální vrstvy všeobecně.

Sňatkové chování mužských potomků téměř padesáti hraběcích rodů potvrzuje, jak už bylo naznačeno, poměrně úspěšné dodržování zásady rovnorodosti.⁶⁷ I zde se však objevují značné rozdíly nejen v rámci jednotlivých rodin, ale především mezi rody navzájem. Zjednodušeně řečeno, buď si mladí aristokraté pocházející z jednoho rodu vybírali převážně urozené manželky, anebo se hromadně uchýlili k uzavírání sňatků s dámami, které svým postavením neodpovídali jejich důstojnosti.⁶⁸ Hraběcí rodiny se tak v zásadě rozdělily na dvě skupiny, přičemž ta početnější se až na několik výjimek neodklonila od zaběhnutého způsobu výběru nevěsty, zatímco pro tu druhou bylo v tomto ohledu charakteristické častější porušování tradičních šlechtických norem.⁶⁹ Důvodů, jež vedly jednotlivé šlechtice ke svatbě s tou či onou snoubenkou, mohlo být samozřejmě hned několik. Předpokládáme však, že k nejdůležitějším měřítkům, která ovlivňovala samotnou volbu partnera, patřilo kromě individuálních zájmů zejména postavení celé aristokratické rodiny, a to nejen ve vnitřní hierarchii šlechty. Svůj význam mělo také její postavení ve službách monarchie či kupříkladu velikost jejího pozemkového majetku. V podstatě tedy důvody vyplývající ze společenského, politického a ekonomického statutu daného rodu.

---

⁶⁶ Z 269 sňatků, které uzavřeli mužští potomci s hraběcí důstojností v letech 1848-1914, bylo rovnorodých 232, tj. 86,3% z celkového počtu. Do této statistiky řadíme ale všechny manželské svazky českých hrabat s urozenými ženami, ne dle přísných šlechtických pravidel, která považovala za rovnorodé partnery jen osoby vzdálené svým stavem maximálně o dvě třídy.

⁶⁷ Přesněji se jedná o 48 hraběcích rodin na území Čech. Srov. I. TITTEL.

⁶⁸ Za důstojnou choť pro hraběcího adepta na ženění byla považována (nepočítáme-li ženy s vyšším šlechtickým titulem) hraběnka, svobodná paní anebo příslušnice rytířského rodu. Srov. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 11.

⁶⁹ Porušování tradičních šlechtických norem ve smyslu uzavírání sňatků s dámami původem z nově nobilitovaných rodin či z nešlechtického prostředí.

Utuzování vztahů mezi hraběcími rodinami, jež se vyznačovalo vzájemnou propojeností a provázaností, vedlo potažmo k upevňování jednoty celé sociální vrstvy, která ve druhé polovině předminulého století usilovala především o udržení svého místa na výsluní. K hraběcím potomkům, již se snažili pomocí striktně rovnorodého sňatku zachovat pověst rodu, jeho sociální pozici a symbolický kapitál, náleželi zejména Clam-Martinicové,⁷⁰ Buquoyové, Hoyosové, Nostitzové, Sternbergové, Waldsteinové, příslušníci rodiny Des Fours Walderode, Ledebur-Wicheln, Podstatzký-Liechtenstein či Silva-Tarouca. Všichni mužští potomci těchto rodin⁷¹ se oženili v souladu s přísnými kritérii šlechtické společnosti, jež se vázaly na urozenost původu potencionální nevěsty, a to bez výjimky. „Zamilovávali se“ pouze do šlechticů s hraběcí důstojností, v několika případech se staly jejich drahými polovičkami i „lukrativnější“ princezny.⁷² Sňatky s knížecími dcerami uzavírali pak zejména prvorození synové, jejichž povinností bylo v první řadě zachování rodu a zajištění jeho pokračování. Že se ve většině případů skutečně jednalo o ryze prestižní a symbolickou záležitost a ne o materiální zisk, lze doložit na příkladu hraběte Arnošta Františka Waldstein-Wartenberga, mnichovohradištského majorátního pána, jenž si přivedl do svého domu hned dvě nevěsty ze schwarzenberského rodu.⁷³

---

⁷⁰ Drobného přestupku se vůči rodinné tradici dopustil snad jen hrabě Gottfried, druhorozený syn představitele české konzervativní šlechty Richarda Clam-Martinice, jenž se oženil se Sophií von Stockau. Z nelegitimního vztahu hraběte z Lerchenfeldu a manželky knížete Thurn-Taxis se narodil syn Georg, kterému byl v roce 1815 přiznán rakouským císařem hraběcí titul a jméno „von Stockau“. Sňatkem s hraběnkou Františkou von Fünfkirchen získal tento rod statek a zámek v jihomoravských Napajedlech. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 273.

⁷¹ V některých případech pouze potomci určitých větví těchto rodů jako například mnichovohradištské větve Waldstein-Wartenbergů nebo již zmiňované sokolovské linie Nostitz-Rienecků.

⁷² O přibuzenství s nejvýznamnějšími českými šlechtickými rodinami se svým sňatkem zasloužil kupříkladu hrabě Josef Nostitz, jenž se oženil s princeznou Rosou Lobkoviczovou, Leopold Sternberg, jehož chotí se stala princezna Louisa Hohenlohe, dále Arnošt František Waldstein či František Josef Silva-Tarouca, kteří měli za manželky princezny ze Schwarzenbergu, anebo hrabě František Ledebur-Wicheln oženivší se princeznou Marií Montenuovo. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 277, 347, 350, 397; *Almanach českých šlechtických rodů 2003*, s. 259.

⁷³ Přestože pocházely obě princezny z bohatého rodu, hrabě František Arnošt se s nimi patrně neoženil z materiálního nedostatku. Byl totiž dostatečně finančně zajištěn. Včas pochopil změny moderní doby a (na rozdíl od jiných šlechticů) začal velkoryse podnikat nejen v oblasti zemědělství a lesnictví, tradiční základně feudální ekonomiky, ale zakládal i železářské podniky, zvláště na Štáhlavsku, a podílel se na vybudování několika nových železnic v Čechách. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 296.

Mimochodem ne vždy jásali dědici fideikomisního panství nad svým nelehkým údělem spravovat rodinný majetek a především oženit se se stavovsky odpovídající partnerkou. Typickou ukázkou takového šlechtice byl kupříkladu hrabě Ervín Schlik, na kterého vzpomínala Albína Honzáková,⁷⁴ dcera kopidlenského lékaře, jako na aristokrata džentlmena, který chtěl žít bezstarostně a neprojevoval zájem ani o stav svého panství ani o věci veřejné. O to více měl rád šlechtickou společnost, projížďky na ušlechtilých koních a krásné ženy, se kterými spřádal milostná dobrodružství. Svobodného života si také kupodivu užíval vzhledem ke své pozici nejstaršího syna poněkud dlouho, neboť se oženil až v 39 letech.⁷⁵ A to i přesto, že se ujal správy fideikomisního panství už o dvacet let dříve. Sám hrabě si prý jednou posteskl svému osobnímu lékaři: „... sotva jsem nastoupil v postavení majorátního pána, hned jsem byl obklopen přáteli, kteří mi kázali, jak žít a užívat. Můj bratr Franz mohl se oženit, třeba tajně, z lásky, já jako majorátní pán nesmím. On má čtyři pěkné děti, žijí v myslivně v péči paní fořtové a jezdí tam často a užije rodinných radostí a vychovává si přitom děti po svém. A mohl si to dovolit i ministr vévody výmarského, básník Goethe, žít tajné rodinné štěstí. Jako obyčejný občan bych se oženil s prostou dívkou. To je pro mne už ztraceno, až se vybouřím, ožením se asi s nějakou starší důstojnou šlechtičnou.“⁷⁶ Dle subjektivních a idylických pamětí české lékařky, které vznikly až na sklonku jejího života, sice toužil Ervín po sňatku s prostou dívkou, ale jak správně předpokládal, po jeho boku stanula princezna s bezchybným rodokmenem.

Krátce poté, co hrabě Schlick oslavil svatbu s dcerou prince Egona Hohenlohe, se začal konečně věnovat politické činnosti. Od roku 1891 se jako dědičný člen účastnil zasedání panské sněmovny, a to pravděpodobně na popud své ambiciózní novomanželky pocházející z významného knížecího rodu. Předtím se zjevně, jak už bylo naznačeno, o podobné aktivity

---

⁷⁴ PhDr. Albína Honzáková (1877-1973) byla profesorkou pražského dívčího reálného gymnázia Minerva a jednou z předních pracovnic českého ženského hnutí. Ona i její sestra Anna patřily k prvním českým lékařkám. Archivní osobní fond Albíny Honzákové je uložen v Literárním archivu Památníku národního písemnictví ve Starých Hradech. <http://www.jicinsko.cz/lsk/99/lsk991-2.htm>, staženo 12.11.2006.

⁷⁵ Sňatek uzavřel s princeznou Marií Terezií Hohenlohe v roce 1891. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 321.

⁷⁶ <http://www.jicinsko.cz/lsk/99/lsk991-2.htm>, staženo 12.11.2006.

nestaral.⁷⁷ Oproti tomu většina příslušníků hraběcích rodin, již uzavřeli alianci s knížecími rodinami, si předem velmi dobře uvědomovali výhody, které šlechticům s nižším titulem tyto sňatky nabízely. Spříznění s významnými šlechtickými rody bylo totiž jedním z kroků, které bylo nutno učinit, usiloval-li aristokrat o trvalý postup do vyšších pater společenské hierarchie. Sňatková strategie mohla tak připravit půdu sociálnímu vzestupu a usnadnit cestu do vyšších kruhů soudobé politiky.

Takový způsob vylepšení si společenské prestiže využili například někteří příslušníci hraběcího rodu Thun-Hohenstein. K nejznámějším členům tohoto rodu patřil po hraběti Leopoldu Lvu bezesporu František Thun-Hohenstein, statkář a podnikatel na Děčínsku, který se začal věnovat politickému životu od 70. let 19. století. K jeho zviditelnění na tomto poli mu dobře posloužil mimo jiné i sňatek s dcerou věhlasného představitele historické šlechty Karla III. ze Schwarzenbergu,⁷⁸ s jehož konzervativní politikou se František plně ztotožňoval.⁷⁹ Krátce nato započala jeho střídavě úspěšná i nepříliš úspěšná politická kariéra, která vyvrcholila na přelomu 80. a 90. let, kdy byl nejprve jmenován českým místodržitelem, a poté na konci 90. let rakouským ministerským předsedou, a jež trvala v podstatě až do jeho smrti.⁸⁰ Za svou politickou činnost a zejména za snahu o národnostní vyrovnání, byl tento „zemský patriot, kavalír a velmi čestný a spravedlivý člověk“⁸¹ v roce 1911 povýšen císařem do knížecího stavu dědičného pro prvorozeného syna. Obdobné sňatkové chování bylo pak charakteristické i pro jeho bratra, druhého knížete Jaroslava Thun-Hohensteina. Tento teprve tříadvacetiletý mladík nejen, že se oženil s příslušnicí českého starobylého a urozeného rodu Chotků, ale navíc se jeho nevěstou stala švagrová

---

⁷⁷ L. MALOŇ, *Mesaliance v prostředí rakousko-české historické šlechty v letech 1896-1918*, diplomová práce, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc 2005, s. 38-39.

⁷⁸ Hrabě František Thun-Hohenstein se roku 1874 v Praze oženil s princeznou Annou Marií ze Schwarzenbergu. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 377.

⁷⁹ L. TOMÁŠEK, *Karel III. ze Schwarzenbergu. K politické činnosti české šlechty v šedesátých letech 19. století*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 101-114.

⁸⁰ Jak už bylo uvedeno, hrabě Thun patřil k představitelům tzv. historické šlechty sdružené ve straně konzervativního velkostatku. Od roku 1882 zasedal v panské sněmovně, v letech 1883-89 a 1901-11 na českém zemském sněmu. Ve funkci c. k. místodržitele Království českého pak působil v letech 1889-1896 a 1911-15. Mezitím byl na krátkou dobu jmenován i rakouským ministerským předsedou. O. URBAN, *Česká společnost*, s. 468-470.

⁸¹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 282; J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 262-263.

následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este, sestra hraběnky Žofie Chotkové.⁸² Je známé, že kníže Jaroslav později patřil mezi nejlepší přátele rakouského arcivévody a po sarajevském atentátu se stal dokonce poručníkem jeho dětí.

Výše uvedené příklady naznačují, že nevěsty z knížecích rodin přivedly sice hraběcí synky mezi šlechtickou elitu, a tím jim mnohdy dopomohly k adekvátní kariéře, oproti tomu jim však byl vytýkán jeden zásadní nedostatek. Dané šlechtičny často totiž neoplývaly, kromě symbolického kapitálu, kapitálem skutečným. Už na počátku 19. století děsila a přiváděla k zoufalství matku Karla Clary-Aldringena skutečnost, že se zamiloval do princezny pocházející z vážené rodiny Radziwillů, na jejíž majetek, údajně to mělo být dva miliony hektarů v ruské části Polska, byla ale uvalena nucená správa. „*Už viděla, jak se dříve tak bohatí a teď tak zchudlí Radziwillové zabydlují v Teplicích a jak se jako kobylinky vrhají na claryovský majetek, aby jej sežraly.*“⁸³ Pod nějakou záminkou poslala tedy svého syna do Veltrus k příbuzným Chotkovým a dala mu na cestu dopis, v němž svou švagrovou prosila, aby mladého synovce co nejvíce zdržovala u sebe, což mělo zabránit hrozícímu zasnoubení.⁸⁴ Dokonce ani pro některé zámožné rodiny svobodných pánů nepřipadaly zchudlé šlechtičny jako manželky jejich drahých potomků v úvahu, třebaže se jednalo o příslušnice těch nejvznešenějších českých rodů. Nesympatie vzbudila u rodičů barona Suttnera kupříkladu jejich guvernanta hraběnka Berta Kinská, dcera Františka Josefa Kinského z chlumecké větve rodu a tajná láska jejich syna Artura. Hlavní důvod jejich averze vůči hraběnce tkvěl především v jejích neutěšených majetkových poměrech.⁸⁵ A tak když Berta uzavírala sňatek s již zmiňovaným, o sedm let mladším svobodným pánem Suttnerem v odlehlém kostele na vídeňském předměstí, celá slavnost se odehrávala jen za

---

⁸² Jaroslav Thun-Hohenstein v roce 1887 pojal za svou choť Marii Piu, dceru Bohuslava hraběte Chotka a Vilemíny hraběnky Kinské., *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 378.

⁸³ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 17.

⁸⁴ Později však hořce zalitovala, neboť car Alexander zrušil nucenou správu a Radziwillové se mohli vrátit ke svým dvěma milionům hektarů a Angélique se krátce nato provdala za knížete Czartoryského. Tamtéž.

⁸⁵ Berta Kinská (1843-1914) navíc pocházela z nerovnoměrného manželství, poněvadž její pětasedmdesátiletý otec František Josef pojal v roce 1834 za choť o 26 let mladší Žofii, příslušnici měšťanského rodu Körner. <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/kinsky2.html>, staženo 4.10.2006.

přítomnosti několika svědků a proti vůli rodičů (tedy bez věna).⁸⁶ Hraběnka ve svých vzpomínkách později otevřeně přiznává, že by kvůli svému původu a chudobě jen těžko našla lepší partii. Mimochodem svůj poněkud trpký osud dívky na vdávání pocítila už při prvním plese v exkluzivní vídeňské společnosti: „*Vstoupila jsem do sálu plná radostného očekávání. Plná dotčeného zklamání jsem ho opouštěla. Tančila jsem jen málo. Při tanci s dárky byla bych zůstala sedět, kdyby se nade mnou neslitoval ošklivý infantilní důstojník, který předtím dostal několikrát košem. Komtesy stály v hloučku a breptaly spolu – neznala ani jednu z nich, u večeře se pak vytvořily veselé menší společnost a já jsem se cítila tak opuštěná.*“⁸⁷

Naopak pro některé mužské příslušníky hraběcíh rodů v Čechách bylo přirozené oženit se s baronkou, případně nižší šlechticnou, a když navíc disponovala rozsáhlejším majetkem, tím lépe. Studium hraběcíh manželských svazků uzavřených v druhé polovině 19. století vykazuje přitom nejednu zajímavou skutečnost. Za poněkud překvapující lze považovat mimo jiné to, že mladí šlechtici při hledání vhodné snoubenky téměř zcela „pohrdali“ kandidátkami, jež pocházely ze starobylyh českých rodů svobodných pánů či rytířů, jakými byli kupříkladu Dlouhowesští z Dlouhéwsi, mající statky vesměs v jihozápadních Čechách, Dobrzenští z Dobrzenic nebo Mladotové ze Solopysk, jejichž hlavním sídlem se stal Červený Hrádek u Sedlčan. Jedním z důvodů takového chování mohl být právě majetkový krach některých urozených rodin, které se nedokázaly přizpůsobit moderní občanské době a jejichž existence byla na přelomu předminulého století vážně ohrožena.⁸⁸ Několik výjimek přeci jenom v tomto ohledu učinili příslušníci šlechtických rodů Boos zu Waldeck⁸⁹ a Bořek-Dohalský.⁹⁰ Se zdejšími aristokratickými rody, jež byly povýšeny do šlechtického

---

⁸⁶ Nakonec se zřejmě Arturovy rodiče s Bertou jako životní partnerkou jejich syna smířili, jelikož jim po návratu z devítiletého pobytu na Kavkaze dovolili usadit se na rodinném zámku Harmannsdorf v dolních Rakousích. A. VALENTA, *Dějiny*, s. 177-178.

⁸⁷ CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 46.

⁸⁸ Typickým příkladem je rod svobodných pánů Bechinie z Lažan, jejichž nejvýznamnější statky postihlo na konci 19. století několik živelných pohrom, což spolu s nešťastnou hospodářskou politikou vedlo k jejich nucenému prodeji. Rod pak žil v Jihlavě, ale s příchodem nacismu byl připraven i o zdejší majetek. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 24-25.

⁸⁹ Hrabě Viktor Boos zu Waldeck, jež vlastnil západočeské Oselce, se v Praze v roce 1869 oženil s baronkou Elvírou Malovcovou z Malovic. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 38.

⁹⁰ S Odone, dcerou rytíře Ferdinanda Zhořského ze Zhoře, uzavřel sňatek hrabě Václav Bořek-Dohalský z Dohalic. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 123.

stavu až v 18. století, řadíme k nim například barony Wenzel von Sternbach, sídlící v Třešti a na Landštejně, Puteani, Enis von Atter, majitele Lažan u Blatné, a šlechtice Clanner von Engelshofen, se pak spřiznili hrabata Deymové ze Stříteže, Nostitzové či Thun-Hohensteinové, kteří až na prvně jmenované upřednostňovali české manželky všeobecně. Nicméně ani jedna z těchto rodin, kde převažovali drobní podnikatelé, nevynikala žádným větším bohatstvím, spíše naopak.⁹¹ Dokladem mohou být výše uvedení členové rodu svobodných pánů Puteani, jež sice v době předbřeznové prosluli úspěšným praktickým podnikáním, ale poté pomalu a jistě až do začátku 20. století přišli o všechny své statky.⁹²

O něco větší úspěch než nevěsty pocházející z českých rodin baronů a rytířů slavily urozené dámy z moravsko-slezských „luhů a hájů“, přičemž jedním z důvodů tohoto sňatkového chování mohlo být opět finanční zabezpečení těchto šlechtičen, jejichž rodiny se často zapojovaly do prosperující podnikatelské činnosti. Mezi manželkami hraběcích potomků se objevily například příslušnice rodu svobodných pánů Gudenus, jež získali v polovině předminulého století statek Moravec,⁹³ Henn von Henneberg⁹⁴ nebo baronů Widmannů.⁹⁵ Dozajista výhodný sňatek co do hmotného zisku pak uzavřel hrabě Karel Maria Coudenhove z mladší linie rodu, neboť díky jeho choti, ovdovělé baronce Leopoldině Honrichs, se rod Coudenhove obohatil nejen o jméno Honrichs (tedy Coudenhove-Honrichs), nýbrž i o malebné kunštátské panství.⁹⁶ Ze zkoumaných genealogických příruček vyplývá, že vyhledávanými šlechtičkami, adeptkami na vstup do manželství, byly mimo jiné i dcery svobodných pánů Bees von Chrostin, jež v létě s oblibou pobývaly na zámku

---

⁹¹ Kupříkladu nevěstou Bedřicha Deyma se stala dcera svobodného pána Leopolda Wenzla von Sternbach, jenž byl od poloviny 19. století majitelem pivovaru na Jihlavsku. http://www.zamek-trest.cz/historie_podrobna.htm, staženo 14.12.2006; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 41.

⁹² Albert Nostitz-Rieneck, nejvyšší maršálek Království českého, pojal ve svých 55 letech za choť baronku Adélu Puteani, vdovu po hraběti Swéerts-Sporck. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 281.

⁹³ S baronkami von Gudenus se oženil hrabě Friedrich Hartig a Rudolf Karel Chotek. Tamtéž, s. 158, 178.

⁹⁴ Se slezskými svobodnými pány Henn von Henneberg se v roce 1902 spřiznili sňatkem Wallisové, jež se na konci 19. století potýkali s hospodářským úpadkem svých statků a většinu majetku museli rozprodat. *Taschenbuch der gräflichen Häuser*, Gotha 1915, s. 1045; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 296-297.

⁹⁵ V roce 1913 vstoupili do stavu manželského hrabě Leopold Thun-Hohenstein a Elwira, dcera barona Vojtěcha Widmanna, moravského zemského hejtmana. Rodovým sídlem Widmannů byl moravský statek Plaveč. <http://www.otisky.webz.cz/plavec.html>, staženo 14.12.2006.

⁹⁶ Statek a zámek Kunštát na Moravě zdědila Leopoldina v roce 1901 po smrti svého bratra Kuna, posledního mužského potomka rodu Honrichs. <http://www.boskovice.cz>, staženo 14.12.2006.

Hnojník u Frýdku-Místku. Je nesporné, že Beesové patřili k významným slezským šlechtickým rodům, poněvadž už v minulosti úspěšně budovali své kariéry ve stavovských a dvorských úřadech těšínského vévodství.⁹⁷ A tak nás nepřekvapí, že k nápadníkům mladých baronek z tohoto rodu patřil i již zmiňovaný hrabě Leopold Thun-Hohenstein, vnuk Františka de Paula z děčínské větve rodu, jež obecně proslula svými ambicemi a aktivní působením ve státních službách. O jejich zájmu stoupat po pomyslném žebříku do vyšších a vlivnějších sociálních vrstev pomocí prestižních sňatků jsme už mimochodem hovořili.⁹⁸

Několik výše uvedených příkladů možná dostatečně ilustruje, do jaké míry byla dodržována tradiční sňatková strategie, jež tkvěla v rámci českých zemí ve vzájemných aliancích staré rodové šlechty. Staletími ověřený postup při výběru partnerky, jež se měla narodit ve stejném sociálním prostředí, respektovala ještě v letech 1848-1914 valná část mužských potomků knížecích a hraběcích rodů. Přesto však v tomto dynamickém období můžeme pozorovat, že díky změnám, jež přinášela modernizace a nástup měšťanstva, došlo ohledně sňatkového chování k určitému posunu v myšlení šlechtické společnosti. Zejména pak mladá generace konce 19. století porušovala stále častěji princip rovnorodosti, stále více šlechticů toužilo jít svou vlastní, pro rodovou šlechtu dosud nepřijatelnou cestou. Tito urození mladíci se rozhodli hledat své životní družky mimo omezený okruh šlechticů pocházejících z takzvané „starožitné“ šlechty a našli je buď mezi nearistokratkami, anebo v rodinách nově nobilitovaných šlechticů.

II. 2. Sňatky mezi historickou a nově nobilitovanou šlechtou

Už na sklonku 18. století se začala vytvářet „první společnost“ neboli *crème de crème*,⁹⁹ kterou tvořila historická šlechta, a takzvaná „druhá společnost“, do které se řadily nově

---

⁹⁷ Členové tohoto rodu zůstali na svém rodovém sídle Hnojníku i po rozpadu Rakouska-Uherska, nechali zde také vystavět rodinnou hrobku. <http://www.hnojnik.cz>, staženo 4.1.2007.

⁹⁸ Srov. kapitola Výběr nevěsty v občanské době dle středověké zásady rovnorodosti, s. 26-27.

⁹⁹ Z. BEZECNÝ – M. LENDEROVÁ, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: M. LENDEROVÁ – Z. BEZECNÝ – J. KUBEŠ (edd.), *Proměny elit v moderní době*. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka, České Budějovice 2003, s. 36.

nobilitované šlechtické rody.¹⁰⁰ Je zcela zřetelné, že mezi oběma skupinami existovaly od samého počátku obtížně proniknutelné společenské bariéry, ačkoli se často jednalo o osoby, jež s hrdostí uváděly před svým jménem totožné šlechtické tituly.¹⁰¹ Pouze historická šlechta však mohla získat vysoké postavení na císařském dvoře, jen nejurozenější rodiny byly držiteli fideikomisů. Příslušníci rodové šlechty vždy přesně odlišovali nobilitované zbohatlé měšťany a „Dienstadel“ od „skutečných“ aristokratů,¹⁰² a to možná tím intenzivněji, čím více jich přibývalo.¹⁰³ Z chování starobylých šlechtických rodin lze pak vysledovat jednomyslné opovržení touto novou společenskou elitou. O tom, jak nápadná byla přezíravost vůči ní, svědčí i velmi omezený počet manželských svazků mezi oběma skupinami.¹⁰⁴ Dcery novopečených šlechticů se jako potencionální partnerky ocitly totiž v žebříčku oblíbenosti českých šlechticů až na nechvalném posledním místě, „předběhly“ je dokonce i nerovnorodé snoubenky, jichž napočítáme v letech 1848-1914 zhruba o šestinásobek více. Snaha nově nobilitovaných rodin proniknout mezi českou vysokou aristokracií pomocí vzájemných aliancí byla sice očividná, nicméně ale korunovaná neúspěchem.

Zdá se, že k určitému rozvolňování tradičních zásad ze strany historické šlechty, jejichž důsledkem byly i častější neformální styky s nově pošlechtěnými rody, docházelo zejména v poslední třetině předminulého století. Toto opatrné sblížování na neveřejném poli vedlo v některých případech až ke sblížení krajně intimnímu, přesněji manželskému. Sňatky s „novošlechtichami“, jež uzavřeli čeští knížecí a hraběcí potomci, se pak začínají objevovat ve šlechtických rodokmenech nejdříve v 70. letech 19. století. Tedy v době, kdy

---

¹⁰⁰ Takzvanou „druhou společnost“ tvořili osoby nobilitované po polovině 18. století.

¹⁰¹ Nově nobilitované rodiny mohly v některých případech dosáhnout stavu svobodných pánů, kterým se honosila i celá řada příslušníků historické šlechty, avšak zcela výjimečně, většinou až na samém konci monarchie, získaly hraběcí titul. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 26-27.

¹⁰² J. MATĚJČEK, *Šlechta*, s. 291.

¹⁰³ Mimochodem šlechtické rody se ještě navíc dělily dle staršího kritéria. Jednalo se o rozdílné vnímání „staré šlechty“ a šlechty, jež se usadila v českých zemích po roce 1620, o kterém hovoří ve svých pamětech například i kníže Alfons Clary-Aldringen : „*Pro Kinské, kteří patřili k prastaré české šlechtě, byly rodiny, jež přišly do Čech teprve za třicetileté války, pořád „ti noví“*“. A pro Claryovy to platilo také!“ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 37.

¹⁰⁴ Ze 438 sňatků mužských příslušníků české historické šlechty, bylo uzavřeno pouhých 10 s dámami z nově nobilitovaných rodin, z čehož jen o dva se zasloužil příslušník knížecí rodiny. Srov. kapitola Výběr nevěsty v občanské době dle středověké zásady rovnorodosti, s. 20.

nobilitovaných měšťanů rychle přibývalo a kdy již začal být zřejmý proces, ve kterém tito nobilitanti postupně vytlačovali rodovou šlechtu z úřadů, z armády a spolu s ostatním měšťanstvem i z podnikání. Vůbec první svatbu s příslušnicí původně měšťanské rodiny oslavil v Praze roku 1872 hrabě Vladimír Aichelburg, známý podporovatel různých aktivit českého národa, obzvláště týkajících se divadelnictví. Za svou choť pojal Helenu Korbovou von Weidenheim, jež svého titulu svobodná paní užívala teprve krátce, pouhých pět let.¹⁰⁵ Obdobně jako její muž byla ve své době „známa pro své sympatie k českému národu.“¹⁰⁶ Příslušníci tohoto rodu byli ostatně mnohem více než jiné šlechtické rody nakloněni svazkům s nobilitanty. Do stavu manželského s jejich dcerami vstoupili ještě Vladimírův mladší bratr Alfons a také jeho syn Alfréd. Prvně jmenovaný se oženil s baronkou z rodiny von Eichhoff, narozenou v Rokytnici u Přerova, druhý se rozhodl pro svobodnou paní Nádhernou z Borutína.¹⁰⁷ Sledujeme-li sňatkovou strategii všech příslušníků rodu Aichelburg, na první pohled je zřejmé, že si s důstojnostmi svých partnerek nelámali příliš hlavu a byli v tomto ohledu velice liberální.¹⁰⁸ Mimochodem tato hrabata se do Čech přišelala až v první polovině předminulého století, kdy získali sňatkem panství Maršov,¹⁰⁹ a od samého počátku se u nich vyskytovaly ve větší míře nerovnorodé svazky.¹¹⁰ To také patrně vedlo, kromě jiných aspektů, k rychlejšímu zkorodování jejich šlechtických vzorů.

---

¹⁰⁵ Korbové pocházeli ze západočeské měšťanské rodiny, do šlechtického stavu byli povýšeni v roce 1792, do stavu svobodných pánů pak v roce 1867. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 143.

¹⁰⁶ *Ottův slovník naučný* XIV, Praha 1899, s. 805.

¹⁰⁷ Alfonsovou manželkou se stala v roce 1877 Klára von Eichhoff, dcera poslance moravského sněmu. V Jistebnici se pak v roce 1899 oženil Vladimírův druhorozený syn Alfréd, c. k. důstojník přidělený ke dvoru arcivévody a později císaře Karla, s Christinou Nádhernou z Borutína. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 18, 20.

¹⁰⁸ Mezi jejich nevěsty patřila například Antonie Ottilie, dcera rytíře Cecingara z Birnic, majitelka statku Domoradice, rodačka z Vídně baronka Jenny von Endelstein či dvě nešlechtičny. Jedinou z 12 manželek, kterou lze považovat za stavovsky odpovídající, se stala hraběnka Ludmila Rumerskirch, jejíž rodina byla však povýšena do hraběcího stavu až v roce 1918. Tamtéž, s. 16-20; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 236.

¹⁰⁹ Císařský a královský komoří Alfons Gabriel z Aichelburgu, zakladatel české větve, se během svého působení v Brně seznámil s Josefou hraběnkou Schaffgotschovou, narozenou v roce 1800 v maršovském zámku. V tu dobu Schaffgotschové, kteří drželi severní část Krkonoš úctyhodných 600 let od 14. století do roku 1945, byli majiteli maršovského panství. <http://www.veselyvylet.cz/cz/vv8/vv82.html>, staženo 13.1.2007.

¹¹⁰ Již zmiňovaný Vladimír, jeho bratr Alfons a dalších 9 sourozenců pocházeli z druhého, nerovného sňatku svého otce Alfonse Gabriela s rodačkou z Trutnova Paulinou Erbenovou, jež byla první významnou mecenáškou panství Lázně Bělohrad. <http://www.pozitivni-noviny.cz/785.html>, staženo 10.1.2007.

Jak už bylo naznačeno, k bližším kontaktům mezi historickou a nově nobilitovanou šlechtou, či dokonce k jejich vzájemnému rodinnému spříznění, docházelo (až na výše uvedené Aichelburgy) ojediněle a zásluhou jen několika málo šlechticů. Co přimělo tuto nepočetnou skupinu mladých aristokratů k uzavření manželství s držitelkami nových erbů s dosud nezaschlými barvami? Předpokládáme, že jedním z primárních důvodů byla vidina finančního přilepšení, nebo dokonce obohacení se. Majetkové poměry nobilitantů totiž namnoze překonávaly možnosti nejednoho příslušníka české „starožitné“ šlechty. A to především, jednalo-li se o později narozeného syna, jenž si musel často vystačit s velmi nízkou apanáží.¹¹¹ Materiální těžkosti se ve druhé polovině 19. století patrně dotýkali i příslušníků některých knížecích rodin, což zřetelně vyplývá z inzerátu neznámého autora v seznamovací rubrice v dobovém tisku: „*Ctěným dámám. Mladý sympatický princ ze staré tuzemské a historické rodiny, toho času ve Vídni, hledá známost se zámožnou dámou, slečnou neb vdovou, bez rozdílu vyznání za příčinou sňatku.*“¹¹² Mimořádně finanční situace daného výtečníka byla pravděpodobně velmi kritická, neboť mu nezáleželo nejen na stáří a vzdělání potencionální snoubenky, nýbrž překvapivě ani na jejím původu a náboženském vyznání. Námi zkoumané genealogické prameny potvrzují, že sňatky s dcerami nově nobilitovaných šlechticů, jež „vládli jměním“, vskutku uzavřeli, až na hraběte Eduarda Coudenhove, pouze mladší mužští potomci.¹¹³ Je nasnadě, že ekonomické důvody hrály při volbě čerstvě pošlechtěné nevěsty důležitou roli, neboť ne náhodou polovina z nich pocházela ze známých rodin průmyslníků, obchodníků, podnikatelů či význačných hospodářů.¹¹⁴ Navíc některé z těchto nově pošlechtěných rodů, jako byli kupříkladu Kleinové von Wisenberg, Korbové von Weidenheim nebo baroni Nádherní z Borutína, patřily k českým velkostatkářům.

V období poslední třetiny 19. století došlo k masovému rozvoji kapitalistického podnikání. Mezi nosná odvětví industrializačního procesu patřily podle Urbana zejména

---

¹¹¹ J. MATĚJČEK, *Šlechta*, s. 285.

¹¹² *Národní listy*, 18. 1. 1885.

¹¹³ Kromě již zmiňovaných příslušníků rodu Aichelburg mezi ně patřil hrabě Leopold Brandis, Alexander Boos zu Waldeck, Rudolf Wratislav z Mitrowicz a Josef Lamberg.

¹¹⁴ Přesněji 5 z 10 případů. Mimořádně za význačné hospodáře a podnikatele považujeme i potomky Jana Nádherného, jenž byl povýšen do šlechtického stavu v roce 1838 a to pro „*vzorný pořádek, který všude na svých statcích zaváděl, jsa hospodářem vzdělaným a důvtipným*“. Srov. *Ottův slovník naučný* XVII, Praha 1901, s. 973.

uhelná těžba, hutnictví železa, strojírenství, cukrovarnictví a výstavba železnic.¹¹⁵ Toho si byl patrně vědom i hrabě Rudolf, příslušník významného českého rodu Wratislavů z Mitrowicz, který se oženil se svobodnou paní Marií Klein von Wisenberg, jejíž rodina pocházela ze Šumperska.¹¹⁶ Kleinové dosáhli v polovině předminulého století famózních podnikatelských úspěchů především jako stavitelé železničních tratí a silnic, později i jako velmi bohatí majitelé několika železáren a dolů. Jména členů tohoto rodu byla ve střední Evropě zakrátko skloňována ve všech pádech a nobilitace pro ně znamenala logické dotvrzení jejich raketového společenského vzestupu. Někdy jim také byla vyčítána „*poněkud nesympatická záliba v kopírování manýr vysoké šlechty*“.¹¹⁷ V době, kdy si hrabě Rudolf vyhlédl svou nastávající (nebo naopak?), sláva této rodiny sice už pohasínala a aktivní duch se jaksi vytratil, ale po finanční stránce rozhodně nestrádala. A tak hraběti pravděpodobně možná ani nevadilo, že říšský sněm kdysi projednával jejich obvinění ze zpronevěry.¹¹⁸ S příslušnicí severomoravské průmyslnické rodiny se zasnoubil i hrabě Eduard Coudenhove, jehož otec vykonával úřad slezského prezidenta a posledního místodržícího v Čechách.¹¹⁹ Mezi nevýznamnější počiny Keilů, k jejichž jménu přibyl predikát „von Eichenthurn“ až v roce 1908, patřilo založení akciové společnosti pro drátěný průmysl se sídlem v Opavě.¹²⁰ Velice výhodný sňatek z hlediska materiálního zajištění pak uzavřel hrabě Josef Lamberg, jenž svou manželku, dceru zbrojního magnáta, našel až v rakouském Steyru.¹²¹ Původně knížecí rod Lambergů zasáhlo v druhé polovině 19. století hned několik tragédií, které nakonec vyústily nejen v devalvaci knížecího titulu na hraběcí,

---

¹¹⁵ O. URBAN, *Kapitalismus*, s. 70-91.

¹¹⁶ Příslušníci rodu Klein von Wisenberg byli povýšeni do šlechtického stavu v roce 1865, titulu svobodných pánů se dočkali po 8 letech. Rudolf Wratislav z Mitrowicz uzavřel sňatek s dcerou Huberta Kleina ve Vídni v roce 1909. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 134; *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 411.

¹¹⁷ http://cd.cz/static/old/NEW/TCD2005/5_30syn.htm, staženo 22.1.2007.

¹¹⁸ Tamtéž.

¹¹⁹ Přesně měsíc po vypuknutí 1. světové války pojal hrabě Eduard za choť baronku Hildegardu Keil von Eichenthurn, rodačku z Opavy. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 76.

¹²⁰ <http://www.mesto-bohumin.cz>, staženo 20.1.2007.

¹²¹ Josef Lamberg se v roce 1880 oženil s Annou, dcerou Ing. Werndla, jenž v roce 1855 převzal po svém otci světoznámý zbrojní závod OEWG, který se díky produkci 9 miliónů zbraní mezi léty 1869-1911, stal největším v celé Evropě. http://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Werndl, staženo 20.1.2007.

ale i ve ztrátu většiny fideikomisních statků.¹²² Není tedy divu, že Josef kvůli své svatbě se zámožnou nevěstou ani nenastoupil chystanou vojenskou kariéru. Za úspěšnou sňatkovou strategií co se týče velikosti nevěstina věna lze považovat bezesporu i manželský svazek mezi hrabětem Alexandrem Boos zu Waldeck s Magdalénou svobodou paní Kubinzkou. Tento rod přišel do Čech na počátku 19. století a jeho členové zde postupně vybudovali několik proslulých textilních továren a podniků, které patřily k největším ve středních Čechách.¹²³ Volba Alexandra se však od ostatních odlišuje jednou zajímavostí, jež byla pro většinu šlechticů katolického vyznání těžko přijatelná. Jeho choť Magdaléna totiž pocházela ze židovské rodiny.¹²⁴

V době vlády Františka Josefa I. a jeho nástupce Karla I. bylo uděleno více šlechtických titulů než kdykoli předtím. Ačkoli bývá předminulé století označováno za „občanské“ nebo „liberální“, skutečnost, že vzniklo tolik nově nobilitovaných rodů svědčí o historicky zakotvené atraktivitě šlechtického stavu. Největší část nové šlechty v monarchii pak představovali důstojníci a státní úředníci.¹²⁵ Z takových rodin pocházely i Johanna von Schäffer, již zmiňovaná baronka Helena Korbová von Weidenheim, Klára von Eichhoff či Marie Felicie a Johanna Alžběta Lexa von Aehrenthal, „nepříliš důstojné“ manželky příslušníků české historické šlechty. Mimochodem seznámit se s těmito dámami nečinilo mladým šlechticům pravděpodobně žádné potíže, protože oni sami, nebo jejich nejbližší příbuzní, budovali v těchto sférách své vlastní kariéry. Kupříkladu hrabě Alfons Aichelburg, jenž vykonával úřad vládního rady u zemské vlády v Opavě a jeho otec působil jako císařský komisař v Brně, si vyhlédl nevěstu z rodiny barona Josefa von Eichhoff, poslance moravského sněmu. Ze svého profesního prostředí si vybral manželku i vzdělaný, náruživý jezdec hrabě Leopold Brandis, rodák z Tyrol a husarský důstojník. Johanna von Schäffer

---

¹²² O tom podrobněji v následující kapitole.

¹²³ V roce 1900 pojal hrabě Alexandr za manželku teprve sedmnáctiletou dceru svobodného pána Emila Kubinzkyho, jenž vykonával řadu funkcí v hospodářském a finančním světě. Tento rod byl nobilitován v roce 1884, baronský titul pak získal v roce 1901. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 38; J. ŽUPANIČ, *Kubinzky – nová šlechta na sklonku staré doby*, Genealogické a heraldické informace 2004, s. 33-41.

¹²⁴ Nejnověji se novoštitné šlechtě v rakouské monarchii obecně a zvláště v českých zemích věnuje ve své knize Jan Županič. Ta mimo jiné obsahuje samostatnou studii o židovské šlechtě, vyhýbá se však otázce difuze nevěst z vlivných a bohatých židovských rodin do zchudlých rodin aristokratických. Srov. TÝŽ, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006.

¹²⁵ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 25.

byla totiž dcerou císařského důstojníka, jenž byl povýšen do šlechtického stavu s přídomkem „von Aumonin“ v roce 1871.¹²⁶ Baronka Schäfferová mimo to patřila k velmi dobrým partiím, neboť dostala věnem poměrně výnosné panství Řitka,¹²⁷ které pak v roce 1897 zdědil právě rod Brandisů. Oproti tomu svatbu s příslušnicí nedávno pošlechtěné rodiny významného umělce, vědce, univerzitního profesora či politika neoslavil žádný mužský potomek české rodové šlechty. Kde hledat možnou příčinu neexistence rodinných aliancí mezi výše uvedenými nobilitanty a „starožitnou“ šlechtou? Domníváme se, že vysvětlení lze nalézt mimo jiné opět na kontech těchto původem měšťanských výtečníků, která se co do velikostí a tučnosti nemohla měřit s konty úspěšných průmyslníků a podnikatelů.

Šlechta byla po dlouhá staletí považována za společenskou elitu. Z jejich řad pocházeli panovníci, jejich rádci, ministři, vysocí církevní hodnostáři, špičky armády. Z této nadřazenosti také přirozeně pramenily všechny výhody i povinnosti, které se obecně spojovaly s výjimečným postavením. Tato sociální vrstva byla vždy utužována závaznými společenskými zvyky a symboly, jež se vyznačovaly svébytným životním stylem, za jehož zachování bojovali šlechtici ještě na sklonku předminulého století.¹²⁸ V podstatě až do konce 60. let 19. století držela historická šlechta v rukou veškerou politickou moc a disponovala největšími zdroji, a tak ji nic nenutilo upustit od dodržování dosud fungujících a vyhovujících vzorů, včetně zásady rovnorodosti. Nicméně od 70. let musela tato uzavřená skupina na základě společenských a politických změn pomalu ustupovat progresivnějším „novým elitám“.

V průběhu posledních desetiletí 19. století se ukázalo, že i tato ještě nedávno dominantní společenská vrstva byla schopna přijímat změny, které doba přinášela, a částečně přehodnotit své dosavadní normy. Zde je však nutné znovu připomenout, že k liberálnějšímu přístupu k těmto změnám se přikláněla spíše mladá generace, mezi níž a kupříkladu generací jejich rodičů či dokonce prarodičů, žijících v polovině předminulého století, vznikly tak obrovské rozdíly v jejich šlechtické mentalitě. Tento posun se ostatně

---

¹²⁶ Kristián uzavřel v roce 1865 sňatek s Johannou Svobodovou a získal tak statek a zámek Úmonín u Kutné Hory. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 245.

¹²⁷ Johanina matka, baronka Schäfferová, koupila toto panství v roce 1890 od rytíře Klaudyho a předala ho dceři v roce 1896. <http://www.ritka.cz>, staženo 23.1.2007.

¹²⁸ Srov. například Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 82-122.

projevil již ve sňatkovém chování těchto příslušníků rodové šlechty konce 19. století. Na druhou stranu, vzhledem k skromnému počtu sňatků uzavřených mimo požadovaný okruh bylo zřejmé, že k jakýmkoli novotám na tomto poli přistupovali knížecí a hraběcí potomci stále velmi opatrně. Mimochodem s nesympatiemi, které vzbuzovaly u šlechticů netradiční manželské svazky, jsme se setkali už například u hraběnky Berty Kinské. Zkostnatělost šlechtických pravidel kritizoval i hrabě František Lützow, diplomat a propagátor Čech v zahraničí, jenž se oženil s baronkou pocházející z nově nobilitované rodiny von Bornemann.¹²⁹ Tento nadnárodní šlechtic trávil se svou manželkou polovinu roku na záměčku Žampach v Orlických horách, na společenskou sezónu odjížděli však pravidelně do Londýna. Ve Vídni se totiž nemohli zúčastnit dvorské zábavy, jelikož hraběnka Lützowová postrádala požadovaný počet šlechtických předků, který by jí umožnil přístup ke dvoru. Oproti tomu ve Velké Británii nebyl hraběčin původ na překážku. Pro Františkův sňatek se ženou, jejíž otec teprve za svého života dosáhl povýšení do šlechtického stavu, neměla přílišné pochopení ani jeho vlastní rodina.¹³⁰ A tak se hrabě tímto svým životním krokem vzdálil nejen jim, ale všem starobylym aristokratickým rodinám, k nimž sám náležel.

---

¹²⁹ Hrabě Lützow se v roce 1881 oženil v Londýně se svobodnou paní Annou Gustavou von Bornemann, rodačkou z Paříže. *Almanach českých šlechtických rodů 2003*, s. 286.

¹³⁰ K osobnosti pána na Vamberku a Žampachu se vyjadřuje Mgr. Šárka Lellková slovy: „*Život Františka Lützowa byl plný paradoxů. Jako dítě si hrával v Darmstadtu se syny hessenského knížete (jeden se stal bulharským carem, druhý důstojníkem anglického námořnictva a třetí se oženil s anglickou princeznou Beatrice), vystudoval prestižní školy, v diplomacii se pohyboval převážně mezi aristokraty a v říšském sněmu kandidoval za český konzervativní velkostatek. Od konzervativismu se přiklonil k liberalismu a později k národnímu radikalismu. Zemřel v exilu pod označením vlastizrádce. Československá republika se jeho památky ujala a uspořádala na jeho počest při příležitosti třetího výročí úmrtí ve Vamberku na hřbitově důstojnou slavnost. Dnešní Opletalova ulice v Praze nesla jeho jméno. Ve 40. letech po II. světové válce toto jméno zmizelo a s ním upadlo v zapomnění i významné literární dílo hraběte Františka Lützowa.*“ Srov. <http://www.vkol.cz/konf/01ref13.htm>, staženo 26.1.2007.

Obr. 1

Alois Lexa von Aehrenthal, mladší bratr baronky Marie Felicie, manželky hraběte Františka Colloredo-Mannsfelda, v letech 1906-1912 působil jako rakousko-uherský ministr zahraničí

Obr. 2

Zámek Hrubá Skála, v letech 1821-1945 v držení rodu svobodných pánů Lexa von Aehrenthal

Obr. 3

Zámek Záběhlice u Prahy, jenž nechal po požáru v roce 1885 znovu postavit baron Ludvík Korb von Weidenheim, otec nevěsty hraběte Vladimíra Aichelburga

Obr. 4

Rodinné sídlo svobodných pánů von Eichhoff – Rokytnice u Přerova, zde se narodila Klára von Eichhoff, choť hraběte Alfonse Aichelburga

Obr. 5

Johann Friedrich Klein a jeho synové, mezi nimi i baron Hubert, otec Marie Klein von Wisenberg

Obr. 6

Zámek Loučná nad Desnou a zámek Sobotín, oblíbená sídla nově nobilitované šlechtické rodiny Kleinů, obzvláště loučenský zámek byl za Kleinů svědkem častých návštěv předních rakouskouherských průmyslníků

Obr. 7

Josef, otec Anny von Werndl, manželky hraběte Josefa Lamberga

Obr. 8

Josef Lamberg s manželkou Annou rozenou von Werndl

Obr. 9

Hrabě Leopold Brandis se svou chotí Johannou rozenou von Schäffer a dcerou Latou

III. Mesaliance české historické šlechty

„Nerovnost původu zůstává nepřekonatelná.“

Jean-Claude Bologna

S postupující modernizací a emancipací evropské společnosti 19. století se ve šlechtických kruzích stále častěji objevovala takzvaná mesaliance.¹³¹ Vévodové či princezny, hrabata či hraběnky občas nehleděli na svůj vznešený původ a vybrali si manželského partnera z „nižších“ vrstev. Stavovsky nerovné sňatky pak zásadním způsobem narušovaly jeden z nejdůležitějších principů, který zajišťoval společenskou výlučnost aristokracie, tedy princip rovnorodosti. Takové „nežádoucí“ svazky bývaly proto doprovázeny četnými skandály. Mesalianci se rozumí, jestliže šlechtic pojme za manželku (nebo naopak) ženu nešlechtického původu nebo když si vysoký aristokrat, zvláště pak příslušník panovnického rodu, zvolí partnera z „obyčejného“ šlechtického rodu. Výše uvedené právoplatně uzavřené sňatky bývaly prohlašovány za morganatické.¹³² Morganatické manželství je právní institucí germánského původu,¹³³ která je dnes prakticky využívána jen příslušníky některých panujících rodů, a jež je založena na názoru, že manželský svazek „*spojen býti může se všemi právními účinky pouze tenkrát, jsou-li oba manželé rovného urození.*“¹³⁴

K problematice nerovnorodých sňatků se vyjadřovaly v mnoha suverénních dynastiích, jak už bylo dříve uvedeno, takzvané domácí (dvorské) zákony, které obsahovaly příslušná ustanovení. Těmito vlastními protokoly, které byly čas od času novelizovány a různě upravovány dle potřeb, se řídily vládnoucí rody téměř bez výjimky. Nejen však v panovnických rodech, ale i v českých šlechtických rodech, byl uplatňován institut

---

¹³¹ V překladu „společensky nerovný sňatek“ nebo „nevhodné spojení“. <http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/mezaliance-mesaliance>, staženo 21.7.2006.

¹³² Toto slovo pochází z gótského „morgjan“ – „zkrátit“ nebo „omezit“. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 11.

¹³³ První zprávy o této instituci se vyskytují v langobardském lenním právu, které se zřejmě opíralo o salické obyčejové právo. Tato instituce se plně vyvinula ve 14. století v Německu a byla určena jen pro členy vysoké šlechty. *Ottův slovník naučný* XVII, Praha 1901, s. 734.

¹³⁴ Tamtéž, s. 733.

morganatického sňatku, ačkoli se jím zde, podobně jako v Uhrách, všeobecné zemské právo nezabývalo. I když neexistovala pro menší aristokratické rodiny často žádná písemně daná pravidla, většina jejich členů je striktně dodržovala.¹³⁵ I tak se někteří úzkostlivější urozenci dle rčení „co je psáno, to je dáno“ nezapomněli zmínit o neblahých důsledcích nerovného svazku svých následovníků v testamentech.¹³⁶ Zajistit čistotu rodu se tímto způsobem pokusil například už na počátku 18. století Ferdinand ze Schwarzenbergu prostřednictvím zvláštní klauzule ve své závěti,¹³⁷ podle níž měl být z obou schwarzenberských fideikomisních držav vyloučen každý z potomků, který by uzavřel nerovnorodý sňatek.

Nejslavnějším skandálem domu habsburského, který zahýbal celou monarchií, byla bezesporu svatba arcivévodky Ferdinanda d'Este, následníka trůnu, s hraběnkou Žofíí Chotkovou. Arcivévodovo rozhodnutí oženit se s hraběnkou se jevílo totiž v přímém rozporu s rodinným statutem z roku 1839, který stanovoval právě podmínku rovnorodosti – člen habsbursko-lotrinského domu mohl pojmout za manželku pouze osobu jemu rovnou, to jest z jiné panovnické dynastie, která vládne, či vládla v minulosti. K dalším neméně důležitým podmínkám patřila mimo jiné příslušnost ke katolické církvi.¹³⁸ Jak už bylo výše naznačeno, sňatek navíc podléhal, podobně jako u většiny šlechtických rodů, schválení hlavy rodiny, v tomto případě císaře. Pakliže k němu nedošlo, byl provinilec z arcidomu

---

¹³⁵ Jiná situace panovala například v Prusku, kde byl roku 1794 vydán Všeobecný zemský zákoník, který obsahoval nařízení týkající se morganatických sňatků, forma těchto svazků (někdy zde byly též označovány jako „sňatky z levé ruky“) byla pak zrušena v celé německé říši v r. 1875. CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 39-40.

¹³⁶ Jak se můžeme přesvědčit kupříkladu v nástupnickém řádu Oettingen-Wallersteinů z roku 1766: „*Die Art 10 und 12., auch sonst vorkommenden Missheirathen betreffend, vollen kaiserliche Majestät statt der gänzlichen Ausschliessung aller Missheirathenden, und deren Descendent, folgendes feststehend: 1) Wann derjenige, welcher eine Missheirath gethan, selbst zu der Primogeniturfolge der Nächste wäre, oder die Primogenitur bereits besätze; soll er sammt seinen Nachkommen von der Primogenitur ausgeschloossen seyn, und auf ein apanagium gesetzt werden; da hingegen aber der Nächste in der Ordnung, so standesmässig verheirathet, oder sich dergestalt zu verheirathen im Stande sey, die Primogeniturvorrechte sammt seiner Posterität nach der gesetzten Successionsordnung erhalten. Wann hingegen 2) ein apanagium dergleichen Missheirath sich zu Schulden kommen lasse; solle zwar ihm das apanagium vor seine Person nicht entzogen werden; er und seine Kinder aber der Succession in primogenitura eo ispo verlustigt seyn. Und wann endlich 3) eine Gräfinn sich mit einer Missheirath vegienge; solle diesele, statt des Heirathsguts von 6000 Fl. nur mit 3000 Fl. ausgestattet werden.*“ http://www.heraldica.org/topics/royalty/g_morganat.htm, staženo 4.8.2006.

¹³⁷ P. MAŤA, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004, s. 613.

¹³⁸ Zásada rovnorodosti je v některých konzervativnějších liniích potomků habsburského rodu dodržována dodnes, ačkoli se již řada příslušníků této dynastie během 20. století uchýlila k morganatickému sňatku. J. ŽUPANIČ, *Habsburský rod ve 20. století*, *Historický obzor* 17, č. 1-2, 2006, s. 2-9.

vyločen a zbaven všech privilegií.¹³⁹ Když následník trůnu dal najevo svůj úmysl morganaticky se oženit, musel čelit přesvědčovací a zastrašovací kampani, ve které fronta útočníků byla vsutku široká: rodina, dvůr, státní a církevní činitelé, přesto mu však císař František Josef I. nakonec své požehnání udělil.¹⁴⁰ Zde je však nutné podotknout, že císařův souhlas se sňatkem byl důsledkem nejen jeho nesmírného porozumění vlastnímu synovci, ale především strategicky nezbytným dynasticko-politickým tahem.

Mesaliancí postižené vysoce postavené šlechtické rodiny krátce před sňatkem zpravidla trvaly na uzavření jakési „morganatické dohody či smlouvy“, ve které přesně definovaly, jaké postavení čeká budoucí nešlechtickou manželku. Snad aby nebyl rozdílný původ obou snoubenců tolik viditelný, neurozená choť často obdržela od hlavy daného rodu vyšší šlechtický titul.¹⁴¹ V ostatních případech ženy nedosáhly ani stavovských a ani rodinných práv svého manžela, nýbrž si ponechaly své předmanželské jméno i hodnost. Měly pouze nárok na jejich stavu odpovídající výživné. V případě, že jejich drahá polovička zemřela dříve než ony, nemohly jako vdovy z nerovnorodého manželství získat takzvané *wittum* neboli vdovský podíl. Obdobná pravidla platila i pro děti vzešlé z takového manželství.¹⁴² Potomci získali jméno matky a v podstatě nebyli počítáni k členům otcovy rodiny.

Podle církevního práva bylo sice morganatické manželství platné, podle světského však nikoliv. Jak už bylo výše naznačeno, rodem nerovná manželka a její děti, byť zcela legitimní, byly předem vyloučeny ze všech stavovských privilegií a zpravidla jim bylo znemožněno dědit fideikomisní statky či zastávat některý z dvorských úřadů. Za přípustné se považovaly sňatky vzdálené o jednu až dvě třídy, například knížete s hraběnkou nebo svobodnou paní. Podle pravidla, že „muž šlechtí ženu a nikoli naopak“, následovala manželka pak vždy svého muže: tak se z princezny stala hraběnka, z baronky kněžna. Nelegitimní potomci, to jest levobočci, neměli naprosto žádná práva, na rozdíl od poměrů francouzských,¹⁴³ kde se s nimi počítalo i v heraldických zákonech a jejich erb byl doplněn tzv. bastardským pruhem.

---

¹³⁹ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 100.

¹⁴⁰ J. GALANDAUER, *František Ferdinand d'Este*, Praha 1999, s. 57-66.

¹⁴¹ Její postavení ale zůstávalo nadále pod úroveň jejího manžela. CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 41.

¹⁴² Tamtéž, s. 40.

¹⁴³ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 11.

O mnoho hůře, než neposlušní šlechtici, pochodily s nevhodným partnerem dámy šlechtičny, příslušnice nižší šlechty. Ty po uzavření měšťanského sňatku ztratily svá veškerá privilegia a ani po rozvodu nemohly vstoupit zpět do šlechtického stavu.¹⁴⁴ Uzavřela-li nerovný sňatek žena z vysoké šlechty, pozbyla nároku na věno a zpravidla nemohla počítat s jakoukoliv podporou ze strany své rodiny. Ponechala si ale své postavení a všechna práva s ním spojená, takže kdykoli po zrušení manželství mohla opět vstoupit v plnohodnotný svazek. Její děti z hlediska stavu následovaly otce a nemohly uplatnit žádné nároky k urozené rodině matky.¹⁴⁵ Jako příklad zde můžeme uvést Elisabetu arcivévodkyni Rakouskou, jež se ve svatební smlouvě vzdala práva na dědictví a nástupnictví pro sebe, svého manžela prince Otu Windisch-Graetze i potomky.¹⁴⁶ Tímto způsobem se vysoká šlechta bezesporu chránila před nekontrolovatelným pronikáním měšťanského elementu do svého stavu. Pro ženy - šlechtičny znamenalo tedy uzavření morganatického manželství bolestnější krok než pro muže, svým sňatkem totiž definitivně rozhodly o své budoucí stavovské náležitosti. Zatímco šlechtici svazkem s bohatou měšťankou často přispívali k zachování statutu rodiny a tím jí zajišťovali majetek, přínos dcery k „udržení“ šlechtického rodu a jména byl přesně opačný. Snad právě z těchto důvodů byly mesaliance uzavírány převážně mužskými příslušníky této elitní společenské vrstvy, šlechtičny byly v tomto ohledu zpravidla obezřetnější.

Mesaliance čili nerovné sňatky v prostředí české a moravské historické šlechty byly v 17. a 18. století něčím zcela výjimečným.¹⁴⁷ V následujícím století ale došlo k jisté změně a mesaliancí uzavřených v rámci zmíněné části šlechty přibývalo. Nejednalo se však pouze o českou, respektive rakousko-uherskou specialitu, ale takovýto proces probíhal i v ostatních zemích Evropy. Stále čtenější nerovné sňatky zaznamenala již předrevoluční Francie. Šlechta se sňatky mezi sebou utvrzovala ve svých spojeních a mesaliance hrozila jen jako

---

¹⁴⁴ Ztráta jejich příslušnosti ke šlechtické rodině a stavu se projevila mimo jiné tím, že jejich jména byla vyškrtuta z „Gotha“, nejdůležitějších šlechtických genealogických ročenek. CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 40.

¹⁴⁵ Tamtéž, s. 41.

¹⁴⁶ Vzhledem ke své náklonnosti a velké lásce k mladé arcivévodkyni učinil císař František Josef hezké gesto – Elisabetě ponechal titul „císařské a královské Výsosti“ a Otovi propůjčil hodnost knížete. H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 75.

¹⁴⁷ S. LESEMANN, *Liebe und Strategie. Adelige Ehen im 18. Jahrhundert*, *Historische Anthropologie* 8, 2000, s. 196-197.

následek výboje neposlušného syna nebo intrik „vykutálené služby“, avšak pozdější vzestup buržoazie a zejména neuspokojivé majetkové poměry drobné šlechty starý systém ohrozily.¹⁴⁸ Aristokracii tížily ohromné rodinné výdaje; dcery musela vybavit věnem, synům zajistit postavení; tím se vysvětlují finanční problémy nejvznešenějších rodů. Za úřady a hodnosti se muselo platit, dokonce i za ty, které byly tradičně vyhrazeny urozeným rodinám, což je nutilo utrácet obrovské částky, chtěly-li dopřát svým synům postavení na odpovídající úrovni. A jestliže měl ctižádostivý šlechtic „hluboko do kapes“? Zcela přirozeně nastal obrat směrem k bohatým bankéřům či úředníkům a zejména pak k jejich dcerám, třebaš i za cenu „přeskočení laťky mesaliance“. Mezi těmi, kdo si chtěli koupit titul, a těmi, kdo chtěli „pozlatit svůj erb“, docházelo ke sňatkům, které odsuzovala šlechtická i měšťanská morálka. Unikly tomu jen nejvznešenější aristokratické rodiny.

V 19. století lze také v českém prostředí hovořit o jakémisi zburžoazňování šlechty, kdy její příslušníci přebírají měšťanský rodinný ideál a ideál lásky jako předpokladu k uzavření manželství, a o procesu zcela opačném, tedy o aristokratizaci občanské, respektive měšťanské společnosti, která se chtěla svým životním stylem vyrovnat šlechtě.¹⁴⁹ A právě za jeden z důsledků tohoto jevu lze pokládat mesaliance. Je nesporné, že počet šlechticko-měšťanských manželství se v praxi během 19. století zvyšoval. Při zkoumání tohoto fenoménu musíme brát však v potaz, kromě již zmiňovaného rozdílného výskytu nerovných svazků u obou pohlaví, i regionální odlišnosti. Narůstající počet sňatků s nešlechticemi lze sledovat například u hesenské aristokracie, kde 36% mužských příslušníků, narozených mezi léty 1800-1849, uzavřelo sňatek „z levé ruky“. Šlechtici, kteří se narodili v druhé polovině 19. století,¹⁵⁰ se zde prohřešili vzhledem k tradiční šlechtické sňatkové strategii už ze 49%.¹⁵¹ Srovnáme-li však tyto údaje s počtem mesaliancí uzavřených v rámci českých knížecích a hraběcích šlechtických rodin, musíme konstatovat značné odlišnosti. V tomto případě pouhých 4,8% mužů šlechticů, narozených v první polovině předminulého století, vstoupilo v nerovný svazek, v občanské době se jednalo již o 7,6%. Jedním z hlavních

---

¹⁴⁸ J.-C. BOLOGNA, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na západě*, Praha 1997, s. 185.

¹⁴⁹ R. SLABÁKOVÁ, *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorff-Pouilly)*, in: J. MACHAČOVÁ – J. MATĚJČEK (edd.), *Studie k sociálním dějinám 6*, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 276.

¹⁵⁰ Přesněji 1850-1899.

¹⁵¹ CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 42.

důvodů, proč se statistická čísla obou srovnávaných skupin tak rozcházejí, tkví právě v regionálním specifiku. Šlechticko-měšťanská manželství se objevovala ve větší míře v Německu, kde měla zásadní převahu drobná šlechta, jež byla k uzavírání nerovných sňatků bezesporu náchylnější.¹⁵² Zatímco rakouským vysokým aristokratům, majitelům rozsáhlých rodových dominií, zůstával nadále okruh potencionálních sňatkových partnerů i v druhé polovině předminulého století v zásadě pevně uzavřen a mesaliance se zde prosazovala s mnohem většími obtížemi. Vliv na výběr „patříčného“ manžela či manželky v tomto regionu měla dozajista i již zmiňovaná zkouška předků,¹⁵³ která byla historickou šlechtou důsledně požadována až do roku 1918.

V průběhu 19. století byly tradiční normy šlechtického sňatku opakovaně zpochybňovány a obcházeny samotnými šlechtici. Jistá kněžna ve svých vzpomínkách mluví o napětí mezi chladným nevášnivým rozumem rodičů a mezi city zamilovaného srdce.¹⁵⁴ Odkazuje tak na rostoucí protiklady mezi „osvědčenými“ důvody k uzavření rovnorodého manželství a stále větší individualizací jednotlivců. Přesto je nutné si uvědomit, že mesaliance byla nejen v předminulém století, ale i hluboko do 20. století pro historickou šlechtu nepřijatelná a tudíž k ní docházelo poměrně výjimečně. Ještě v roce 1928 hovoří Franz princ Windisch-Graetz¹⁵⁵ o své snaze měšťanského původu jako o ženě, která „*se vetřela co cizí rodiny a do cizího stavu*“ a v této souvislosti se zmiňuje o „*katastrofální ráně, při které je vše riskováno*“.¹⁵⁶

Když se ale nějaký pár přes všechny konvence a zvyklosti šlechtické společnosti rozhodl je nerespektovat, pocítil v budoucnu nejen značné materiální a finanční nevýhody, ale byl nucen podstoupit těžký psychický nátlak ze strany vlastní rodiny. Především rodiče, ale i ostatní příbuzní neváhali použít finanční i citové vydírání, aby přivedli „zbloudilého“ příslušníka rodu zpět k rozumu a jeho úmysl mu nadobro vymluvili. Takovým příkladem byl zcela nepochybně princ Vincenc Windisch-Graetz, který udržoval dlouhodobější vztah

---

¹⁵² U německé šlechty bylo mimo jiné uplatňováno rozdělené dědictví, to znamená, že všichni synové obdrželi jeho část, proto zde také v 19. století 70% šlechticů a šlechticů vstupovalo do manželství. Tamtéž, s. 38.

¹⁵³ Připomínáme, že zpravidla bylo nutné doložit 16 urozených předků.

¹⁵⁴ H. STEKL - M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 59.

¹⁵⁵ Sám Franz Windisch-Graetz pocházel z nerovného manželství prince Josefa a Marie Taglioni. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 455.

¹⁵⁶ H. STEKL - M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 67.

s Lonou Kussingerovou, ženou naprosto pochybné pověsti. Jeho starostlivý otec, kníže Alfréd, se snažil ze všech sil, aby tento vztah ukončil a synův záměr oženit se s ní překazil. Odmítl platit za syna jeho dluhy, pohrozil mu kuratelou¹⁵⁷ a zařídil pro něj účast na diplomatické misi v USA.¹⁵⁸ Tomuto tlaku Vincenc nakonec nedokázal, snad ani nechtěl, déle odporovat a se svou milenkou se skutečně rozešel.

III. 1. Mesaliance v knížecích šlechtických rodech

„Kdybych já chtěl být jen mezi sobě rovnými, musel bych svůj život trávit v kapucínské hrobce.“

císař Josef II.

Díky morganatickým svazkům významných aristokratů či suverénů narůstal počet českých knížecích i hraběcích rodin. Když si šlechtic vybral budoucí choť, která neodpovídala jeho důstojnosti, nebylo nic praktičtějšího, než její nedokonalý původ a postavení poněkud „upravit“ pomocí přiměřeného titulu. Samozřejmě s požehnáním celé „postižené“ rodiny. K rozmnožení vznešených rodů přispěl i kupříkladu již zmiňovaný sňatek arcivévodky Ferdinanda d'Este s hraběnkou Žofií Chotkovou. Ta totiž získala titul kněžny z Hohenbergu jako svatební dar od císaře Františka Josefa.¹⁵⁹ O něco později, v roce 1909, jí byl dokonce udělen titul vévodský.¹⁶⁰ Obdobným způsobem vzniklo během 19. století hned několik dalších šlechtických rodů. V Čechách jde například o rod knížat hanavských, majitelů zámku a železáren v Hořovicích. Knížata Hanau pocházejí z nerovnorodého sňatku hesenského kurfiřta Fridricha Wilhelma I. s Gertrudou Lehemannovou, rozenou Falkensteinovou. Svazek byl ve své době senzací, protože

¹⁵⁷ Českým ekvivalentem je „opatrovnictví“, které mohlo být vyhlášeno pouze na základě náležitého soudního šetření, bylo-li iniciováno předchozím oznámením. Pokud obviněná osoba nerozvázně mrhala svým jménem nebo ohrožovala nevýhodnými půjčkami finanční zajištění rodiny, byla prohlášena za marnotratníka, čímž mohla vzniknout kuratela, jejíž existence musela být veřejně deklarována. L. MALOŇ, *Mesaliance*, s. 57.

¹⁵⁸ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 71.

¹⁵⁹ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 99.

¹⁶⁰ Některé drobné frakce současných českých royalistů navrhuji vévody z Hohenbergu jako možné kandidáty na uprázdněný český trůn. <http://www.korunaceska.org>, staženo 23.9.2006.

Gertruda nejen, že nepocházela ze šlechtické rodiny, ale byla i rozvedená.¹⁶¹ Hesenský kurfiřt několik měsíců po svatbě využil svého práva suverénního vladaře a poměrně jednoduše si povýšil svou manželku nejprve na hraběnkou ze Schaumburgu a později na kněžnu z Hanavy. Již v den svého sňatku si však nepochybně uvědomoval, že jejich děti s největší pravděpodobností nikdy neusednou na trůn. Snažil se je tedy alespoň majetkově zajistit tak, že roku 1852 koupil od hraběte Dominika z Wrba česká panství,¹⁶² ze kterých vytvořil rodový fideikomis. Fridrich Wilhelm tehdy ještě nemohl tušit, jak prozíravý krok vlastně učinil. Poté, co v roce 1866 vyvrcholil prusko-rakouský konflikt válkou, ve které se Fridrich Wilhelm postavil na stranu Rakouska, Hesensko bylo anektováno a kurfiřt pruskými vojáky zajat. Po propuštění ze štetínské pevnosti, zcela zbaven majetku, se již nesměl vrátit do své vlasti. Hořovické panství se tak nakonec stalo jeho jediným útočištěm.¹⁶³ Fridrich Wilhelm I. šel tak ve stopách svého o něco skromnějšího otce, jímž byl hesenský kurfiřt Wilhelm II., který svou milenkou Emilii Ortlöppovou, dceru německého zlatníka, povýšil „pouze“ do hraběcího stavu se jménem von Reichenbach.¹⁶⁴ Rozšířit řadu českých šlechticů se podařilo například i devětadvacetileté vídeňské rodačce Henriette Gindra, od roku 1913 choti knížete Filipa z Hohenlohe-Schillingsfürst, pomocí přídomku „von Hellberg“,¹⁶⁵ kterým obohatila své jméno rok po svatbě.

Obecně však lze konstatovat, že ve většině mesaliancí, které se uskutečnily mezi příslušníky knížecích rodů a jejich snoubenkami nižšího šlechtického či dokonce nešlechtického původu, nedošlo k žádným „vylepšením“ jejich důstojnosti. Naopak v některých případech samotný kníže (popřípadě princ nebo hrabě) byl potrestán snížením svého titulu či dokonce byl donucen zřeknout se svého jména. Jako příklad můžeme uvést Rudolfa prince Thurn-Taxisa, jehož neurozenou manželkou se stala Jenny Ständlerová,¹⁶⁶ který se rozhodl k rozchodu s rodinou a požádal císaře o změnu jména a titulu. Bylo mu vyhověno a Rudolf se tak v roce 1894 stal baronem z Troskova; tuto změnu pak akceptovali

---

¹⁶¹ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 93.

¹⁶² Přesněji se jednalo o Hořovice, Jince a Komárov. Srov. I. TITTEL, *Schematismus*, s. 145.

¹⁶³ E. BURGET, *Konec jedné dynastie. Pomník hesenského kurfiřta v Hořovicích*, *Dějiny a současnost* 4, 2006, s. 12-13.

¹⁶⁴ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 231.

¹⁶⁵ <http://genealogy.euweb.cz/hlohe/hlohe8.html>, staženo 24.8.2005.

¹⁶⁶ Sňatek byl uzavřen 28.11.1857. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 418.

i jeho synové.¹⁶⁷ Stejně tak jako princ Rudolf se vzdal příslušnosti k rodu i jeho příbuzný, princ Paul Maxmilián Thurn-Taxis, který se v roce 1867 oženil s herečkou Marií Kreutzerovou a o rok později přijal jméno von Fels.¹⁶⁸ Žádost o složení svého jména a knížecího titulu předložil v rámci soukromé audience u císaře, brzy po uzavření morganatického sňatku, i princ Josef Windisch-Graetz, který zároveň doufal v udělení souhlasu k používání šlechtického jména von Thal. Princ vysvětloval tento krok jako „obět za hájení rodinné prestiže“ a jako „trest za své jednání“.¹⁶⁹ Nicméně naděje celé rodiny byly brzy zklamány, neboť právní předpoklady pro zřeknutí se jména popřípadě jeho změny nebyly v tomto případě uděleny. Také princ Egon Alexander Hohenlohe-Waldenburg-Schillingsfürst ihned poté, co se morganaticky oženil, přijal pro sebe i své potomky nižší titul hrabat z Heimbachu.¹⁷⁰

Nerovnorodé sňatky mezi léty 1848-1914 uzavírali zejména nepravorození synové, na nichž neležela taková zodpovědnost za neposkvřené pokračování rodu.¹⁷¹ Ze 169 námi zaznamenaných sňatků šlechticů, mužských příslušníků rodů s knížecí důstojností usedlých v Čechách na přelomu 19. a 20. století,¹⁷² bylo uzavřeno pouhých 17 s dámami nešlechtického původu. Z toho v některých případech došlo ke svazkům se ženami blíže nezjištěného původu, u kterých nemůžeme z jistotou říci, zda-li pocházely ze šlechtické rodiny nebo nižších společenských vrstev. Jelikož žádný ze zkoumaných pramenů neuvádí titul, který by patřil těmto osobám, často zde nejsou zaznamenány ani základní údaje o rodičích či datech narození, lze se domnívat, že se nejedná o příslušnice šlechtického rodu. Z výše zmíněného počtu nerovnorodých sňatků bylo jen pět uskutečněno pravorozenými

---

¹⁶⁷ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 270.

¹⁶⁸ Tamtéž, s. 269.

¹⁶⁹ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 63.

¹⁷⁰ <http://pages.prodigy.net/ptheroff/gotha/hohenlohe.html>, staženo 18.4.2006.

¹⁷¹ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 93.

¹⁷² Jedná se o sňatky těchto rodin: Auerspergové, Beaufort-Spontinové, Clary-Aldringenové, Colloredo-Mansfeldové, Croyové, Fürstenbergové, z Hanau, Hohenlohe-Langenburgové, Khevenhüller-Metschové, Kinští, Lobkowiczové, Liechtensteinové, Löwenstein-Wertheim-Rosenbergové, Metternichové, Öttingen-Wallersteinové, Paarové, Rohanové, ze Schaumburg-Lippe, Schönburg-Hartensteinové, Schwarzenbergové, Thurn-Taxisové, Trauttmansdorffové, Windischgraetzové, a mezi knížecích rody byly zařazeny i jim na roveň postavené rody Harrachů, Schönbornů a Stadionů, třebaže jim náležel jen hraběcí titul.

syny. Mezi tyto „hříšníky“ patřil kníže Josef Colloredo-Mannsfeld,¹⁷³ hrabě Emerich Stadion-Thannhausen,¹⁷⁴ hrabě Johann Clary-Aldringen,¹⁷⁵ kníže Filip Hohenlohe-Schillingsfürst¹⁷⁶ a princ Fridrich Wilhelm Hanau.¹⁷⁷

Asi nejmenší rozruch, snad kromě svazku hraběte Emericha Stadiona s rozvedenou, ale rozenou baronkou, ve šlechtických i měšťanských kruzích vzbudil nerovný sňatek náruživého lovce a milovníka velkolepých honů, knížete Filipa Hohenlohe-Schillingsfürst, který se od ostatních lišil tím, že v tomto případě se jednalo už o jeho druhé manželství. Navíc už první manželství tohoto knížete nebylo úplně dle stanovených šlechtických zásad.¹⁷⁸ K nevelkému pohoršení také jistě přispěl i požeňnaný věk ženicha, kterému bylo v době uzavření morganatického sňatku již šedesát let. Mimochodem snad v souvislosti s tímto sňatkem se ještě v roce 1913 rozhodl kníže Filip předat veškerý majetek, včetně poděbradských prosperujících lázní, svému mladšímu bratrovi, princovi Moritzovi.¹⁷⁹

Mnohem závažnější rodinné i společenské důsledky měl sňatek neposlušného prince Fridricha Wilhelma, nejstaršího syna kurfiřta Fridricha Wilhelma, který se v Anglii oženil s dcerou herce dvorského divadla v Kasselu a vyvolal tak obrovský skandál. Později se sice rozvedl, ale ani hrozba vyobcování z rodiny jej nepřinutila ke sňatku podle otcových představ. Paradoxem zůstává, že princ Fridrich Wilhelm byl vyloučen z následnictví i dědictví hořovického fideikomisu a byl mu „snížen“ titul na hraběte von Schaumburg na základě rodinného zákona, který vytvořil jeho vlastní otec. Ten sice tímto způsobem usiloval o zajištění vysoké prestiže svých potomků, ale způsobil tak málem vymření knížecí větve rodu již v první generaci.¹⁸⁰

---

¹⁷³ Roku 1909 se v Paříži oženil s Lucy Sophií Yvonne Jonquet.

¹⁷⁴ Roku 1867 se ve Wiesbadenu oženil s Marií Madelaine Schier.

¹⁷⁵ Roku 1910 se v Londýně oženil s Eugenií Hospodářovou.

¹⁷⁶ Roku 1913 se v Edingburghu oženil s Henriette Gindra.

¹⁷⁷ Roku 1856 se ve Westminsteru se oženil s Auguste Birnbaum.

¹⁷⁸ Jeho první manželka Cariclée pocházela ze slavné řecké a bohaté rodiny Ypsilanti (její předci stáli v čele národněosvobozenického boje ve 20. letech 19. století), nicméně nejednalo se o šlechtice. Cariclée po svém dědovi, G. S. baronu von Sina, zdědila statek a zámek Poděbrady.

¹⁷⁹ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 110.

¹⁸⁰ Mimochodem sám kurfiřt Fridrich Wilhelm se, jak už bylo výše zmíněno, morganaticky oženil s Gertrudou rozenou Falkensteinovou.

Zdá se, že neméně postiženým mesaliancí se stal kvůli vyloučení z nástupnictví rodinného svěřenectví také hrabě Johann Clary-Aldringen. Budoucí hlava této šlechtické rodiny se rozhodně nechovala podle záměrů svých nejbližších. Jeho vlastní bratranec Alfons Clary-Aldringen na něj vzpomíná takto: „*Tak, a teď zbývá už jen zmíněná Felicie, která se provdala za svého bratrance, staršího bratra mého otce. Z biologického hlediska nebo i z rodinného hlediska to nebyl sňatek právě šťastný, protože obě děti, které z něho vzešly, syn a dcera, se vyvinuly v poněkud neblahá individua. Syn úplně propadl vášni pro dámy, jimž se tehdy říkalo kurtizány. Ty ho naprosto nelítostným způsobem vysávaly, a když ke všemu ještě uzavřel, jak to mám říct, neodpovídající manželství, došlo to tak daleko, že se po dobrém vyrovnal se svým otcem a zřekl se nástupnictví v majorátu. Sám o takovém majetku nechtěl ani slyšet. A tak se stalo, že jsem jako syn druhého bratra převzal po smrti svého strýce teplické dědictví.*“¹⁸¹ O pravdivosti či zkreslenosti této citace si můžeme myslet své, při jeho posuzování je však nutné mít na paměti obecný, převážně negativní postoj příslušníků urozených rodin k morganatickým sňatkům. Jak už bylo výše naznačeno, po ukončeném dlouholetém vztahu s měšťankou Pavlou Wondruschkovou se Johann seznámil s dcerou pražského obchodníka, sličnou a vzdělanou Eugenií Hospodářovou, se kterou se rozhodl oženit.¹⁸² Přes odpor ze strany rodičů svůj záměr také tajně a bez účasti své rodiny uskutečnil. Jednalo se však o velmi komplikovanou záležitost, která výrazně ovlivnila vztahy v rodině na dlouhou dobu, i když nakonec došlo k vzájemnému usmíření obou „znenájmých“ stran. Mimochodem v případě hraběte Johanna nebylo vyloučení z nástupnictví trestem, nýbrž jistou úlevou, neboť se očividně netoužil stát budoucí hlavou rodiny, obtěžkanou povinnostmi vzhledem k rodové tradici.

Nemalé vzrušení, ba dokonce skandál, který otrásl prestiží dalšího knížecího šlechtického rodu, způsobil i vztah sice ne prvorozeného, ale tehdejšího majorátního pána Gustava Joachima knížete Lambergu s dcerou šafáře Kateřinou Hrádkovou, který byl legitimizován až roku 1855. Než se tak stalo, musel kníže Gustav požádat o svolení k nerovnému sňatku nejvyšší instancí - panovníka celé monarchie. Aby tak císař mohl učinit, a to zcela výjimečně, vyřešil situaci tím, že Kateřinu povýšil do hraběcího stavu. Přimět ale Františka Josefa I. ke změně zažitých řádů, které obsahovaly nástupnická

---

¹⁸¹ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 23.

¹⁸² L. MALOŇ, *Mesaliance*, s. 65.

ustanovení či velmi přísná pravidla držby fideikomisu a neuznávaly práva nemanželských dětí¹⁸³ nebo morganatických potomků, se knížeti už nepodařilo. Tragické důsledky nevhodné sňatkové strategie se projevíly hned v další generaci Lambergů, kdy synovi Gustava Joachima knížeti Karlovi Václavovi byl odňat rodinný fideikomis. V souvislosti s tím zanikl také knížecí titul, který byl s jeho držbou spojen a další potomci tohoto rodu užívali nadále jen hraběcího titulu.¹⁸⁴

Ani zamilovaný, již dříve zmiňovaný princ Josef Windisch-Graetz se nenechal odradit od svatby s Marií Taglioni.¹⁸⁵ Na jeho nabídku legitimního sňatku s neurozenou dámou Josefovo bratři prudce reagovali. Ludvík mluvil o „*bolestné věci*“ a o „*ztrátě rozumu*“, Viktorin zapřísahal památku zemřelého otce a apeloval na jednotu rodiny. S tímto odmítnutím kontrastovaly jisté sympatie a náznaky pochopení Josefovy švagrové Vilemíny. Oba partneři byly mimo jiné příbuznými obviňováni z „*nečestného*“, zároveň však tak typického motivu k uzavření manželství: Marie Taglioni si prý přála jen prestižní sňatek, prince Josefa přivedly k nerovnému svazku především jeho materiální zájmy. Ačkoli se v rodině odehrávaly bouřlivé scény a mesaliance byla převládajícím tématem hovoru, nenechal se Josef přesvědčit o nevhodnosti svého jednání.¹⁸⁶

Jak už bylo výše uvedeno, mesalianci uzavřelo v průběhu druhé poloviny 19. a počátku 20. století sedmáct českých knížat, příslušníků urozené historické šlechty. Jen zhruba 10% všech knížecích manželských svazků označujeme v námi sledovaném období za nerovné. Mimochodem více než polovina těchto sňatků byla uzavřena až po roce 1880, z toho pět po roce 1900. Je zajímavá skutečnost, že nežádoucí svazky se objevily i v rodinách, které tehdy patřily ke skutečné špičce rakouské aristokracie, tedy v rodech bývalých bezprostředních říšských knížat. Porušit přísné sňatkové strategie se tak podařilo členům nejurozenějších rodů, jakými byly ku příkladu Auerspergové nebo Thurn-Taxisové. Vždy se však jednalo o ojedinělé případy, tedy v podstatě o výjimky v rámci zmiňovaných rodin, které by mohly vypovídat o nepatrném vlivu moderní občanské doby na tradici stanovené šlechtické zásady,

---

¹⁸³ Gustav Joachim kníže Lamberg měl s neurozenou manželkou devět nemanželských dětí. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 201.

¹⁸⁴ Na základě rozhodnutí c. k. správního soudu z roku 1887. F. PROCHÁZKA – K. Š. LAMBERK, *Kněžna Káča a Lambergové v Čechách*, Praha 2003, s. 120.

¹⁸⁵ Sňatek byl uzavřen roku 1866 v Berlíně.

¹⁸⁶ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 63.

který však na sklonku předminulého století zesílil. Ve vysokých aristokratických kruzích se mesaliance nevyhnula například ani Colloredo-Mannsfeldům, Clary-Aldringenům, Metternichům, Trauttmansdorffům či Windisch-Graetzům, rodům stojícím v žebříčku urozenosti a starobylosti taktéž velmi vysoko. Nejvíce postižení nerovnými svazky byli ale bezesporu Stadionové, snad v důsledku celkového úpadku tohoto rodu v Čechách na konci předminulého století. Jejich rod vymřel po meči právě Filipem Franzem z větve Stadion-Thannhausen, který se podobně jako Georg Franz Stadion-Warthausen¹⁸⁷ oženil s nešlechticnou. Oproti tomu si řada knížat v rušném pobřežnovém období až do první světové války zachovala svůj rod bez poskvrny. Pouze sobě rovné či-li patřičné manželky si vybírali příslušníci nejproslulejších aristokratických rodů v Čechách, k nimž náleželi například Schwarzenbergové, Fürstenbergové¹⁸⁸ nebo Lobkowiczové.¹⁸⁹

„Starošítné“ šlechtě zůstalo stavovské sebevědomí a s ním vnitřní nepsané zákony ve volbě partnera často i po roce 1918, zatímco její politicko právní postavení se tehdy stěžejně změnilo. Tradiční smýšlení o pokrevnosti se společně se zánikem monarchie sice značně zliberalizovalo, nicméně v některých rodinách zůstalo zachováno hluboko do 20. století.¹⁹⁰ Svévolemu pronikání buržoazie do nejvyšších společenských vrstev se přesto nepodařilo zabránit, ba naopak, počet manželství uzavřených mezi českou vysokou šlechtou a měšťanskými partnery se během minulého a počátku jednadvacátého století zněkolikanásobil. Nerovné sňatky nakonec postihly i tak významné knížecích rody jako byli například Croyové, Fürstenbergové, Kinští, Öttingen-Wallersteinové, jim na roveň postavení Harrachové nebo již zmiňovaní Lobkowiczové.¹⁹¹ Více nerovnorodých

---

¹⁸⁷ Větev Stadion-Warthausen vymřela právě hrabětem Georgem Franzem. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 212.

¹⁸⁸ Hovoříme o české větvi tohoto rodu, v landkraběcí větvi Fürstenbergů byly uzavřeny ve sledovaném období hned dvě mesaliance. <http://www.zamek.kunin.cz>, staženo 7.12.2005.

¹⁸⁹ Sňatek prince Rudolfa Lobkowicze nepovažujeme za mesalianci, jeho choť Friderika Kronau byla vdovou po baronovi Leopoldovi von Edelsheim-Gyulai.

¹⁹⁰ Jako příklad můžeme knížecí rod Liechtensteinů, ve kterém se nerovné sňatky mužských příslušníků objevují masivněji až koncem 20. století. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 215-231.

¹⁹¹ Mesalianci uzavřel za první republiky například princ Ferdinand Josef či jeho mladší bratr, kníže Maxmilián Ervín Lobkowicz. S. KASÍK – P. MAŠEK – M. MŽYKOVÁ, *Lobkowiczové*, s. 53.

manželství pak nalezneme mimo jiné u Windich-Graetzů či Colloredo-Mannsfeldů,¹⁹² u některých rodin dokonce počet mesaliancí převýšil rovnorodé svazky. Takový trend lze sledovat zejména u rodů, které samy vznikly na základě morganatického sňatku,¹⁹³ a tak zde zcela logicky chybí věkem zakotvené zásady a přetrvávající „vzory“ šlechtického chování.

III. 2. Mesaliance v českých hraběcích šlechtických rodech

„Zárukou lásky je rovnost.“

Jean-Claude Bologna

Nerovné sňatky se nevyhnuly ani mužským příslušníkům s hraběcí důstojností, usedlých v Čechách na začátku 20. století.¹⁹⁴ Z 269 manželství uzavřených českými hrabaty v letech 1848-1914 se „strmou“ cestou mesaliance vydalo 34 odvážných šlechticů, někteří dokonce dvakrát. 27 z celkových 37 nerovných sňatků bylo uzavřeno až po roce 1880, z toho 19 po roce 1900. Stejně jako u knížecích rodin, největší pohromu způsobily vždy nerovnorodé sňatky prvorozených synů, kteří se podle pravidel měli stát budoucími hlavami rodu a byli tak zatíženi nemalou zodpovědností za jeho neposkvřené pokračování. Přestože bychom se mohli domnívat, že takové zásady dodržovali ve větší míře spíše členové rodů se společensky váženějším titulem – v našem případě knížata, není tomu tak. V porovnání s knížecími prvorozenými mužskými potomky, kteří zhřešili proti principu rovnorodosti téměř ze 30% ze zkoumaných knížecích mesaliancí, se příslušníci nesoucí titul hrabě provinili s obdobným výsledkem.¹⁹⁵ Obecně to vypovídá o rovnocenné snaze vyšší šlechty, která byla v Čechách tvořena právě hraběcími a knížecími rodinami, zachovat tradici stanovené zásady a pevně je vštípit svým ratolestem. Svým, z hlediska dynastických záměrů

---

¹⁹² Srov. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 451-464; <http://genealogy.euweb.cz/colloredo/colloredo2.html>, staženo 11.6.2006.

¹⁹³ V českém prostředí ku příkladu již zmiňovaný knížecí rod Hanau.

¹⁹⁴ Přesněji se jedná o mužské členy 48 českých hraběcích šlechtických rodů. Srov. I. TITTEL.

¹⁹⁵ Ze 17 knížecích mesaliancí bylo 5 uzavřeno prvorozenými syny, což činí 29,5% z celkového počtu; ze 34 hrabat, která uzavřela nerovný sňatek, jich bylo 11, tedy zhruba 32%.

„nevhodným“ sňatkem se takto proslavil například Jindřich hrabě Coudenhove-Kalergi, František hrabě Bořek-Dohalský z Dohalic, Artur hrabě Aichelburg, Štěpán Emil hrabě Lamberg či Oktavián hrabě Kinský.

Bezesporu nejzajímavější mesalianci uzavřel hrabě Jindřich Coudenhove-Kalergi, doktor práv a filozofie, který věnoval většinu svého života kariéře diplomata. Svět asijských kultur ho okouznil natolik, že se v roce 1892 oženil v Tokiu s exotickou Japonkou Mitsu Aoyama, která byla podle později rozšířené legendy v příbuzenském poměru s japonskou císařskou rodinou.¹⁹⁶ Některé evropské encyklopedie jí přisuzují knížecí původ. Ve skutečnosti pocházela Mitsu z významné nearistokratické, obchodnické tokijské rodiny. Pro její rodinu a okolí byl tehdejší sňatek šokující záležitostí: Mitsu si brala „bílého ďábla s rudými vlasy a s očima ryby“.¹⁹⁷ Po příchodu do Čech, přestože se nechala Jindřichova choť pokřtít a přijala jméno Marie Thekla, nikdy se s evropskými poměry nevyrovnala, a naopak přenesla svůj orientální způsob života do rodiny Coudenhove-Kalergi. Svého světoběžného otce pak zcela bez předsudků a v duchu myšlenek o národnostní toleranci napodobil i Jan hrabě Coudenhove-Kalergi, který se pak v roce 1915 oženil s uherskou cirkusovou krasojedkyní Lilly Steinschneiderovou, jež pocházela dokonce ze židovské rodiny. Stejně jako bratr Jan, ani Richard Mikuláš si nehledal manželku ve šlechtických kruzích, ale vzal si divadelní hvězdu Idu Klausnerovou. S konečnou platností pak potvrdil mezinárodnost rodu Coudenhove nejmladší syn Jindřicha a Mitsu Karel Jindřich,¹⁹⁸ který taktéž uzavřel nerovný sňatek.

Poměrně známou mesaliancí byl i manželský svazek majitele panství Neustupov, hraběte Artura Aichelburga. Tento na Voticku velmi oblíbený šlechtic, který podporoval snad všechny prospěšné spolky a stal se později dokonce prvním starostou Neustupova, se oženil s herečkou Marií Hilbertovou.¹⁹⁹ Blízkými příbuznými Aichelburgů se tak stala rodina slavného režiséra Kvapila. Tento počín vkořenil původně německý rod Aichelburgů do českého prostředí a způsobil i jazykovou proměnu rodu; i následující sňatky této rodové větve se odehrávaly v rozměrech české společnosti. Samotné manželství nebylo ale vždy

---

¹⁹⁶ *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 79.

¹⁹⁷ http://www.sanquis.cz/clanek.php?id_clanek=103, staženo 13.10.2006.

¹⁹⁸ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 50.

¹⁹⁹ Sňatek byl uzavřen 22.11.1902 v Praze.

přijímáno kladně a hrabě se kvůli tomu musel rázně vypořádat s nelibostí některých příbuzných.²⁰⁰

Za poněkud kuriózní lze považovat mesalianci hraběte Oktaviána Kinského, příslušníka chlumecké větve rodu. Hrabě byl za svého života známou osobností, nejvíce však proslul svým jezdeckým uměním.²⁰¹ Není divu, že si právě z tohoto prostředí po smrti své první manželky, hraběnky Schaffgotschové, která neměla v konkurenci koní mnoho nadějí na úspěch v boji o jeho přízeň, vybral druhou choť. Do rodové i krajové paměti se Oktavián zapsal především jako výstřední aristokrat, jemuž činilo potěšení porušovat společenské a stavovské konvence, kde jen to bylo možné. Snad nejlépe se mu to podařilo roku 1888, kdy se oženil s cirkusovou krasojezdkyní Marií Stubenvolle. Společnost tento čin neomluvila ani hlubokou náklonností hraběte Oktaviána ke koním, ani jeho pokročilým věkem – bylo mu tehdy pětasedmdesát.²⁰²

V rozporu s neúprosným fideikomisním testamentem se oženil také hrabě František Schlick, byť druhorozený, který pojal za manželku Bertu Roxer, ženu nešlechtického původu.²⁰³ Problém nastal, když se zmíněný hrabě po smrti svého bratra stal univerzálním dědicem jeho alodních statků i rodinného svěřenectví. Podle práva a právníckého žargonu 17. století sice platilo vyloučení z nástupnictví ohledně mesaliance pro syny zřizovatele a nikoli pro vzdálené nástupce, jakým byl právě František Schlick, přesto ho soudní rozhodnutí o fideikomis připravilo. Ještě před právoplatným zpečetěním manželství stihl mít hrabě se svou neurozenou chotí dva syny,²⁰⁴ což mu k opětovnému získání dědictví jistě příliš nepomohlo.

Nejen z výše uvedených příkladů, ale při zkoumání všech hraběcích mesaliancí lze vysledovat, že v některých urozených rodinách se staly nerovnorodé sňatky jejich mužských příslušníků téměř „módou“. Vyvolat pořádný rozruch nejen v rodinném kruhu se podařilo

---

²⁰⁰ <http://www.neustupov.cz>; <http://www.hornimarsov.cz>; <http://www.lazne-belohrad.cz>, staženo 18.8.2006.

²⁰¹ Stál u zrodu pardubické parforsní společnosti a byl jedním z iniciátorů Velké pardubické. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 132; *Ottův slovník naučný* XIV, Praha 1899, s. 244.

²⁰² M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 140.

²⁰³ Berta Roxer byla vdovou po Josefu Castiglione, sňatek byl uzavřen ve Štýrském Hradci 26.10.1896. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 322; L. Maloň však ve své práci naznačuje, že je velice pravděpodobné, že Berta pocházela ze šlechtického rodu. L. MALOŇ, *Mesaliance*, s. 43.

²⁰⁴ P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 250.

například již zmíněnému Arturovi hraběti Aichelburgovi či jeho blízkému příbuznému Zdenku Aichelburgovi. Velké nepříjemnosti si svým výběrem budoucího partnera způsobili také někteří příslušníci hraběcího (od roku 1911 knížecího) rodu Thun-Hohenstein, Harbuval Chamaré nebo Kolowrat-Krakowský.²⁰⁵ K hraběcím rodinám, které byly nejčastěji postiženy „nevhodnými“ sňatky, patří zcela jistě Bubnové z Litic, příslušníci hraběcí linie rodu Kinských a také Kounicové.²⁰⁶ Oženit se se šlechticnou pak důrazně odmítli Štěpán Lamberg, Eugen Kinský nebo Václav Kounic, kteří vstoupili do svazku manželského s neurozenou dámou dokonce dvakrát.

Jak už bylo naznačeno, někteří šlechtici v rámci jednotlivých rodů byli k uzavření nerovného svazku poněkud „náchylnější“. Vysvětlení jejich konání může být zakotveno ve skutečnosti, že výběr „nepatřičné“ snoubenky jako kdyby se dědil z otce na syna. Takovým neblahým, nicméně funkčním vzorem byl pro své syny například již zmiňovaný hrabě Jindřich Coudenhove-Kalergi²⁰⁷ nebo hrabě František Bubna z Litic z druhé linie rodu, jehož oba synové se oženili s nešlechticny.²⁰⁸ Také v náměšťské linii rodu Kinských se objevilo hned několik mesaliancí. Svého otce Eugena, který v roce 1848 pojal za choť neurozenou Marii Zaunerovou, napodobil v tomto ohledu prvorozený syn Rudolf i jeho mladší bratr Eugen. Po stopách svého dědy, který se již proslavil svou nevhodnou sňatkovou strategií, šel kupříkladu hrabě Štěpán Emil Lamberg²⁰⁹ či Quidobald Thun-Hohenstein.²¹⁰ Ať už se zasloužil o vadu na rodokmenu bližší nebo vzdálenější příbuzný, zpravidla svým činem poškodil čest a společenskou prestiž daného rodu, popřípadě některé z jeho větví. Jeho příslušníci se pak jako potencionální partneři mohli zdát urozeným šlechticům s „dokonalým“ původem méně atraktivní. V liberálnějších aristokratických rodinách nevyvolala častější nerovná spojení jejich potomků s nešlechticny žádnou katastrofu, velmi „moderní“ v tomto ohledu byli členové rodu Coudenhove či Kounicové, v některých

---

²⁰⁵ U všech jmenovaných hraběcích rodin uzavřeli mesalianci alespoň dva členové.

²⁰⁶ V těchto rodech se tři a více příslušníků odhodlalo k morganatickému sňatku.

²⁰⁷ Všichni jeho potomci kromě jediného uzavřeli morganatický sňatek.

²⁰⁸ Egon Bubna z Litic si vzal za manželku Hedwigu Schor, Jan František Irenu Blair. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 51-52.

²⁰⁹ Vnuk knížete Gustava Lamberga, oženil se s neurozenou Eleonorou Hammerbauerovou a poté s Marií Dražujovou. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 202.

²¹⁰ Jeho prarodič František Filip vstoupil do nerovného svazku s měšťankou Marií Magdalénou König, protože byl podle přísných fideikomisních pravidel vyloučen z nástupnictví děčinského majorátu.

ale tyto svazky předznamenaly rozpad tradičních šlechtických hodnot a posléze celého rodu. Lze se domnívat, že vyšší počet stavovsky nerovných sňatků v některých hraběcích rodinách skutečně přispěl k jejich úpadku v Čechách na přelomu 19. a 20. století. S existenčními problémy se takto potýkal například rod Harbuval Chamaré,²¹¹ Bubna z Litic²¹² či již zmiňovaná náměšťská větev rodu Kinských.²¹³

III. 3. Neurozené nevěsty

Kdybychom se pokusili podrobněji analyzovat společenský původ dam, se kterými vstupovali šlechtici do nevhodných manželských svazků, museli bychom konstatovat, že se jednalo o ženy pocházející téměř ze všech sociálních vrstev společnosti. Nejčastěji mezi nimi objevíme dcery z měšťanských rodin, ale v některých případech byly původem neurozené manželky i z venkovského, i když patrně ne z chudého prostředí. Jako příklad můžeme uvést již zmiňovanou choť knížete Gustava Joachima Lamberga, která byla dcerou šafáře, nebo Josefinu Horovou, druhou manželku hraběte Václava Kounice, jež se narodila v Žinkovech v rodině tesaře. Stanovit sociální původ mnohých nešlechtických partnerek se nám bohužel nepodařilo. Zkoumané prameny se o nich vyjadřují velmi sporadicky, ve většině případů uvádějí pouze jméno dané ženy a ostatní data chybějí. Společenské postavení neurozených snoubenek můžeme pak nejlépe určit podle profesí jejich otců. Hrabě František Deym ze Stříteže si vzal v roce 1876 Julii Bertu Gruberovou, dceru významného architekta a historika umění. Až v New Jersey se oženil princ František Auersperg, jehož choť se stala Florance Elsworth Hazardová, dcera bohatého průmyslníka.²¹⁴ V Americe si vybral svou manželku také hrabě Ferdinand Colloredo-

---

²¹¹ Johann Leonhard se podobně jako jeho starší bratr Johann oženil s nešlechtičnou, ještě předtím ale v roce 1903 prodal alodní panství Nové Hradky, čímž v podstatě zanikl tento rod na našem území. *Almanach českých šlechtických rodů 2003*, s. 166; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 92.

²¹² Také František Bubna z Litic a jeho synové, kteří pocházeli z Kunatovy linie, jež vlastnila moravský statek Křtiny, na konci 19. století tento majetek rozprodali a jejich potomci pak žili převážně v Německu. Tamtéž, s. 35.

²¹³ Eugenem Kinským zanikla v roce 1939 tato linie po meči, náměšťské panství bylo však už v roce 1916 prodáno velkoobchodníkovi železem Františku Otahalovi. A. VALENTA, *Dějiny*, s. 165.

²¹⁴ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 94.

Mannsfeld, který působil v diplomatických službách rakousko-uherské monarchie, jeho manželka Eleonora Iselin pocházela pravděpodobně z elitní newyorské bankéřské rodiny.²¹⁵ Berta Roxerová, taktéž dcera bankéře, byla nevěstou hraběte Františka Schlicka.²¹⁶ Dceru z pražské obchodnické rodiny si vzal i hrabě Johann Clary-Aldringen. První choť hraběte Václava Kounice pocházela z rodiny zlatníka. Na uvedených příkladech lze doložit, že si čeští urozenci vybírali manželky převážně ze středních a vyšších vrstev měšťanské společnosti, a to zejména z rodin vážených obchodníků a majetných podnikatelů.

Poměrně často okouzlovaly české šlechtice dámy z uměleckého prostředí. Není divu, aristokraté pravidelně navštěvovali divadelní představení, opery či balety, kde se ocitali v blízkosti krásných a často i slavných umělkyní. Mimochodem řada aristokratů ve druhé polovině 19. století aktivně podporovala umělecké aktivity všeho druhu, někteří byli známí i svou vlastní amatérskou tvorbou. Z těch, kteří se „nevhodně“ oženili, můžeme uvést například hraběte Ferdinanda Sporcka,²¹⁷ hraběte Františka Bořka Dohalského,²¹⁸ hraběte Emericha Stadiona²¹⁹ či Jana Františka hraběte Bubnu z Litic.²²⁰ Seznámit se s okouzující divadelní hvězdou nebyl ostatně žádný problém. Takto se zamiloval například již zmiňovaný princ Josef Windisch-Graetz, který se objevil v kruhu mladých ctitelů Marie Taglioni, když docházel do salónu této atraktivní tanečnice, dcery vážené berlínské umělecké rodiny. Jindy neodolali šlechtici půvabům zpěvaček, jako tomu bylo v případě hraběte Eugena Kinského. Jeho nevěstou se stala v roce 1891 uherská operetní primadona

---

²¹⁵ Jejím otcem byl Charles Oliver I. a matka se jmenovala Frances Garner. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 70; <http://mysticseaport.org/Library/manuscripts/coll/coll085/coll085.cfm#head74064008>, staženo 5.8.2006.

²¹⁶ L. MALOŇ, *Mesaliance*, s. 28.

²¹⁷ Pod pseudonymem Ferdinand Morolf publikoval německé komedie a operní texty. *Ottův slovník naučný XXIII*, Praha 1905, s. 903.

²¹⁸ Český diplomat a spisovatel. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 72.

²¹⁹ Taktéž spisovatel - dramatik. C. von WURZBACH, *Biografisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXVII*, Wien 1878, s. 27.

²²⁰ Malř. Srov. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 52.

Ilka Petras,²²¹ jež ve své době úspěšně dobývala jeviště největších evropských měst.²²² Se zpěvačkou²²³ se oženil i tehdy krátce rozvedený hrabě Rudolf Kinský.

Své manželky - umělkyně si hledali urození pánové především mezi herečkami. V jejich osidlech skončil například princ Rudolf Lobkowitz,²²⁴ princ Rudolf Thur-Taxis,²²⁵ hrabě Leopold Kolowrat-Krakowský²²⁶ či hrabě Václav Kaunic, jehož první manželkou se stala významná pražská herečka Josefina Čermáková,²²⁷ a tak měl hrabě Kounic za švagra nikoho menšího než hudebního skladatele Antonína Dvořáka. Také příslušníci rodu Aichelburů byli úzce spjati s divadlem. Ti nejenže si chodili sednout do jeho pohodlných lóží a účastnili se tak „povinné“ kulturní události, ale především se plně angažovali, podobně jako řada dalších aristokratů, v podpoře těchto aktivit českého národa.²²⁸ Svůj kladný vztah k divadelnictví a zejména pak k samotným protagonistkám úspěšných her potvrdil svým sňatkem se známou herečkou Národního divadla i již zmiňovaný hrabě Artur Aichelburg.²²⁹ Podobně jako manželka prince Josefa Windisch-Graetze či hraběte Václava Kounice ukončila také Marie Hilbertová svou uměleckou kariéru ihned po svatbě. Dceru z významné herecké rodiny si vzal i princ Fridrich Wilhelm Hanau. Za přinejmenším zvláštní bychom označili výběr budoucích partnerek – „umělkyně“ hraběte Oktaviána Kinského a hraběte Jana Coudenhove-Kalergi, oba se totiž rozhodli oženit s cirkusovými krasojedkyněmi.²³⁰

---

²²¹ Jejíž umělecké jméno bylo Ilka Pálmay.

²²² <http://math.boisestate.edu/GaS/whowaswho/P-Q/PalmayIlka.htm>, staženo 10.8.2006.

²²³ Sňatek mezi hrabětem Rudolfem Kinským a Marií Terezií Renard-Pözl byl uzavřen v Budapešti 18.5.1901. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 208; *Österreichisches Biografisches Lexikon 1815-1950*, Band 9 (Lfg. 41), Wien 1988, s. 77.

²²⁴ Oženil se s bývalou herečkou Friderikou Kronau.

²²⁵ Jeho chotí se stala již zmiňovaná krásná Jenny Ständlerová.

²²⁶ Hrabě Leopold Kolowrat-Krakowský se ve 46 letech oženil s herečkou Natálií Blazcynskou. *Neue deutsche Biographie*, Band 12, Berlin 1980, s. 474.

²²⁷ Josefina Čermáková pocházela z měšťanské rodiny, v roce 1862 se stala členkou divadla a žačkou Elišky Peškové, později náležela k nejlepším českým herečkám. Vynikala zejména v úlohách francouzského repertoáru, v roce 1873 přijala angažmá ve výmarském divadle, později však vystupovala v divadle českém. Poté, co se v roce 1877 provdala za hraběte Václava Kounice, opustila dráhu divadelní herečky. *Ottův slovník naučný XIV*, Praha 1899, s. 1001.

²²⁸ J. HALADA, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1999, s. 13.

²²⁹ Marie Hilbertová byla členkou činohry Národního divadla v Brně, ale i v Praze, kde hrála řadu významných rolí.

²³⁰ Cirkusovou krasojedkyni pojal za choť i příslušník moravského hraběcího rodu Mensdorff-Pouilly Artur, v roce 1853 se tajně oženil s Magdalene Kremzow. V. VOTÝPKA, *Příběhy české šlechty*, Praha 2001, s. 60; <http://genealogy.euweb.cz/bohemia/mensdorff.html>, staženo 11.10.2006.

Neurozené nevěsty nebyly českou šlechtickou společností akceptovány, ačkoli se často jednalo o velmi vzdělané a inteligentní dámy. Svým cílevědomým sebevzděláváním byla známá například druhá manželka hraběte Václava Kounice Josefina Horová, která se věnovala studiu několik let, třebaže dříve působila jako služebná.²³¹ Přirozeně inteligentní byla i Kateřina Hrádková, mezi lidmi přezdívána „kněžna Káča“, které se podařilo krátce po sňatku doplnit si vzdělání včetně jazyků. Také snoubenka hraběte Johanna Clary-Aldringena byla ve své době hodnocena jako dáma „*poměrně svědomitě vychovaná, vzdělaná, rovněž hudebně nadaná*“.²³² Někdy vzdělání a jiné osobní kvality neurozených manželek měly alespoň částečně zmírnit výhrady šlechtické rodiny vůči nim.²³³ Poté, co se princ Jan Windisch-Graetz svěřil matce o svém vztahu k Lucii Wetzel, pokusil se při této příležitosti nestavovský původ své ženy kompenzovat právě odkazem na její vzdělání na internátu a absolvování jednoletého studia jazyků.

Studium všech nerovných sňatků potvrdilo domněnku, že manželky nešlechtického původu si vskutku vybírali především neprvorození synové. Avšak ani nerovný sňatek, uzavřený nejstarším synem rodu, budoucím majorátním pánem, nebyl v žádném případě výjimkou.²³⁴ Nicméně je zde nutné připomenout, že tato tendence se prosazovala zejména až na sklonku 19. století a pak masivněji ve století dvacátém.²³⁵ Přesto si již ve druhé polovině předminulého století mladší mužští potomci, kteří svým neuváženým činem tolik neohrožovali bedlivě střeženou bezúhonnost svého rodu, mohli vybrat budoucí partnerku i mimo omezený okruh šlechtičen bez větších následků. Jaké důvody ale vedly vážené šlechtice ke spojení svého života se ženou nearistokratického původu? Opomeneme-li již zmiňované neutěšené majetkové poměry některých mladých knížecích a hraběcích potomků, důležitou roli zde hrálo hned několik dalších faktorů.

Jeden z nich bychom mohli nazvat „biologickým“. Časté sňatky mezi blízkými příbuznými měly za následek, že v potomstvu klesala genetická příbuznost a stoupala

---

²³¹ <http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/vysoka/pepina.htm>, staženo 16.7.2006.

²³² MALOŇ, *Mesaliance*, s. 63.

²³³ Díky svým charakteristickým vlastnostem si postupně získala respekt ve šlechtických kruzích i v rodině Windisch-Graetzů například Marie Taglioni.

²³⁴ Z 51 šlechticů, příslušníků české vysoké aristokracie, uzavřelo mesalianci 16 prvorozených synů, což činí zhruba 30% ze všech mesalianců.

²³⁵ Z 54 mesalianců bylo 32 uzavřeno po roce 1890.

pravděpodobnost toho, že se prosadí patologické dědičné vlastnosti. To se pak projevovalo ve velkém počtu nápadně abnormálních jedinců. Stavovská povýšenost a předpisy, příkazující dbát na rodovou rovnost, omezovaly nejen rodiny vládců, ale i všechnu vysokou šlechtu. Někteří šlechtici²³⁶ se snad právě proto rozhodli na základě moderního a racionálního uvažování „ozdravit“ rod svým morganatickým sňatkem. Sám následník trůnu František Ferdinand d'Este tento problém okomentoval slovy: „*Když má našinec někoho rád, najde se vždycky v rodokmenu nějaká maličkost, která zakazuje manželství, a tak se stane, že u nás vždycky muž a žena jsou navzájem dvacetkrát příbuzní. Výsledkem je, že polovina dětí jsou blbci a idioti.*“²³⁷ Kromě ozdravení rodu bylo prvořadým úkolem jeho zachování. Přesněji řečeno, potřeba zajistit mužského potomka. S tím úzce souvisela snaha českých aristokratů, kteří uzavřeli stavovsky nerovný svazek, legitimizovat tento vztah a potažmo i své nemanželské děti.²³⁸ Cílem takového konání nebyla většinou jen náprava rodinné reputace, ale majetkové zajištění choti a budoucího potomstva.

Nemalou úlohu hrála samozřejmě při výběru nevěsty nešlechtického původu vzájemná náklonnost či, chceme-li, láska, ať už se jednalo o dědictví romantismu nebo důsledek zburžoaznění aristokracie. Tento cit se objevoval pravděpodobně u všech nerovných párů. Dokladem může být například korespondence mezi princem Josefem Windisch-Graetzem a jeho chotí.²³⁹ O vášnivé lásce na první pohled se hovořilo i v případě knížete Gustava Joachima Lamberga a Kateřiny Hrádkové.

Morganatické sňatky představovaly jedno z největších nebezpečí ohrožující jednotu šlechty a její postavení. Proto můžeme některé mesaliance považovat za vyjádření protestu proti morálce, tradičním hodnotám a povinnostem vysoké šlechty.²⁴⁰ Za typický příklad takového odporu vůči přísně organizované sňatkové kádrové politice habsburského rodu lze považovat již několikrát zmiňovaného arcivévodu Ferdinanda d'Este. Tento muž, ač velmi

²³⁶ Například kníže Gustav Joachim Lamberg, dokladem by mohla být velká úmrtnost novorozenců v tomto rodě a také časté svazky mezi příbuznými. *Almanach českých šlechtických rodů 2001*, s. 201-204.

²³⁷ <http://franzferdinand.cz/cz/Zofie-Chotkova/>, staženo 22.5.2006.

²³⁸ Například hrabě František Schlick či kníže Gustav Joachim Lamberg.

²³⁹ „*Ačkoli se dnes s tebou loučím s úplně jinými pocity, neboť ty jsi můj milovaný ženich, a Bůh chce, abys byl můj navěky, způsobuje mi okamžik rozloučení hlubokou bolest v srdci. Ať tě provází štěstí a požehnání a Bůh ti propůjčí sílu unést to, co ti nyní nastane. Tisíc polibků tě bude provázet, mé všechno.*“ Takto dodávala odvalu Marie Taglioni svému vyvolenému v těžkých měsících před sňatkem. H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 65.

²⁴⁰ R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 278.

konzervativních zásad a pravověrný katolík, nemínil obětovat milovanou ženu státním zájmům. Obdobné vzpurné chování vůči autoritě rodičů a ostatním rodinným příslušníkům můžeme sledovat i u prince Rudolfa Thurn-Taxisa, prince Josefa Windisch-Graetze či hraběte Johanna Clary-Aldringena.

Vliv na výběr manželky mimo okruh urozených šlechticů mělo v druhé polovině 19. století zcela jistě i liberální či demokratické smýšlení některých šlechticů, které se rozcházelo s tradičním politickým a sociálním konzervatismem této elitní společenské vrstvy. V tomto ohledu nejznámější osobností byl bezesporu výrazně pročesky orientovaný mladoček hrabě Václav Kounic, který býval pro své sociální cítění nazýván „rudým hrabětem“.²⁴¹ Snad proto není divu, že tento aristokrat pojal za manželku dámu z nižších společenských vrstev, a to dokonce dvakrát. V liberálním duchu byli vychováni i jeho starší bratři Jindřich a Eugen Kounicové, kteří se rovněž oženili morganaticky.²⁴² Demokratického smýšlení byl například kníže Filip Hohenlohe-Schillingfürst či „horlivý obhájce práv národa českého“ princ Rudolf Thurn-Taxis, představitel radikálního křídla české demokratické opozice.

---

²⁴¹ http://encyklopedie.brna.cz/home/?acc=profil_osobnosti&load=2682, staženo 7.8.2006.

²⁴² Vliv na Václava, Jindřicha i Eugena měla bezesporu jejich matka hraběnka Eleonora Woracziczka z Pabienitz, která náležela k vlastenecky orientované české aristokracii a v mládí se stýkala s protagonisty českého národního obrození. O. KLOBAS, *Václav*, s. 18-19.

Obr. 10

Žofie Chotková – hraběnka, choť arcivévody Františka Ferdinanda d'Este

Obr. 11

Marie Taglioni – baletka, manželka prince Josefa Windisch-Graetze

Obr. 12

Kateřina Hrádková – dcera šafáře, životní partnerka knížete Gustava Joachima Lamberga

Obr. 13

Ilka Petras (Pálmay) – operetní primadona, choť hraběte Eugena Kinského

Obr. 14

Marie Vaníčková (Hilbertová) – herečka, manželka hraběte Artura Aichelburga

Obr. 15

Mitsu Aoyama – dcera z tokijské obchodnické rodiny, choť hraběte Jindřicha Coudenhove-Kalergi

Obr. 16

Josefina Čermáková – herečka, první manželka hraběte Václava Kounice

Obr. 17

Josefina Horová – služebná, druhá manželka hraběte Václava Kounice

III. 4. Mesaliance z pohledu nejbližších příbuzných i široké veřejnosti

„Člověk začíná teprve od barona výše.“

Alfréd Windisch-Graetz

I na základě několika málo již uvedených mesaliancí lze potvrdit zamítavý a odsuzující názor samotných šlechticů na uzavírání sňatků svých příslušníků s osobami pocházejícími z jiného než šlechtického stavu. Předmanželské sexuální styky s nešlechtičkami představovaly s přivřenými očima tolerované a velmi často praktikované zkušenosti mladých aristokratů do té doby, dokud se nevyvinuly v manželství a tím ve veřejný skandál. Zde je však nutné zdůraznit, že míra všeobecného odsouzení mesaliance se stupňovala či klesala dle společenského a majetkového postavení či významu daného rodu a jeho umístění ve šlechtické hierarchii, důležitou roli hrál v neposlední řadě také společenský status neurozené nevěsty a její rodiny. Zdá se, že odpor příbuzných i veřejnosti byl menší u nepravorozených šlechticů nebo případně nedědiců rodinného majetku, nerovný sňatek byl částečně přípustný také tehdy, jestliže byla nevěsta vdovou po šlechtici²⁴³ nebo pocházela-li alespoň z vážené občanské rodiny. Míru rozhořčení mohla jistě ovlivnit i skutečnost, zda se u daného provinilce jednalo o první nebo další manželství. Pokud by měl šlechtic potomky již z prvního rovného svazku, pak by zřejmě nenastaly žádné zásadnější problémy, avšak většina urozenců vstupovala do druhého, v tomto případě morganatického manželství, bez právoplatného dědice.²⁴⁴ Některým se vskutku v daném ohledu podařilo napravit si reputaci a zajistit tak pokračovatele rodu, u ostatních, jako v případě hraběte Oktaviána Kinského, zůstala obě manželství bezdětná. Budiž ale těmto jedincům ke cti, že všichni své první manželství uzavřeli dle stanovených pravidel, tedy s dámou sobě rovnou, honosící se hraběcím či dokonce knížecím titulem.

Pakliže se příslušník aristokratické rodiny odhodlal k ženitbě s nešlechtičkou, vyvolal tak nemalý rozruch. V reakcích příbuzných se mísily v daném okamžiku zděšení i soucit s černou ovčí rodiny. Zděšení, protože ve sňatku s měšťankou viděli neštěstí a hanbu pro

---

²⁴³ Jako příklad můžeme uvést již zmiňovaného prince Rudolfa Lobkovicze.

²⁴⁴ Jednalo se o prince Josefa Rohana, knížete Filipa Hohenlohe-Schillingfürst, hraběte Rudolfa a Oktaviána Kinského, Michaela Althanna a Johanna Harbuval-Chamaré.

celý dům, soucit, jelikož jejich drahý člen se stal záhy terčem nemilosrdných pomluv. Bylo zřejmé, že šlechtická společnost se s chutí chopila takového pokoření, jež pak bývalo důkladně „přetřásáno“ ve vzájemné korespondenci.²⁴⁵ Například k sňatku Josefa Windisch-Graetze se poněkud jízlivě vyjádřila kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu slovy: „... a ten hloupý zatrolenec Windisch-Graetz si chce vzít herečku Taglioni! Doufám, že mu jeho otec napraví hlavu!“²⁴⁶ Širší veřejnost se pak dozvíдалa o chystaném sňatku nejčastěji z novin, ve kterých byly svého času psány o milostných aférách šlechticů s neurozenými ženami srdceryvné historky.²⁴⁷ Zpravidla největší tíhu soukromého, ale i veřejného odsouzení nesli, jak už bylo naznačeno, „neposlušní“ prvorození synové, neboť ti byli budoucími pány domu a jejich povinností bylo zachovat čistotu původu jména. Do jaké míry považovali příslušníci urozeného stavu porušení tohoto nepsaného pravidla za závažné, zřetelně vyplývá z úryvku dopisu, který adresovala prince Josefovi Windisch-Graetzovi po sňatku s měšťankou jeho matka: „*Tvoji rodiče si nemohou zvyknout na myšlenku, že jméno, které čestně nosili dlouhá léta, nyní kvůli tobě, kterého tak vroucně miluji, by mělo být zhanobeno, že matka, která se tak pyšně již 54 let jmenuje, by se měla dělit o toto jméno s někým, kdo pro něho nebyl narozen.*“²⁴⁸ I přes veškerou lásku a soucítění s nešťastníkem rodina zpravidla trvala na sankcionování svého člena, které mělo různé podoby, od těžké výtky až ke společenskému zavržení, vydědění či zřeknutí se jména.

Přestože daného šlechtice stihl často opravdu tvrdý trest, neznamenalo to ve většině případů zpřetrhání veškerých rodinných pout. Přesto mohlo kvůli nerovnorodému sňatku dojít, jak se zdá, k výraznému omezení nebo dočasnému přerušení styků mezi šlechtickým účastníkem mesaliance a jeho příbuznými. U Windisch-Graetzů lze vysledovat, že morganatická spojení jejich členů sice zapříčinila velký odpor rodiny, naprosté přehlížení neurozených nevěst a jejich nepřijetí mezi sobě rovné, ale samotní provinilci zůstávali stále

---

²⁴⁵ Jako příklad může posloužit úryvek dopisu, jež adresovala hraběnka Dolly Ficquelmont své sestře a ve kterém se zmiňuje o mesalianci hraběte Artura Mensdorffa-Pouilly. R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 279.

²⁴⁶ K. MYŠKOVÁ, *Kněžna*, s. 23.

²⁴⁷ V novinách se objevily například zprávy o vztahu Johanna Clary-Aldringena a Eugenie Hospodářové, o případu Josefa Windisch-Graetze a Marie Taglioni se psaly dokonce básně. H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 64.

²⁴⁸ Tamtéž.

v kontaktu, který nebyl narušen.²⁴⁹ O zachování přátelství s bratry usiloval i například Artur Mensdorff-Pouilly, jenž byl ochoten podřídit se po svém sňatku s nešlechtickou jakémukoli přání svých nejbližších, jen aby nebyla poškozena čest rodu.²⁵⁰ Abychom však neodsoudili kruté chování aristokratů ke svým příslušníkům, je nutné dodat, že v některých případech byly nakonec jejich neurozené manželky do rodiny přijaty,²⁵¹ což vypovídá i o jiných hodnotách této společenské vrstvy. Někteří šlechtici totiž upřednostnili dobré rodinné vztahy před zachováním prestiže svého jména ve společnosti.

V mnohem složitější situaci se ocitl neposlušný člen panovnického domu, jako příklad nám opět poslouží arcivévoda Ferdinand d'Este, jehož morganatický svazek způsobil ve svém okolí úplnou bouři. Proti jeho rozhodnutí oženit se s hraběnkou Chotkovou se ostře postavil samotný císař, celé příbuzenstvo, dvorská společnost, státníci i církve, a nutné respektování vzájemných vztahů stálo všechny tyto činitele nemálo sil. Mimochodem zde je zajímavé sledovat myšlenkový posun knížete Alfonse Clary-Aldringena týkající se mesaliance obecně. Jako mladík se pyšnil tím, že si jeho teta Žofie vzala následníka trůnu, a považoval přísný dvorský ceremoniál, který při oficiálních příležitostech znepříjemňoval pobyt manželského páru u vídeňského dvora, za zastaralý a nepraktický. Sám se ke sňatku vyjadřuje slovy: „*Potížím, které s sebou takové nerovnorodé manželství přinášelo, jsme ještě nerozuměli a jen nás pobuřovalo, když jsme na adresu plánovaného spojení slyšeli kritické nebo dokonce odsuzující poznámky.*“²⁵² Oproti tomu se o mnoho let později zmiňuje o svém bratranci hraběti Johannovi, který se oženil s nearistokratkou, poněkud pohrdavě a označuje toto manželství za „*neodpovídající*“.²⁵³

S nevolí vznešených příbuzných, která byla vyjadřována rozličnými způsoby, se v zásadě setkali všichni „nezodpovědní“ šlechtici. Prvořadým úkolem nejbližšího okolí bylo zabránit nežádoucímu sňatku veškerými možnými prostředky. V některých případech stačila domluva²⁵⁴ či přísné výtky rodiny odkazující na starobylost a vznešenost rodu, popřípadě

---

²⁴⁹ Přesněji se jedná o mesaliance prince Josefa a prince Jana Windisch-Graetze. Tamtéž, s. 60-75.

²⁵⁰ R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 279.

²⁵¹ Jednalo se například o Eugonii Hospodářovou, Marii Taglioni či Lucii Wettel.

²⁵² A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 129.

²⁵³ Tamtéž, s. 23.

²⁵⁴ Jako tomu bylo v případě Arnošta Waldsteina, který se chtěl oženit s dcerou lesníka, nakonec se však vzdal svého záměru a jeho nevěstou se stala Marie Schwarzenbergová. Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 94.

důležitost jeho jednoty, v ostatních se muselo přikročit ke konkrétnějšímu způsobu nátlaku. Když se hrabě Otakar Berchtold odhodlal oženit s dívkou nearistokratického původu,²⁵⁵ setkal se především s důrazným nesouhlasem své matky, která na syna dokonce uvalila kuratelu a pohrozila mu ztrátou dědictví.²⁵⁶ Tento druh výhrůžky, jež měla neposlušného potomka přimět k rozumu, nebyl ojedinělý. Setkali jsme se s ním již u Windisch-Graetzů, kde kníže Alfréd obdobným manévrem zřejmě zabránil plánované mesalianci syna Vincence. Další účinná strategie, která měla zamezit hrozícímu sňatku s nešlechtickou, spočívala v nuceném odcestování ratolesti k příbuzným, kteří žili do možná nejdále,²⁵⁷ s cílem přerušit osobní kontakt zamilovaného páru.²⁵⁸ Rozrušení členů šlechtické rodiny z možného neštěstí je zřejmé i z toho, že některé milenky, a tedy potencionální snoubenky, byly na podnět hlavy domu sledovány detektivy nebo policejními orgány.²⁵⁹ Urozcům, kteří statečně odolali výše zmiňovaným nástrahám a svou vyvolenou dovedli až k oltáři, nenastaly často lepší časy ani po svatbě. Nesouhlas s přijetím nevítané osoby do rodiny mu byl ostatně naznačován při každé příležitosti. Zatímco sociální vyloučení Marie Taglioni demonstrovali příbuzní Josefa Windisch-Graetze svou nepřítomností na svatebních oslavách, hraběti Oktaviánovi, který se definitivně rozešel se svou rodinou po svém skandálním sňatku,²⁶⁰ neodpustili jeho nejbližší ani na smrtelné posteli, neboť k ní nikdo z nich nepřispěchal. Řada šlechticů se kvůli psychickému nátlaku příbuzenstva či osobním neshodám se svými neurozenými manželkami nakonec rozvedli,²⁶¹ někteří se pokusili napravit životní omyl uzavřením nového, již rovnorodého svazku.²⁶² Důvodem k rozvodu

---

²⁵⁵ V roce 1902 se oženil s Kateřinou Sušerovou. *Taschenbuch der gräflichen Häuser*, Gotha 1915, s. 90.

²⁵⁶ Hrabě Otakar Berchtold nakonec spor vyhrál, kuratela byla zrušena a on se ujal svého dědictví. http://www.municipal.cz/vsemyslice/reg_osobnosti.html, staženo 18.9.2006.

²⁵⁷ Vincenci Windisch-Graetzovi pro jistotu zařídil starostlivý otec diplomatickou cestu do USA.

²⁵⁸ Zřejmě se jednalo o obvyklý způsob řešení, který měl zabránit styku s nevhodnou partnerkou. Srov. A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 17.

²⁵⁹ Jednalo se ku příkladu o Paulu Wandruschkovou i pozdější manželku Eugenii Hospodářovou, tedy o obě vážnější známosti Johanna Clary-Aldringena, nebo o Lonu Kussingerovou, milenkou Vincence Windisch-Graetze. L. MALOŇ, *Mesaliance*, s. 60-63; H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 72.

²⁶⁰ A. VALENTA, *Dějiny*, s. 177.

²⁶¹ Jednalo se o Josefa Colloredo-Mannsfelda, Fridricha Wilhelma Hanau, Emericha a Georga Franze Stadionu, Františka a Jana Františka Bubnu z Litic či Eugena Kinského, v případě Johanna Harbuvala Chamaré byl sňatek pět let po jeho uzavření anulován.

²⁶² Jako příklad uveďme prince Lothara Štěpána Metternicha, který se podruhé oženil s hraběnkou Mitrowskou.

však mohla být i skutečnost, že se sami nedovedli plně oprostít od principů, které určovaly hodnoty aristokracie, od svého sociálního postavení.

Každá mesaliance je svým způsobem specifická, skutečné důvody k jejímu uzavření a její důsledky, jsou ukryty především v pramenech osobní povahy, v denících či korespondenci aristokratů. Jejich podrobné zkoumání však nebylo naším cílem, tím bylo pouze nastínění složité problematiky týkající se nerovných sňatků v prostředí české historické šlechty a především vyzdvižení jejich vnímání touto elitní vrstvou společnosti. Přiblížení tohoto fenoménu v rámci všech šlechtických sňatků druhé poloviny 19. století pokládáme za velmi důležité, neboť právě mesaliance hrály významnou roli v procesu myšlení vysoké aristokracie této doby. Na jedné straně ji posouvaly směrem k ostatním společenským vrstvám a také demokratickému smýšlení, zároveň však na straně druhé přispěly k její větší uzavřenosti, jež nadmíru vzdálila šlechtice od zbytku moderní společnosti.

IV. Geografické souvislosti výběru životní partnerky

„Lidé ve Vídni a v Čechách si berou většinou ty, kteří se pohybují v jejich příbuzenských a přátelských kruzích.“

Valérie Windisch-Graetz

Volba stavu odpovídající partnerky byla ještě na přelomu 19. a 20. století omezoována, kromě již zmiňovaného požadavku rovnorodosti a náležitých majetkových poměrů nevěsty, dalšími neméně důležitými faktory. Když už se konečně mladí šlechtici, kteří dosáhli určitého věku, rozhodli vstoupit na reálný sňatkový trh, narazili zpravidla na zásadní potíž, jež tkvěla v ne zrovna velkém počtu možných kandidátek k uzavření sňatku. Množství dívek na vdávání, které by odpovídaly nárokům šlechtické elity, bylo totiž určováno nejen sociální těsnotí, nýbrž i těsnotí regionální. Jak už napovídá výše uvedený citát, rakouští, potažmo čeští šlechtici, nacházeli své drahé polovičky nejčastěji v rámci habsburské monarchie. Na tuto skutečnost si sice při výběru vhodného zetě Valérie Windisch-Graetz stěžovala, na druhou stranu ale sama dlouho odmítala provdat svou dceru do zahraničí. Když se hrabě Edgar Henckel-Donnersmark rozhodl ucházet o Karolíninu ruku, reagovala její matka s velkou zdrženlivostí: *„Mně je celá ta záležitost nesympatická – Prus, neznáme poměry, ... rodina, která je pro nás úplně cizí.“*²⁶³ I když si tvrdohlavý námluvčí vedl o pět let později svou vyvolenou k oltáři,²⁶⁴ nebyly předsudky tchýně ještě zcela odstraněny: *„Prus je vždy jiný. Edgar je předobry džentlmenský muž, ale i tak zde přetrvává něco disgraciózního, hrubého a šosáckého na původním Němci. Pro nás Rakušany je to stále něco k nám nepasujícího, to něco v jejich pomalém pedantském způsobu myšlení a malichernosti.“*²⁶⁵ Nakonec se však princezna z urozeného rodu Windisch-Graetz patrně s nedokonalostmi jeho charakteru přeci jenom vyrovnala, neboť pro zpočátku nemilého nápadníka její dcery mluvil především jeho „hezký“ příjem a očekávané dědictví.

²⁶³ CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 75.

²⁶⁴ Svatba s princeznou Karolínou, dcerou Ludvíka Windisch-Graetze a Valérie rozené hraběnky Desewffy de Czernek et Tárkö, se konala ve Lvově v roce 1894. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 237.

²⁶⁵ CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 75.

V porovnání s ostatními vrstvami české společnosti byla šlechta vždy tak trochu „mobilnější“.²⁶⁶ Během společenské sezóny pobývaly celé aristokratické rodiny ve vídeňských a pražských rezidencích, kde se zcela oddávaly šlechtickým zábavám či se jejich příslušníci věnovali svým dvorským závazkům,²⁶⁷ v létě pak odjížděly odpočívat na poklidnější venkovská sídla. Mimo rámec tohoto vcelku neměnného střídání se nacházely kupříkladu cesty za poznáním nebo „ozdravením“.²⁶⁸ V době jejich trvání mnohdy nechyběla příležitost seznámit se mladou a urozenou dámou pocházející buď z monarchie nebo i z ostatních evropských států. V Teplicích se zamilovala například dcera kníže Michaela Radziwilla, jehož rodina zde na počátku předminulého století absolvovala lázeňskou kúru. Během léčby pochopitelně docházeli Radziwillové do zámku Clary-Aldringenů, kteří měli zrovna potomka ve věku na ženění.²⁶⁹ Obdobným způsobem se na podzim roku 1884 setkal se svou budoucí chotí hraběnkou Terezií Kinskou, jež v teplických lázních doprovázela svého otce, i další člen claryovského rodu hrabě Siegfried.²⁷⁰ Vycestovat z Čech nebo vůbec ze zemí náležejících k říši nutily šlechtice často povinnosti spojené s vojenskou, popřípadě diplomatickou službou, během nichž taktéž navazovali tito jedinci řadu zajímavých známostí, včetně známostí intimních. Byli to pak právě diplomaté a vysocí důstojníci či jiní vojenští hodnostáři, již nejvíce ze všech aristokratů porušovali tradiční sňatkové chování české rodové šlechty, které se v 19. století vyznačovalo takzvaným zemským patriotismem. Příslušníci většiny šlechtických rodin skutečně vyznávali přináležitost k historickému územnímu celku, od níž se pak odvíjelo i jejich bohemistické cítění,²⁷¹ které hrálo při výběru životní partnerky důležitou roli.

---

²⁶⁶ V české literatuře se tématu cestování v 19. století věnuje například M. HLAVÁČKA, *Cestování v éře dostavníků*, Praha 1996; L. BOBKOVÁ – M. NEUDERTOVÁ (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997. O cestování šlechtické společnosti se zmiňuje M. LENDEROVÁ, *Dějiny*, s. 89-91; TÁŽ, *Deník*, s. 253-278.

²⁶⁷ O možnostech uplatnění vysoké šlechty u císařského dvora podrobněji O. URBAN, *František Josef I.*, Praha 1991, s. 149-157.

²⁶⁸ Z. BEZECNÝ, *Příliš uzavřená společnost*, s. 104.

²⁶⁹ O neblahém konci vztahu mezi Karlem Clary-Aldringenem a princeznou Angélique Radziwill jsme už hovořili. Srov. kapitola Výběr nevěsty v občanské době dle středověké zásady rovnorodosti, s. 22.

²⁷⁰ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 32.

²⁷¹ Srov. J. KOŘÁLKA, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996, s. 52.

Knížecích a hraběcích rodin, majících statky v Čechách, napočítáme na počátku 20. století necelých osmdesát.²⁷² Mužští příslušníci těchto rodů se tak kvůli omezenému počtu místních adeptek vydávali hledat své nevěsty nejen do nejrůznějších částí Rakouska-Uherska, ale dokonce i za jeho hranice, třebaže v podstatně menší míře. Pro řadu šlechticů bylo zcela přirozené oženit se s dámou, jež pocházela z některého z německých států, a to i po sjednocení této politické a hospodářské velmoci Evropy. Už méně atraktivní se českým urozcům zdály například vznešené Italky, jejichž kouzlu propadli mimo jiné někteří členové knížecího rodu Paarů či hraběcí rodiny Lambergů. Mezi takzvanými „zahraničními“ manželkami nalezneme i šlechtičny, jejichž rodištěm bylo kupříkladu Polsko, Dánsko, Francie, Anglie nebo Španělsko. Zkoumáme-li však geografické souvislosti sňatkové strategie všeobecně, zjistíme, že skutečně jen málokdy se odhodlali čeští šlechtici při volbě partnerky překročit hranice starého kontinentu a přivést tak do své starobylé urozené rodiny ženu z „exotických“ krajů.

IV. 1. Čeští šlechtici a jejich nevěsty z jiných kontinentů

Šlechtická společnost vždy sebe sama charakterizovala mezinárodním smýšlením. Tuto skutečnost mimochodem dobře dokládá i úryvek z paměti Alfonse Clary-Aldringena: „*Cítím se stejně dobře ve své širší vlasti v Terstu jako v Krakově. K mé vlastní rodině patřily v současné době, a tím spíš v minulosti, nadnárodní zkušenosti a příbuzní nejrůznějších národností nebo jazyků: Belgičané, Němci, Francouzi, Poláci a samozřejmě Češi hovořící česky.*“²⁷³ Avšak i takové cítění mívalo své meze, neboť utužování vzájemných vazeb českých šlechtických rodů se v 19. století odehrávalo maximálně na evropském poli. Výjimku tvořila čtveřice výtečníků pocházejících z vysoce urozených rodin, k jakým knížata Colloredo-Mannsfeldové, Auerspergové či hrabata Coudenhove a Kolowrat-Krakowští bezesporu patřili. Ojedinelými učinilo tyto svobodné třicátníky, přesněji se jednalo o hraběte Ferdinanda Colloredo-Mannsfelda, prince Františka Auersperga, hraběte

²⁷² Srov. I. TITTEL, *Schematismus*.

²⁷³ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 111.

Jindřicha Coudenhove a Leopolda Kolowrat-Krakowského, jejich rozhodnutí vstoupit do svazku manželského s dámou netradičního, totiž zaoceánského původu.

Z výše uvedených šlechticů se tři oženili ve Spojených státech amerických. Jako diplomat zde působil prokazatelně jen Ferdinand, druhorozený syn Františka de Paula Colloredo-Mannsfelda, sídlící na statku Sierndorf v Dolním Rakousku. Příslušníci tohoto rodu se mimochodem už v dobách císařovny Marie Terezie proslavili jako obratní diplomaté, za což nejméně jeden z nich obdržel i prestižní řád Zlatého rouna.²⁷⁴ A tak se i Ferdinand dle rodinného vzoru činil v těchto službách rakousko-uherské monarchie, jež platily v 19. století stále ještě za doménu aristokratických rodin. Hrabě působil například na velvyslanectví v Paříži, ale pro nás se jeví zajímavějším jeho pobyt v Americe. Právě zde se totiž zamiloval do Nory Iselinové, dcery newyorského bankéře a majitele jachtařského klubu Charlese Olivera Iselin, s níž se pak také v roce 1909 oženil. V tomto případě zjevně došlo ke spříznění rodin, jež se sice odlišovaly starobylostí a urozeností svého rodu, nicméně obě náležely ve svých geografických podmínkách k elitní vrstvě společnosti, což se odráželo mimo jiné v jejich podobném životním stylu. Ze středoevropského pohledu se však jednalo o nerovnorodý sňatek, neboť osmadvacetiletá nevěsta se při vstupu do manželství nemohla vzhledem ke svému rodišti logicky pochlubit žádnými urozenými předky.²⁷⁵ Původ Ferdinandovy manželky pravděpodobně ani nevyvolal v rodině Colloredo-Mannsfeldů na počátku 20. století velké pozdvižení, jelikož už předchozí snoubenky některých příslušníků tohoto knížecího rodu nedisponovaly zrovna ukázkovým rodokmenem.²⁷⁶

Mesalianci za mořem uzavřel rovněž princ František, druhorozený syn v Čechách nepřilíživě oblíbeného politika, bývalého předlitavského ministerského předsedy Adolfa Viléma Auersperga. Princ František v roce 1899 v New Jersey pojal za svou choť Florence Elsworth Hazardovou, dámu pocházející z rodiny průmyslníka. Členové vysoce urozeného rodu Auersperg byli mimochodem toho času známí svým ostrým vystupováním proti českým zájmům, a podle rodinné tradice se hlásili k německé národnosti ještě za druhé

---

²⁷⁴ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 62-63.

²⁷⁵ http://www.heraldica.org/topics/royalty/g_morganat.htm, staženo 4.8.2006.

²⁷⁶ Jako příklad poslouží už několikrát zmiňovaný Franz de Paula, Ferdinandův otec, jehož choť se stala svobodná paní Marie Felicie Lexa von Aehrenthal a poté i její mladší sestra Alžběta. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 70.

světové války, protože jim byly také všechny statky na území Československa zabaveny.²⁷⁷ Snad díky tomu nezůstal František Auersperg v roli dobrodružného cestovatele dlouho osamocen, neboť ho za velkou louži následoval o více než 40 let později příbuzný kníže Karel Adolf, jehož potomci zde žijí dodnes.²⁷⁸ Náhodnou a poněkud paradoxní souvislost měl výše uvedený rod se svatbou posledně jmenovaného šlechtice, který odešel do USA, hraběte Leopolda Kolowrat-Krakowského.

Hrabě Leopold, jež nastoupil jako dobrovolník do 13. dragounského pluku, se začal zhruba v polovině 70. let dvořit půvabné komtese Anně Waldsteinové, o jejíž přízeň se ucházel současně i důstojník princ Vilém Auersperg. Komtesa projevila svou náklonnost Leopoldovi, což druhého nápadníka rozlítlo natolik, že začal o svém sokovi roztrušovat nepříjemné pomluvy. Ty se sice Kolowratovi podařilo zakrátko vyvrátit, ale plného zadostiučinění se mu dostalo až 6. května roku 1876. Toho dne totiž došlo ke skutečnému, v té době již zakázanému souboji mezi oběma šlechtici v Praze na Klamovce, při kterém byl mladý Auersperg smrtelně zraněn.²⁷⁹ Ihned poté odjel hrabě Leopold do Vídně, kde strávil nějaký čas ve vězení a kde mu hrozilo s největší pravděpodobností i postavení před vojenský soud. Proto hrabě nemeškal a vydal se raději do amerického exilu, kde se o osm let později v newyorské katedrále sv. Patrika oženil s Nadinou Huppmann-Valbellovou, dcerou majitele továren na cigarety, jenž pocházel z Petrohradu.²⁸⁰ Zmiňovaná nevěsta se ale od těch předešlých lišila nejen svým evropským původem, ale především šlechtickým titulem.²⁸¹ Mimochodem hrabě Kolowrat se se svou manželkou vrátil do

---

²⁷⁷ Zarputilé nepřátelství vůči české straně lze vysledovat i ve sňatkové politice příslušníků starší linie auerspergského rodu, neboť mezi šesti nevěstami mužských potomků se objevila pouze jedna pocházející ze starobylého českého rodu, přesněji z rodu Clam-Gallas. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1909, s. 110.

²⁷⁸ Kníže Karel Adolf Auersperg nezamířil však do USA jako jeho prastrýc, nýbrž do jižní Ameriky, kde se jeho novým domovem stala Uruguay. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 18-19.

²⁷⁹ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 24; <http://exnermichal.sweb.cz/souboj.htm>, staženo 19.11. 2006.

²⁸⁰ http://de.wikipedia.org/wiki/Sascha_Kolowrat-Krakowsky, staženo 22.11.2006.

²⁸¹ Nadine se narodila v Paříži v roce 1884 ve šlechtické rodině svobodných pánů Huppmann de Valbella. Bohužel, je nám neznámý způsob, jak se hrabě Leopold seznámil s dcerou tabákového barona Josefa, ale k jejich možnému setkání mohlo dojít už v Čechách, neboť jakýsi svobodný pán Josef Huppmann-Valbella zde vlastnil od roku 1867 statek Solnice u Rychnova. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 212; *Ottův slovník naučný XXIII*, s. 650-651.

Rakouska-Uherska někdy na počátku 20. století, neboť v té době mu byla ohledně jeho prohřešku zřejmě udělena císařská milost.

Snad nejexotičtější snoubenku si našel již zmiňovaný hrabě Jindřich Coudenhove-Kalergi, jenž se při své diplomatické kariéře stal v 90. letech legačním radou a rakousko-uherským konzulem v Japonsku. Ještě předtím působil tento světoběžník například v Athénách, Rio de Janeiru, Istambulu či v Buenos Aires. Dohromady procestoval celý Přední východ, severní Afriku, Rusko, Přední a Zadní Indii, Koreu, Čínu a přirozeně i většinu evropských států.²⁸² Jednou z posledních zemí, kterou navštívil ve službách monarchie a jež se mu stala osudovou, bylo právě hospodářsky rozvíjející se Japonsko, které navázalo čilejší styky se západní civilizací teprve v polovině 19. století. Zde se hrabě Coudenhove seznámil se svou pozdější ženou Mitsuko,²⁸³ kterou vzdor prostému měšťanskému původu pojal za manželku, přivezl do Evropy a zplodil s ní sedm dětí. Mimochodem všichni tito potomci zaznamenali pozoruhodnou pracovní a životní kariéru.²⁸⁴ Mitsu Aoyama, dcera bohatého tokijského obchodníka se starožitnostmi, se za rakousko-uherského velvyslance provdala v pouhých 17ti letech a byla první Japonkou, která se trvale usadila na našem území, konkrétně v zámečku Ronšperk u Domažlic.²⁸⁵ Na tomto rodovém sídle pak vedla šlechtická rodina dvojí život: jednou se chovali evropsky, podruhé „*oblékli pohodlné japonské oděvy a praktikovali zvyky japonské domácnosti*“.²⁸⁶

---

²⁸² http://www.sanquis.cz/clanek.php?id_clanek=103, staženo 13.10.2006.

²⁸³ Blíže o životě a osobnosti manželky Jindřicha Coudenhove M. COUDENHOVE-KALERGI, *Paměti hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi*, Domažlice 2006.

²⁸⁴ Do evropské historie se zapsal především druhorozený syn Richard, který patří k prvním novodobým průkopníkům myšlenky paneuropeismu, proto bývá někdy hraběnka Mitsuko nazývána „Matkou Evropy“.

²⁸⁵ Mitsuko byla vlastně první Japonkou, která se po dlouholeté izolaci této země provdala do Evropy – do vysokých šlechtických kruhů. <http://www.moravska-galerie.cz/cs/kulturni-akce/mitsuko-coudenhove-kalergi/>, staženo 9.12.2006.

²⁸⁶ http://www.sanquis.cz/clanek.php?id_clanek=103, staženo 13.10.2006.

IV. 2. Evropský sňatkový trh

„Evropská šlechta byla propojena pokrevními a manželskými svazky a tvořila skutečně jednu velkou rodinu, jejíž společné zájmy překonávaly národnostní předsudky a politické rozpory.“

Alfred Potocki

Přestože 19. století proslulo v dějinách naší civilizace jako století nacionálních nálad, starobylé šlechtické rody nadále chápaly svůj domov pouze v zemských hranicích. Šlechta, jak usuzuje M. Buben, „odmítala úzce nacionalistický akcent, který jejím příslušníkům připadal jako plebejský.“²⁸⁷ Důvod, proč se valná část této společenské vrstvy nezapojila do národnostních konfliktů, byl zakotven mimo jiné už v historickém původu jednotlivých dynastií. Šlechtické rody, často velmi rozvětvené, se totiž mnohdy nenacházely na území jednoho určitého státu, ale různé rodové linie byly rozprostřeny takřka po celém evropském kontinentě. Jednota těchto rodin pak bývala přirozeně posilována a utužována vzájemnými příbuzenskými vazbami. Také česká rodová šlechta netvořila v daném ohledu výjimku, jak dokazuje mimo jiné i sňatková strategie jejích mužských příslušníků. Přesto však počet manželských svazků uzavřených s dámami pocházejícími z rodin, jež trvale žily mimo území rakouského císařství, později Rakouska-Uherska, nepřesáhl ani 15 procent všech sledovaných sňatků.

Když už se čeští šlechtičtí mladíci rozhodli najít si nevěstu za hranicemi habsburské monarchie, jejich kroky směřovaly nejčastěji do nedalekých německých států.²⁸⁸ Se zdejší šlechtou pojily jejich rodiny kromě společné minulosti často i zmiňované příbuzenské vztahy, které byly namnoze vytvořeny už v dávné minulosti a jež zpravidla vedly k intenzivním vzájemným kontaktům mezi danými rody. Mimochodem už hrabě Alexander Mensdorff-Pouilly měl jasnou představu o své budoucí rovnorodé partnerce, která měla být „pravou německou ženou, dobrou a milou, jednou z těch, které se nevyskytují ani v Itálii, ani v Rusku.“²⁸⁹ Se šlechticemi pocházejícími z německých rodin uzavírali sňatek v druhé

²⁸⁷ M. BUBEN, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1994, s. 356.

²⁸⁸ Se šlechticnou pocházející z německé rodiny se oženilo dohromady více než 30 příslušníků českých knížecích a hraběcích rodin.

²⁸⁹ R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 277.

polovině 19. a na počátku 20. století docela běžně například Thun-Hohensteinové, hrabata Boos zu Waldeck, Liechtensteinové či Windisch-Graetzové.²⁹⁰ Často se pak jednalo o příslušníky bývalých říšských suverénních rodů, jež byly mediatizovány na počátku předminulého století a které vlastnily na německém území řadu svých panství. Oproti tomu starobylé české šlechtické rody přistupovaly k těmto svazkům poněkud zdrženlivěji, obzvláště jednalo-li se o rody knížecí.²⁹¹

Zásluhou svého historického vývoje se Německo mohlo v porovnání s jinými evropskými státy pochlubit největší hustotou rodin, přiřazovaných k vyšší šlechtě, což mělo za následek, že zároveň disponovalo i větším množstvím potencionálních rovnorodých snoubenek. I tato skutečnost zřejmě přivedla do německých knížectví a vévodství také některé české šlechtice. Sobě stavovsky přiměřenou manželku se sem vydal hledat, kromě jiných, kupříkladu princ Maxmilián, prvorozený syn šestého knížete Thurn-Taxis, jehož rodina patřila k nejznámějším mediatizovaným říšským knížecím rodům vůbec. Oženit se dle přísných aristokratických pravidel se mu bezpochyby podařilo, neboť jeho nevěstou se stala nadmíru vznešená vévodkyně Helena Bavorská, starší sestra rakouské císařovny Alžběty.²⁹² Snahu dodržet při výběru drahé polovičky zásadu ancienity²⁹³ a rovnorodosti můžeme rovněž pozorovat i u členů české větve významné německé dynastie Schaumburg-Lippe, kteří se povětšinou vypravili za svými urozenými snoubenkami do zdejších krajů. Tito šlechtici si dovolili požádat o ruku a následně přivést do svých rodných Ratibořic kromě princezen Anhaltských například i příslušnice panujícího vévodského rodu Württemberg.²⁹⁴ Utužování vztahů s touto dynastií lze považovat u Schaumburgů za součást jejich rodinné tradice, což mimochodem dokládá i vysoký počet manželských svazků

---

²⁹⁰ Ze každého jmenovaného rodů vstoupili do svazku manželského s příslušnicí německého rodu alespoň dva jeho mužští potomci.

²⁹¹ O takové spříznění se pak zasloužili především hraběcí mužští příslušníci, ke kterým patřil například diplomat František Deym ze Stříteže, Antonín Chotek či pozoruhodný „le comte rusophile“ Vladimír Lažanský z Bukowé.

²⁹² Princ Maximilian Anton pocházející z primogenitury Thurn-Taxis uzavřel sňatek s vévodkyní Helenou Bavorskou roku 1858. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 223.

²⁹³ Hierarchie vyšší šlechty se řídila zásadou ancienity, tedy v daném případě podle data uvedení zástupce rodu na lavici vyšší šlechty v říšském sněmu.

²⁹⁴ Knížata ze Schaumburg-Lippe vládli rovněž jako Württembergové do roku 1918 a to na velmi malém území o rozloze pouhých 340 kilometrů čtverečních, přitom však jejich jmění bylo tehdy odhadnuto na 500 miliónů říšských marek. W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, Praha 1996, s. 120.

uzavřených s jejími potomky.²⁹⁵ S dcerami rozvětveného rodu Lippe se zase nápadně často ženili členové německé knížecí rodiny Hanau,²⁹⁶ kteří tímto způsobem zřejmě usilovali, i přes svůj nedokonalý původ, o zajištění prestiže svého rodu, který žil po rakousko-pruské válce trvale v hořovické rezidenci.

Vhodnou, patřičnou manželku našlo několik šlechticů i ve vedlejších liniích významných rodů, které sídlily v Čechách. Například třiadvacetiletý Arnošt Windisch-Graetz si zvolil za svou budoucí nevěstu princeznu ze starobylé německé knížecí rodiny Oettingen-Spielberg,²⁹⁷ jež patřila ke vzdáleným příbuzným českých Oettingen-Wallersteinů. Spielberská větev tohoto rodu sice získala v polovině 18. století český inkolát, nikdy však do českých dějin výrazněji nezasáhla.²⁹⁸ A tak se s příslušnicí této linie Oettingenů, jejíž statky se nacházely na území Bavorska, Bádenska a Württemberska, princ Arnošt seznámil pravděpodobně při návštěvách bývalých bezprostředních knížectví Windisch-Graetz - Egloffs a Hegau, jež se staly rovněž v roce 1806 součástí Württemberska.²⁹⁹ Tato německá země, ostatně jako celé konzervativnější jihozápadní Německo, byla vůbec mezi knížecími a hraběcími mužskými příslušníky velice oblíbená. Svou nevěstu si zde našli, kromě hraběte Windisch-Graetze či již zmiňovaných příslušníků rodu Schaumburg-Lippe, i princ Alois a Eduard Liechtenstein, princ Viktor Rohan³⁰⁰ nebo hrabě František Josef Thun-Hohenstein.³⁰¹ Mnoho urozených šlechticů, jež se provdaly za české šlechtice, pocházelo také ze sousedního Bavorska. Odtud si přivedl do Čech svou novomanželku kupříkladu hrabě Arnošt Harrach, Jindřich

---

²⁹⁵ Srov. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 88-89.

²⁹⁶ Například kníže Vilém Hanau pojal za svou choť nejprve Elisabethu Schaumburg-Lippe a poté, co se s ní rozvedl, se jeho druhou manželkou stala dvaadvacetiletá Elisabetha Lippe-Weißenfeld. Tamtéž, s. 331.

²⁹⁷ Arnošt, mladší syn Werianda Aloise Windisch-Graetze, se oženil v roce 1870 s princeznou Kamilou Oettingen-Spielberg. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 239.

²⁹⁸ J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 188-189.

²⁹⁹ Tamtéž, s. 296.

³⁰⁰ Alois Liechtenstein a princ Viktor Rohan se oženili s dcerami hraběte Adolfa Degenfeld-Schonburg, princ Eduard Liechtenstein pak uzavřel manželství s hraběnkou Olgou von Pückler-Limpurg. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 40, 431.

³⁰¹ Hrabě František Josef Thun-Hohenstein si vyhlédl za svou životní partnerku urozenou palácovou dámu Augustu vévodkyni von Urach, jež byla nositelkou prestižního řádu Hvězdového kříže. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 384.

Boos zu Waldeck³⁰² a také výše uvedený princ Maxmilián Thurn-Taxis. Ovšem o poznání méně imponovaly svobodným aristokratům dámy z pruských rodin.³⁰³ Nevelký počet sňatků s příslušnicemi tamních šlechtických rodů byl pravděpodobně zapříčiněn obecnými rozdíly mezi rakouskou a pruskou šlechtou, přičemž o některých jsme už dříve hovořili. Pruská drobná aristokracie se svým postavením blížila spíše liberálnější a otevřenější anglické, francouzské či švédské urozené společnosti, zatímco vídeňský dvůr a jeho dvorní aristokracie se naopak vyznačovaly uzavřeností a jistou stavovskou povýšeností. Princezna Catherina Radziwill³⁰⁴ ostatně charakterizovala vídeňskou „první společnost“ jako zvláštní typ, který je „*pyšný, domýšlivý, přesvědčený nejen sám o sobě, ale i o tom, že božská všemohoucnost s ním měla nějaký zcela ojedinělý úmysl, když jej stvořila.*“³⁰⁵ Jak smýšlely rakouské, potažmo české privilegované vrstvy o povaze urozených Prusů, konečně ilustrují i úryvky z deníků Valérie Windisch-Graetz uvedené na začátku této kapitoly. Mimochodem v neprospěch pruských dívek na vdávání hrála zřejmě i nešťastně prohraná válka v roce 1866, neboť od tohoto data se manželské svazky mezi nimi a českými šlechtici objevovaly jen sporadicky.

Hrabě Potocki popisoval ve zpětném pohledu v roce 1959 rakouskou vyšší aristokracii a její sňatkovou politiku jako bez výjimky internacionální, což platilo pro manželské svazky mužských potomků české historické šlechty jen do určité míry. Přestože se tito mladíci a jejich rodiny na císařském dvoře pravidelně setkávali kromě německých šlechticů například s francouzskými a italskými knížaty, princí a vévody, či s litevskými a polskými aristokraty, příbuzenské vazby s nimi navazovali spíše ojediněle. Z tradičního sňatkového chování české

---

³⁰² Arnošt Harrach uzavřel sňatek s hraběnkou Elisabethou Preysing-Lichtenegg-Moos, hrabě Boos zu Waldeck, jenž vlastnil statek Vagen na jihu Bavorska, se oženil s Marií, dcerou bavorského hraběte Lerchenfeld-Köfering. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 132; *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 37.

³⁰³ Se šlechticemi, jejichž rodiny pocházely z Pruska, se oženili například hrabě Eduard Coudenhove, jehož manželkou se stala vestfálská svobodná paní Alexandrine Vittinghoff, či hrabě František Deym ze Stříteže, majitel statku Hostinná na Královéhradecku. Jeho choť hraběnka Anna von Schlabrendorf byla v podstatě sousedka, neboť se narodila v pruské části Slezska, přesněji ve Vratislavi. S její sestrou se pak zasnoubil hrabě Johann Harbuval Chamaré, jenž vlastnil v Pruském Slezsku panství Neuhaus. Tamtéž, s. 77, 113.

³⁰⁴ Hraběnka Jekaterina Adamova Rzewuska (1858-1941) z Petrohradu se provdala za prince Viléma pocházejícího z polsko-litevské aristokratické rodiny Radziwill a odstěhovala se za ním do Berlína. Pod pseudonymem Paul Vasili pak napsala v roce 1884 knihu o berlínské společnosti. http://en.wikipedia.org/wiki/Catherine_Radziwill, staženo 10.9.2006.

³⁰⁵ W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 153.

rodové šlechty, jež se i v tomto ohledu vyznačovalo loajálností k říši, pak nejčastěji vybočovali, jak už bylo uvedeno, šlechtici působící v diplomatických službách habsburské monarchie. Ti sice zastávali místa velvyslanců v nejrůznějších částech starého kontinentu, své nevěsty si však přivázeli, stejně jako ostatní nobilitanti, nejčastěji z Anglie, Francie, Polska, Itálie³⁰⁶ a také Belgie. Zatímco urozené či neurozené ženy pocházející ze severní nebo východní Evropy se mezi životními partnerkami českých šlechticů nevyskytovaly téměř vůbec.³⁰⁷

Na území Velké Británie a Irska³⁰⁸ uzavřelo manželství v druhé polovině 19. století osm aristokratů, mezi nimiž nalezneme mimo jiné diplomata Ottu Czernina z Chudenic, Františka Lützowa nebo prince Aloise Liechtensteina.³⁰⁹ Ve více než v polovině případů stála však o svatebním dnu po boku těchto urozených šlechticů dáma nízkého původu, přičemž ještě ne vždy se jednalo o rodilou Angličanku.³¹⁰ Vysvětlení, proč se někteří šlechtičtí mladíci tajně ženili s nerovnorodými dámami právě v Londýně, bez povolení císaře a své rodiny zde uzavřel sňatek kupříkladu hrabě František Lützow či Johann Clary-Aldringen, je možné hledat ve společenské otevřenosti a benevolentnosti, tak často

---

³⁰⁶ S italskou šlechtičnou se oženil například Rudolf Jan Paar, jehož manželkou se stala rodačka z Milána hraběnka Antonie Meraviglia-Crivelli, či Hugo Lamberg, který se oženil s hraběnkou Giulittou Brunetti. Svoji příbuznou Eleonoru Strassoldo pojal za choť Michael Bubna z Litic a s příslušnicí téhož rodu se zasnoubil i Johann Alfred Harbuval Chamare, rodák z Nových Hradů. Zde je však nutné zdůraznit, že některé ze jmenovaných italských šlechtických rodů, jež sídlily v severní Itálii, například v Benátsku (rakouské území do roku 1866) nebo Lombardii (1815-1859 rakouské), vlastnily ve druhé polovině 19. století své statky také v českých zemích.

³⁰⁷ O výjimku se zasloužil pouze princ Fridrich Schaumburg-Lippe, poslední majitel náhodského panství z tohoto rodu, který se oženil s dánskou princeznou Luisou. Zanedbatelný počet příbuzenských vazeb do severských zemí mohla ovlivnit i skutečnost, že s výjimkou vládnoucích nebo nevládnoucích královských rodů neexistovala od poloviny 19. století ve skandinávských monarchiích, stejně jako v Belgii, v Nizozemsku a v balkánských státech, vůbec vyšší šlechta. W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 8.

³⁰⁸ Irsko platilo za součást Velké Británie až do roku 1919, kdy byla vyhlášena samostatná Irská republika.

³⁰⁹ Princ Alois, mladší syn Františka Joachima Liechtensteina, byl za svého života známou osobností. Tento původně rakouský důstojník, jenž vstoupil do diplomatických služeb v roce 1870, se oženil v Londýně s Mary Fox. Od roku 1879 zasedal tento konzervativní politik v poslanecké sněmovně rakouské říšské rady, kde proslul svými návrhy na podřízení školství katolické církvi. J. ŽUPANIČ – M. FIALA – F. STELLNER, *Encyklopedie*, s. 139.

³¹⁰ Hrabě Johann Clary-Aldringen pojal v Londýně za svou choť rodačku z pražského Smíchova Eugénii Hospodářovou. Také majitel panství Poděbrady kníže Filip Hohenlohe-Schillingfürst se v Edinburghu oženil s nešlechtičnou Henriettou Gindra, pocházející z Vídně, zatímco s Němkou Auguste Birnbaum uzavřel manželský svazek ve Westminsteru v roce 1856 princ Fridrich Vilém Hanau.

připisované britské vyšší šlechtě předminulého století.³¹¹ Do opravdové anglické lady se zamiloval, kromě otce hraběte Františka Lützowa,³¹² pouze zmiňovaný Otto Rudolf z vinořské větve rodu Czerninů. Jeho drahou chotí se stala v roce 1903 aristokratka Lucy Katherine Beckett, dcera druhého barona Grimthorpe.³¹³ Oproti tomu francouzské šlechtičny se jako potencionální partnerky těšily snad ještě menšímu zájmu českých aristokratů. S příslušnicí zdejšího evropsky proslulého rodu se spříznil snad jen kníže Karl Egon Fürstenberg, když uzavřel manželství s princeznou Dorotheou Talleyrand-Périgord.³¹⁴ Lze se domnívat, že na skromný počet česko-francouzských šlechtických manželství měly jistý vliv i nepříliš harmonické vztahy mezi oběma zeměmi na mezinárodní politické scéně. Ve francouzské metropoli se sice konaly svatební oslavy některých příslušníků historické šlechty, jejich nevěsty však až na jedinou nepocházely z tohoto západoevropského státu, ve kterém byly šlechtické tituly i přes převratné změny způsobené Francouzskou revolucí udělovány až do roku 1876.³¹⁵ O zmiňovanou výjimku se zasloužil svým sňatkem s bretaňskou šlechtičnou jednapadesátiletý princ Benjamin Rohan, jehož předkové rovněž pocházeli z bretaňského vévodství.³¹⁶ Sňatek v Paříži, byť s příslušnicí významné belgické aristokratické rodiny de Ligne, pak uzavřel kupříkladu majitel loučeňského panství princ

---

³¹¹ I ta však platila s jistými výhradami, neboť ani angličtí lordové zpravidla neuzavírali sňatky pouze z osobní náklonnosti, zvláště když na sobě nesli břemeno dědictví. Také oni při výběru své nastávající pošilhávali po rodové a společenské přijatelnosti a až do 20. století vstupovali do manželství raději s partnerkami sobě rovnými.

³¹² František, otec známého propagátora české kultury v Anglii hraběte Františka Lützowa, rakouský velvyslanec v různých evropských státech, se v Bruselu v roce 1848 oženil s anglickou lady Henriettou Seymour. *Almanach českých šlechtických rodů 2003*, s. 286.

³¹³ Svatba se konala v Londýně v roce 1903. Otto Czernin poté působil jako vyslanec v Bukurešti a v letech 1917-1918 jako rakouský ministr zahraničí. Jako diplomat nepatřil zrovna k nejobratnějším, což dokazují i jeho slavné výroky: „*velké masy lidí jsou vždy bezcharakterní a zbabělé*“ nebo „*vox populi – vox hovězí*“. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 53; O. URBAN, *Česká společnost*, s. 625-627.

³¹⁴ *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1897, s. 142.

³¹⁵ V Paříži se v letech 1848-1914 oženilo 5 šlechticů, jednalo se o knížete Josefa Colloredo-Mannsfelda, hraběte Františka Karla Coudenhove, vévodu Friedricha Georga Beaufort-Spontin, Benjaminu Rohana či Alexandra Thurn-Taxisu.

³¹⁶ Benjamin Rohan se v roce 1886 zasnoubil s Amelií Mahé de Kérouan. Prastarý rod Rohanů se dostal do českých zemí na počátku 19. století a Benjamin Rohan byl jediný z jejich mužských příslušníků, který se oženil s rodilou francouzskou šlechtičnou.

Alexander Thurn-Taxis či vévoda Friedrich Georg Beaufort-Spontin.³¹⁷ Thurn-Taxisové mimochodem zastávali v bývalém Rakouském Nizozemí až do počátku 19. století úřad generálního poštmistra a vlastnili zde v té době i několik panství, takže jejich příbuzenské vazby s belgickými rody se jeví jako vcelku přirozené.³¹⁸

Přestože se císař obklopoval také příslušníky polských šlechtických rodů, někteří zaujímali dokonce nejvyšší místa v rakouském státním aparátu,³¹⁹ nestávaly se ani šlechtičny této národnosti manželkami českých nobilitantů příliš často. Mužští příslušníci knížecích a hraběcích rodin v Čechách, kteří v letech 1848-1914 pojali za svou choť dceru polského aristokrata, si zpravidla vybírali své nevěsty v Haliči, která náležela po celé 19. století k zemím habsburské monarchie.³²⁰ Z obou zbývajících částí někdejšího Polska, z takzvané Kongresovky či Velkoknížectví poznaňského, pocházely snad jen snoubenky Karla Richarda Clary-Aldringena a Huga Windisch-Graetze, jež byly příslušnicemi dynastie Radziwillů.³²¹ Knížata z tohoto rodu ostatně patřila již od 15. století k nejmávanějším polsko-litevským magnátům vůbec. Se členy této rodiny pak nápadně často vstupovali do manželství právě teplotičtí Clary-Aldringenové, jak mimochodem potvrzuje i jejich potomek Alfons: „*S Radziwillovými jsme byli natolikrát spřízněni, až se z toho člověku málem zatočila hlava.*“³²² Nezáměr ostatních adeptů ženitby o partnerky pocházející z tamních krajů mohl mít řadu příčin. O nedostatku kontaktů s polsko-litevskou vyšší šlechtou lze ale pochybovat, neboť tyto rodiny nejenže sídlily hned v sousedním státě, ale čeští aristokraté se s jejich příslušníky pravidelně setkávali u císařského dvora či na půdě panské sněmovny.

---

³¹⁷ Fridrich Georg 4. vévoda a 2. kníže Beaufort-Spontin (narozen v Bruselu) byl stejně jako jeho předkové kosmopolitním aristokratem, hovořil několika jazyky, jeho mateřštinou však zůstala francouzština. Ve Francii se také oženil s princeznou Melanií Ernestinou de Ligne a zde se narodily i jejich 4 děti. S českými zeměmi se zcela sžil teprve jeho syn Heinrich. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 261.

³¹⁸ Vzhledem ke svému mládí měla Belgie relativně vysoké procento šlechtických rodin. Řada z nich pocházela ze starých rodů, jejichž tituly Belgické království po svém vzniku uznalo: ještě dnes zde žije 980 šlechtických rodin, které čítají kolem 20 000 příslušníků. W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 116.

³¹⁹ Mezi nimi byl například hrabě Potocki, kníže Czartoryski a hrabě Badeni.

³²⁰ O nevěstách českých šlechticů, které pocházely z Haliče, se zmíníme v následující podkapitole.

³²¹ Prvně jmenovaný se v roce 1873 oženil s svou sestřenicí princeznou Felicií Radziwillovou, místem sňatku bylo polské město Antonin, druhý pojál za manželku princeznu Mathildu, dceru Viléma Radziwilla. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 238, 299.

³²² A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 19.

Za nemnohými příbuzenskými svazky mohla tak stát, vedle často odlišného smýšlení v oblasti sociální, hospodářské či kulturní, angažovanost polské šlechty v otázce specifických národních zájmů. Polští magnáti, především zástupci z řad vyšší šlechty, se totiž stali vzorem polského vlasteneckého cítění, které se následně promítalo i do jejich rodinných vazeb. Tuto vyšší šlechtu tvořilo navíc jen několik málo rodů, u kterých se na konci předminulého století začal projevovat pozvolný hospodářský úpadek.³²³ Možné vysvětlení se nabízí mimo jiné i z výroku jednoho polského šlechtice, který se obdobně jako Catherina Radziwillová podívoval v polovině 19. století nad zvyklostmi vídeňské šlechtické společnosti: „*Vídeňská společnost je velmi zvláštní, přední rody pořádají sice často recepcce, ovšem pozvaní přitom tvoří coterii (kroužek) asi 300 osob, které se spolu stýkají po staletí a nepustí mezi sebe nikoho, kdo se nenarodil mezi nimi. Podaří-li se někomu do této společnosti přece jen dostat, jedná se s ním naprosto stejně jako s ostatními pod tou podmínkou, že se nadále nebude stýkat už s nikým jiným než s touto coterií.*“³²⁴

Nejen z uvedeného citátu zřetelně vyplývá, že mezi členy rakousko-české vysoké aristokracie a většinou evropských šlechtických rodů stály ještě na počátku 20. století, kromě odlišných předepsaných oslovení, dvorních úřadů, tehdejší módy či zdvořilostních rituálů, především odlišná mentalita, stavovské přehrady a jistá společenská uzavřenost. Ty pak pravděpodobně ovlivňovaly i jejich vzájemnou sňatkovou strategii. I když česká zemská šlechta sama pocházela z nejrůznějších států starého kontinentu, její mužští příslušníci při výběru svých životních partnerek dávali přednost ženám z rodin usedlých v habsburské monarchii. Většinu zdejších významných rodů totiž spojovaly, vedle společné minulosti, namnoze přátelské vztahy, které mezi sebou udržovaly v soukromém životě, a to i přes rozdílné politické názory a přes vzájemné konflikty jejich domovských zemí, které z nich u kulatého stolu ve Vídni dělaly nepřátele.

---

³²³ W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 182-185.

³²⁴ Tamtéž, s. 154.

IV. 3. Sňatky a příbuzenské vztahy v rámci habsburské říše

„Důležitější než manželství je aliance, člověk si bere spíše rodinu než osobu.“

Jean-Claude Bologna

Až do pádu habsburské monarchie zastávaly významné české šlechtické rody řadu vysokých a čestných úřadů u císařského dvora. Není divu, že příslušníci těchto knížecích a hraběcích rodin, jež měly za úkol dodávat velkoleposti císařským vystoupením a audiencím, trávili mnoho času ve Vídni, kde se pravidelně setkávali s nejmávanějšími aristokraty z různých zemí monarchie.³²⁵ Dvůr a dvorská společnost sloužily mimo jiné také jako ideální prostředí k navázání vhodné známosti. Během společenské sezóny, jež započínala v lednu a vrcholila v období masopustu, se zde konaly četné bály a setkání, přičemž za hlavní smysl těchto slavností lze považovat právě přípravu sňatkových aliancí.³²⁶ Na jednom z vídeňských plesů se v roce 1891 seznámil se svou budoucí manželkou, mladou hraběnkou Idou Hoysovou, kupříkladu i kníže Karel IV. ze Schwarzenbergu.³²⁷ Předpis přísného španělského ceremoniálu omezoval přístup nejen k čestným funkcím u dvora, ale rovněž k výše uvedeným slavnostem. Kdo nemohl dostatečně prokázat, že všech jeho šestnáct praprapředků se narodilo ve šlechtické kolébce, býval u císařského dvora trpěn jen ve výjimečném případě. A tak šlechtický mladík, jenž se účastnil vídeňského plesu či jakéhokoli jiného setkání zdejší „první společnosti“ za účelem vyhlédnout si zde nevěstu, si mohl být téměř jist neposkvřeným rodokmenem většiny přítomných slečen. Tyto potencionální kandidátky ke sňatku, dcery z rodin vysoké šlechty, pak pocházely, jak už

---

³²⁵ Některé rodiny náležející k opravdové špičce české aristokracie, jako byli například Auerspergové, Lobkowiczové či Kinští, vlastnily ve vídeňském starém městě i honosné paláce.

³²⁶ Na plesech pozorovali rodiče, příbuzní, ale také ostatní přítomní každý tanec co nejbedlivěji. Kdo tancoval s kým, jak často a jakým tancem? Na základě takových indicií, jež mohly být vykládány jako pokus o sblížení mladého páru, předestíraly zejména matky potencionálních ženichů a nevěst úvahy o eventuelních sňatkových plánech. Srov. CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 45.

³²⁷ Na dvorském bále v lednu roku 1900 se zamilovala do Oty Windisch-Graetze i arcivévodkyně Elisabeta Rakouská, podle ní se jednalo o „velkou lásku na první pohled“. Z. BEZECNÝ, *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*, in: Václav Petrbock (ed.) *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 88; H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 84.

bylo naznačeno, z nejrůznějších koutů habsburské říše. Jako příklad lze uvést rod Trautsonů z Tyrolska, Orsini-Rosenbergů ze Štýrska či rodinu Esterházyů a Pálffyů z Uher.

Šlechta do konce monarchie zejména v dědičných zemích, ale také v Uhrách a v menší míře v Haliči, vskutku vytvořila kosmopolitní souvislý celek, navzdory její odlišné zeměpisné orientaci. Není pochyb, že tuto mnohonárodnostní aristokracii držela pohromadě především rozsáhlá síť příbuzenských vztahů. Nepřehlednost a složitost těchto rodinných vazeb snad nejlépe ilustruje příklad hraběte Johannese Hardegga, jenž mimochodem znázorňuje zkušenosti mnoha osob, které se těšily stejnému společenskému postavení. Z otcovy strany patřil do větve Kadolz, dolnorakouské rodiny s dvěma dědičnými statky, a z matčiny strany, hraběnky Alice Harnoncourt, do původně lucemburského rodu, později usedlého na Moravě a v Uhrách. Jeho dvě babičky, hraběnka Františka z Wrba a hraběnka Aloysia Locatelli, byly vázány rodovými pouty do Slezska, respektive do severní Itálie. Co se týče jeho manželky, hrabě Hardegg si vybral uherskou hraběnku Erdödy, jejíž matka patřila k pomadařštěné rodině původně pocházející z Trentina.³²⁸ Také čeští šlechtici druhé poloviny 19. století napomáhali svými sňatkovými aliancemi k rozmanitosti vztahů mezi rakouskými šlechtickými rody. Ze zhruba 380 manželství, které v letech 1848-1914 uzavřeli mužští příslušníci historické šlechty s aristokratkami z rodin trvale usedlých na území habsburské monarchie, tvořily nevěsty pocházející z Předlitavska a Zalitavska pouhých asi 17%.³²⁹ Přitom poměr urozených dam ze zemí Předlitavska a dcer uherských magnátů nebo chorvatských šlechticů byl téměř vyrovnaný.³³⁰ K dědičným rakouským zemím, ze kterých si potomci knížecích a hraběcích rodů přivázeli do Čech své snoubenky nejčastěji, patřily bezpochyby Dolní Rakousy, což bylo vzhledem k jejich blízkému sousedství vcelku přirozené. Navíc řada českých šlechtických rodin kromě toho, že zde mnohdy vlastnila své

---

³²⁸ W. D. GODSEY, *Quarterings and Kinship: The Social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, *The Journal of Modern History* 71, 1999, s. 76.

³²⁹ Ovšem nepočítáme-li záměrně do předlitavských zemí Čechy, Moravu a Slezsko, kterým se budeme věnovat později. Zmiňované procentuální vyjádření sňatků s dámami pocházejícími z Předlitavska či Zalitavska je však spíše orientační, neboť některé rody, byť nepocházely z Čech, Moravy a Slezska, vlastnily na těchto územích své statky, jako tomu bylo kupříkladu u příslušníků rodiny Pálffy z Erdödu, kteří byli majiteli panství Březnice.

³³⁰ Nevěsty pocházející z předlitavských zemí (kromě Čech, Moravy a Slezska) tvořily zhruba 8% a snoubenky ze Zalitavska 7%.

statky, považovala zdejší hlavní město za svůj druhý domov.³³¹ Choť si zde vyhlédl kupříkladu hrabě Jan Nepomuk Schönborn, majorátní pán v Dolní Lukavici, poslanec českého sněmu Jindřich Clam-Martinič či hrabě Jindřich František Schlick.³³² Ze Štýrska pak pocházela manželka ovdovělého hraběte Rudolfa z rodu Paarů, prince Emericha Thurn-Taxise nebo mimo jiné i hraběte Rudolfa Czernin-Morzina a Pavla Bedřicha Czernina z Chudenic.³³³ Už méně se šlechtičtí mladíci vydávali hledat své drahé polovičky do vzdálenějšího Tyrolska³³⁴ a zbylé předlitavské země v tomto ohledu zanedbávali téměř úplně. Za určitou výjimkou lze považovat dcery šlechtických rodin žijících v Haliči, s nimiž vstoupili do svazku manželského ve sledovaném období, kromě Felixe Deyma ze Stříteže či Bohuslava Berchtolda,³³⁵ kupříkladu František Olivier Wallis a Johann Ludwig Herberstein.³³⁶

Oproti tomu za běžné můžeme v druhé polovině předminulého století označit utužování příbuzenských vazeb českých šlechtických potomků s temperamentními uherskými šlechtičkami, které povětšinou patřily co se týče majetku k takzvaným dobrým partiím.³³⁷

---

³³¹ Ve Vídni pobývali, jak vzpomíná jejich potomek, i například Clary-Aldringenové. „*Dům v Herrengasse 9 (nyní Zemské muzeum) získal začátkem 18. století jeden náš předek a od té doby tam rodina vždycky trávila zimu.*“ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 43.

³³² Prvně jmenovaný se oženil v Praze v roce 1889 s hraběnkou Annou Wurmbrand-Stuppach, druhý pojal za svou choť hraběnkou Annu Abensperg-Traun a Jindřich František Schlick uzavřel sňatek v roce 1848 ve Seisseneggu s dámou Hvězdového kříže svobodnou paní Sophií Risenfels.

³³³ Mezi jejich nevěsty patřily příslušnice hraběcího rodu Stürgkh, Wickenburg či Orsini-Rosenberg.

³³⁴ Z tyrolského rodu pocházely kupříkladu dvě nevěsty členů hraběcího rodu Hartig, jednalo se o Elsu Giovanelli von Gerstburg a prostou šlechtičku Marii von Zallinger zum Thurn, nebo manželka hraběte Gustava Podstatzky-Lichtensteina, hraběnka Marie Antoinetta Lodron-Laterano.

³³⁵ Hrabě Felix Deym ze Stříteže z nemyšlské linie se stejně jako hrabě Bohuslav Pravomil Berchtold z neznašovské větve, jež mimochodem neoplývala přílišným bohatstvím, oženil s hraběnkou Bulgarini ze Lvova. Rod Bulgarini byl již několikrát v minulosti spřízněn s českými, respektive moravskými rody, mezi nimiž nalezneme kromě Wratislavů z Mitrowicz například i hrabata Chorinsky z Ledské. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 116; *Taschenbuch der gräflichen Häuser*, Gotha 1915, s. 90; D. KOVÁŘ, *Modrá krev v Českých Budějovicích 1850-1918*, Rodopisná revue 1, 2002, s. 5.

³³⁶ Hrabě František Olivier Wallis se zasnoubil s Margaretou von Rodakowski, s Julií Krasickou, jež pocházela ze Sandoměřska, se oženil hrabě Johann Ludwig Herberstein.

³³⁷ Například Franziska, manželka hraběte Jana Karla Khevenhüller-Metsch, pocházela patrně z nejbohatší rodiny v Evropě, její roční příjmy se pohybovaly v polovině 19. století kolem dvou milionů zlatých. P. KOBLASA, *Esterházy – nejbohatší rodina v Evropě*, Rodopisná revue 2, 2001, s. 3.

Šlechtická privilegia byla sice v Uhrách odstraněna v roce 1848, přesto zůstala tato země až do počátku minulého století státem magnátů, nebo-li bohatých velmožů, kteří namnoze vlastnili obrovitý pozemkový majetek.³³⁸ S jejich dcerami se oženilo v letech 1848-1914 třicet příslušníků české historické šlechty, přičemž například u Liechtensteinů, Metternichů, knížat Khevenhüller-Metsch nebo Windisch-Graetz nalezneme takových svazků hned několik.³³⁹ Zaměříme-li se podrobněji na geografické souvislosti sňatkového chování, zjistíme, že knížecí a hraběcí potomci si vybírali své nevěsty z rodů usedlých spíše v horní části Uherska, včetně území dnešního Slovenska,³⁴⁰ Sedmihradska a také z okolí Budapeště. Mladý šlechtic se snadno seznámil s tamní urozenou dámou, pakliže v Uhrách spravoval některé ze svých panství, nebo během své vojenské či diplomatické služby, jako tomu bylo v případě hraběte Eduarda Taaffeho či Rudolfa Chotka.³⁴¹ Avšak k setkání budoucích snoubenců docházelo mnohdy u vídeňského dvora, kde se významné uherské rodiny díky svým povinnostem zdržovaly několik měsíců v roce a kde jejich členové patřili mezi nepostradatelné hosty různých šlechtických zábav.³⁴² Vyhlédnout si budoucí partnerku původem z uherského rodu nebylo obtížné ani v rámci Čech, respektive Moravy, neboť zpravidla někdo z příbuzných mladé nevěsty zde už nějaké to manželství uzavřel, čímž danému rodu zajistil do budoucna čilé kontakty s českou šlechtou.³⁴³ Rozsáhlé příbuzenstvo

---

³³⁸ Politické zastoupení magnátů představovala do roku 1918 panská sněmovna, které se v Uhrách říkalo „Horní tabule“. Tvořilo ji mimo jiné 43 nositelů vyšších šlechtických hodností a 200 titulárních magnátů z řad nižší zemské šlechty. W. ZIEHR, *Evropské šlechtické rody*, s. 174.

³³⁹ Mimochodem na nedostatek zdejších rovnorodých partnerek si čeští šlechtici stěžovat rozhodně nemohli, neboť se odhaduje, že v polovině 19. století tvořilo uherskou šlechtu přes půl milionu příslušníků jednotlivých rodů z celkového počtu asi 12-13 milionů. <http://www.uhersko.com>, staženo 17.1.2007.

³⁴⁰ Z prešovského kraje pocházela kupříkladu manželka Otokara Aichelburga Irma Füzeséry de Füzesér, v Bratislavě se narodila hraběnka Irene Esterházy, choť hraběte Jindřicha Jana Thun-Hohensteina. Některé uherské rodiny, mezi nimiž vynikali především Pálffyové, často pak pobývaly na zdejších hradech a zámcích, jichž byly majitelé.

³⁴¹ Eduard Taaffe, majitel panství v jihozápadních Čechách, ale i v Uhrách, se oženil v roce 1860 s palácovou dámou hraběnkou Irmou Csáky de Körösczegh. Navíc krátce před uzavřením tohoto sňatku zde působil ve státních službách. S uherskou šlechtičnou uzavřel manželství i hrabě Rudolf Chotek, jenž kromě toho, že zde taktéž vlastnil statky, byl dokonce dědičným členem uherské sněmovny. *Taschenbuch der gräflichen Häuser*, Gotha 1915, s. 974; P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 277.

³⁴² Příbuzenské vazby mezi českou šlechtou a uherskými magnátskými rodinami se utvářely až po vyhnání Turků z Uher a příchodu uherské šlechty k vídeňskému dvoru.

³⁴³ S českou šlechtičnou uzavřel sňatek mimo jiné otec Aglaji Festetics de Tolna, manželky Jeronyma Mannsfelda, Terezii Czerninovou si vzal otec Franzisky Pejácsevich de Veröcze, choti Manfreda Clary-Aldringena, zatímco

mezi uherskou vysokou aristokracií získali například potomci rodiny Kinských, což dostatečně ilustruje příklad chlumeckého majorátního pána, hraběte Zdenka Radslava Kinského.³⁴⁴ Jeho matka pocházela ze Šoproně, ze šlechtické rodiny Festetics de Tolna, babička Ifigenie byla příslušnicí významného hraběcího rodu Dadiani v Sedmihradsku, za uherského hraběte se provdala mimo jiné i jeho sestra Hana Esterházy.³⁴⁵ Na vyšší počet sňatků mezi českými a uherskými šlechtici měla dozajista vliv i skutečnost, že ze zemí svatoštěpánské koruny přesídlilo do Čech už v minulosti několik magnátských rodin,³⁴⁶ přičemž k nejznámějším majitelům českých statků patřily hraběcí rody Pálffy Erdöd, Andrassy či již zmiňovaní Festetics de Tolna. Jejich dcery pak imponovaly mladým aristokratům nejen z důvodů racionálních, ale i zcela prostých, neboť uherské šlechtičny byly prý považovány za vůbec nejkrásnější ženy v Evropě.³⁴⁷ Svým půvabem proslula kromě hraběnky Aglajy Festetics, manželky dobříšského starosty Jeronyma Mannsfelda, například její vzdálená příbuzná hraběnka Georgina, jež se přivdala do rodu Kinských, za velice šarmantní pak bývala označována i choť rakouského velvyslance knížete Richarda Metternicha hraběnka Paulina Sándor.

---

například baronka Malowcová z Malowic byla matkou Gabriely Vécsey de Hajnáskeö, životní partnerky Leopolda hraběte Küenburg.

³⁴⁴ Postavě hraběte Zdenka Radslava Kinského se věnuje A. VALENTA, *Dějiny*, s. 189-201; I. BROŽ, *Velké postavy*, s. 139-155.

³⁴⁵ Právě Kinští patřili k rodům, které se poměrně často obracely za Dunaj při výběru životního partnera, několik sňatků s příslušnicí uherských šlechtických rodin nalezneme už v první polovině 18. století. Potomci tohoto rodu neuzavírali manželství pouze s tamními aristokratkami, nýbrž i s nešlechtičkami, jak ukazuje v druhé polovině předminulého století svazek hraběte Eugena Kinského, jenž se oženil s maďarskou zpěvačkou Ilkou Petras.

³⁴⁶ V jižních Čechách sídlil například rod Serényi de Kis-Serény, jenž vlastnil Blatnou v letech 1695-1798, Pálffy Erdöd, majitel Břežnice, či Dercesényi de Dercesény, kteří jsou dodnes vlastníky statku Koloděje u Týna nad Vltavou. P. KOBLASA, *Maďarská šlechta na Vltavotýnsku*, Rodopisná revue 3, 2001, s. 12.

³⁴⁷ O atraktivnosti dívky vznikaly mezi generacemi očividné rozdíly v pojetí. Kupříkladu Valérie Windisch-Graetz prožila nepříjemné zklamání, když v roce 1904 zaranžovala známost svého syna Ludvíka s mladou arcivévodkyní Renátou, který však neshledal tuto dívku příliš přitažlivou. Matka mu to často vyčítala: „*Jistě je ještě žabka, je ale nutně myslet trochu dopředu, že za jeden, dva, tři roky bude půvabná, že ti zajistí kariéru a budoucnost, že tak vstoupíš do ideálního, krásného, rodinného vztahu. To všechno tě nenapadlo.*“ Někteří mladí muži vsutku kladli větší váhu kráse a grácii, než vážnosti a bohatství rodiny či kvalitám domácí paní. Srov. H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 83.

Obr. 18

Princezna Dorothea Talleyrand-Périgord – francouzská manželka Karla Egona knížete Fürstenberg

Obr. 19

Hraběnka Paulina Sándor – uherská choť Richarda knížete Metternich-Winneburg.

Představy českých hrabat a knížat o charakterových či vzhledových vlastnostech jejich budoucích partnerek se sice mohly často odlišovat,³⁴⁸ je však zřejmé, že ideální nevěsty pocházely z Čech, Moravy nebo Slezska. Zhruba 70% všech sňatkových aliancí mužských příslušníků rodové šlechty bylo totiž uzavřeno se ženami, jejichž rodiny trvale sídlily ve výše uvedených zemích. Česká aristokracie tak tvořila v rámci dvorské společnosti jakousi exkluzivní podskupinu, jež směřovala k tomu, mít svůj vlastní, užší soubor „mezirodinných“ vztahů. Do této sňatkové strategie se promítla jistě i skutečnost, že většina českých šlechticů upřímně smýšlela česky ve smyslu zemského vlastenectví,³⁴⁹ jehož smyslem bylo hájit zájmy a práva Českého království a českých stavů proti centralistickým snahám Vídně. Zcela typický v tomto ohledu se jeví příklad Alfonse Clary-Aldringena: „*A tak jsem jako kornet také hodně myslel na vlast, na lidi doma, na děvčata, která jsem tam znal a s nimiž jsem se přátelil. Často jsem myslel i na přítelkyně v Anglii, v Polsku, v Itálii a v Belgii, ale okruh se pořád zužoval a nakonec končily mé myšlenky většinou ve Vídni a v Praze. A točily se stále víc kolem jedné dívky, kterou jsem znal jen pár let a která často jezdila do Prahy.*“³⁵⁰ Zemský patriotismus u zdejších velkostatkářů se mimo jiné projevil v tom, že potomci knížecích rodin uzavřeli v Praze a ostatních českých městech 26% ze všech sňatků a šlechtici honosící se hraběcím titulem ještě o 4% více.³⁵¹ Na druhou stranu je však nutné připomenout, že mezi českými šlechtickými rody nalezneme jen několik málo rodin, jejichž členové by vstupovali do manželství pouze se zdejšími šlechtičkami.³⁵²

Přestože si adepti na ženitbu zpravidla volili své budoucí manželky z rodů usedlých v Čechách, nebyly ani svazky s dámami moravského či slezského původu žádnou výjimkou. Šlechtičny z tamních urozených rodin si například přivedla na své statky většina příslušníků knížecí linie Kinských. Hrabě Bedřich, majitel Kostelce nad Orlicí, pojal za choť hraběnku Mensdorff-Pouilly, zatímco jeho nejstarší syn se oženil se slezskou šlechtičkou Bellegarde,

³⁴⁸ Hrabě Alfons Mensdorff-Pouilly, jenž se oženil s hraběnkou Terezií Dietrichstein, zdůvodnil například svou volbu tím, že Terezie byla „velice hezká“, „inteligentní“, „velice dobře vychovaná“, „měla majetek“ a že k němu „velice přilnula“. R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 277.

³⁴⁹ J. RAK, *Bývali Čechové ... České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994, s. 72.

³⁵⁰ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 162.

³⁵¹ V Čechách bylo uzavřeno 44 knížecích sňatků z celkových 169 a 80 hraběcích z celkových 269.

³⁵² Manželství pouze s dámami z rodů usedlých v Čechách uzavřeli snad jen příslušníci hraběcího rodu Westphalen zu Fürstenberg, knížata Schönburg-Hartenstein či členové mladší linie Auersperg. Tomuto stavu se pak nejvíce přibližovali například mužští potomci rodu Schwarzenberg, Schönborn nebo Nostitz-Rieneck.

s dcerou Johanna Wilczeka, potomka starobylého a bohatého slezského rodu, se zasnoubil i kníže Rudolf.³⁵³ Spřízněnost východočeské šlechtické rodiny Kinských s moravskou aristokracií si lze vysvětlit i tím, podobně jako u jiných českých rodů, že některé její větve zde vlastnily svá panství a nebo jednoduše s těmito rodinami přímo sousedily. Rodové linie rozprostřené v Čechách a zejména na Moravě měli také kupříkladu početní Liechtensteinové, s nimiž tradičně uzavírali sňatky mnozí příslušníci pocházející z těch nejvýznamnějších knížecích rodin.³⁵⁴ Na východ za hranicemi Království českého nacházeli však své drahé polovičky především hraběcí potomci, mezi nimiž svou náklonností k tamním urozeným slečnám vynikali mimo jiné Aichelburgové, Hartigové, Kinští ze sloupské větve rodu či děčínští Thun-Hohensteinové. Mezi jejich nevěstami se pak objevovaly dámy z velmi urozených a starobylých moravských a slezských rodin, k nimž patřili kupříkladu Dietrichsteinové, Dubští za Třebomyslic, Larischové, ale i méně známé hraběnky Fries von Friesenberg, Kálnoky či svobodné paní von Gudenus a Widmann.

Mezi českými šlechtickými rodinami obecně existovala tendence získávat manželské protějšky ze sousedních rodů³⁵⁵ a v okruhu svých příbuzných či urozených přátel. Je nasnadě, že při rozsáhlých společenských stycích převážně v prostředí vyšší aristokracie nebylo těžké vyhlédnout si urozenou choť a seznámit se s ní. K prvním kontaktům docházelo například u císařského dvora ve Vídni, kde z různých důvodů pobývala celá řada českých šlechticů. Zdá se však velmi pravděpodobné, že mnozí příslušníci zdejší historické šlechty potkali svou nastávající v rámci Čech, potažmo v hlavním zemském městě. Do svých pražských městských paláců se pak valná část aristokratických rodin uchýlovala zejména v zimním období, aby zde mohla protančit nespočet nocí a popřípadě také provdat či oženit svého drahého potomka. Mezi nejvýznamnější šlechtická sídla, jež se v období společenské sezóny vyznačovala čilým ruchem, se řadil kupříkladu Glam-Gallasův palác,

---

³⁵³ *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 340.

³⁵⁴ Princeznu Liechtenstein pojal za choť v letech 1848-1914 například kníže Ferdinand Bonaventura Kinský, Jiří Kristian z Lobkowicz, Adolf Josef ze Schwarzenbergu a další.

³⁵⁵ Například hrabě Karel Fridrich Schönborn, jenž sídlil několik kilometrů na jih od Plzně v Dolní Lukavici, se oženil s princeznou Johannou Lobkowicz, jež žila v Křimicích (dnes součást Plzně), hrabě Bohuslav Chotek, spravující statek Staré Čivice u Pardubic, pojal za manželku hraběnku Vilemínu Kinskou z nedalekého Kostelce na Orlicí. Hrabě Theodor Thun-Hohenstein z Choltic se oženil s Karolinou Kinskou, jejíž otec vlastnil kromě České Kamenice, Choltic a dalších statků i Heřmanův Městec, jenž byl vzdálen od panství Theodora Thuna přibližně 10 km.

rezidence Kinských na Staroměstském náměstí, Lobkovický palác na Pražském hradě či Nosticův na Maltézském náměstí. Jak již bylo naznačeno, jejich majitelé v nich nejen bydleli, ale pořádali zde slavnosti, mezi něž patřily i oblíbené domácí plesy,³⁵⁶ které byly měšťanské společnosti nepřístupné, a tak sloužily mimo jiné jako ideální prostředí k výběru vhodné nevěsty. Různorodý společenský život vznešených vrstev ostatně nabízel nepřeborné množství příležitostí k vzájemnému představení mladíka a jeho vyvolené. Honosné bankety s tancem, soiree, návštěvy příbuzných, společenská setkání na křtinách, svatbách i pohřbech, divadelní představení, koncerty, výstavy, rozličné výlety či různé sportovní události – zde všude se nabízela šlechticovi šance oficiálně předestřít sňatkové záměry. Společenské události zůstávaly tedy hlavním místem setkávání mladých lidí, neboť možnosti obou pohlaví k neformálnímu seznámení byly nadále velmi omezené.

Šlechtická společnost se při výše uvedených příležitostech snažila zajistit, aby individuální výběr partnera proběhl přinejmenším uvnitř požadovaného okruhu, což se ale neobešlo bez potíží. Nevelký počet aristokratických rodů žijících v Čechách na přelomu 19. a 20. století byl totiž jednou z hlavních příčin častých příbuzenských svazků. Dosti výmluvně komentuje tuto skutečnost opět Alfons Clary: *„Zpočátku mi Praha připadala stejná jako ostatní části Čech, které jsem znal; měl jsem zde velký počet příbuzných, kteří mně pohostinně přijímali, i když nikdo ani pořádně nevěděl, v jakém stupni jsme ještě příbuzní. Bylo to trošku jako u sedláků na vesnici, kteří tvořili jedno velké příbuzenstvo.“*³⁵⁷

Smyslem zpevňování sociálních vazeb mezi českými aristokratickými rodinami nebylo jen deklarování vzájemných přátelských vztahů nebo kupříkladu podobného politického smýšlení, ale především snaha zajistit existenci šlechty jako výlučné sociální skupiny i do

---

³⁵⁶ Na život ve šlechtických palácích vzpomíná i Alfons Clary-Aldringen: *„Některé z paláců byly obydlené jen občas, protože majitelé měli domy i ve Vídni nebo jen zřídka opouštěli svá venkovská sídla. Většina těchto paláců byla však přístupná po celou zimu a během masopustu zde majitelé pořádali nádherné plesy; nevládl přehnaný luxus, ale když byla slavnost, vytáhly se na světlo obdivuhodné rodové poklady. Jedním z největších a nejkrásnějších domů byl Nosticovský palác na Maltézském náměstí ...“*. O slavnostních událostech, jež se konaly v těchto rezidencích, se zmiňuje i princ Lobkovicz: *„Při velkých hostinách, svatbách, nebo domácích plesích se služebnictvo oblékalo do svátečních galivrejů. ... Nádherně se při takových příležitostech vyjímalo schodiště bohatě zdobené zelenými listnatými rostlinami, na každém odpočívadle stáli dva sluhové a velký temně rudý běhoun na schodišti byl obvykle pokryt plátěným povlakem na ochranu proti rychlému prochození ...“* A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 100; E. LOBKOWICZ, *Vzpomínky*, s. 86.

³⁵⁷ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 99.

budoucná.³⁵⁸ Nejen ale omezené množství zdejších kandidátek ke sňatku nutilo mladé aristokraty uzavřít manželství s příbuznou osobou. Některé urozené rodiny, jako v případě hraběcího rodu Zedwitz, usilovaly pomocí vzájemných příbuzenských svazků zejména o další nedělení jejich majetku.³⁵⁹ Námi sledované sňatky obecně vypovídají o velmi spleťtých a neprůhledných příbuzenských vztazích mezi šlechtickými rody a vysledovat u nich v tomto ohledu určitou strategii je velice obtížné. Jisté rozlišení se nabízí snad jen v tom, že některé rodiny uzavíraly rodinné vazby spíše se šlechtici pocházejícími z Čech, případně Moravy, a některé naopak upevňovaly své postavení příbuzenstvím s rody usedlými mimo rámec těchto zemí. U řady aristokratických rodin se také vyskytují častější sňatky s příslušníky konkrétních urozených rodů, nelze však za tím hledat, kvůli malému počtu těchto svazků, jejich jednoznačnou strategii či jakékoli očividné záměry.³⁶⁰ Také vysvětlení, proč někteří knížecí a hraběcí potomci vstupovali do manželství se členy svého rodu, není jednoduché, ačkoli takových sňatků nalezneme v Čechách v druhé polovině 19. století hned několik.

Překážku pokrevnosti a švagrovství, jež bránila uzavření manželství, musely překonat ve sledovaném období téměř dvě desítky mužských příslušníků české historické šlechty.³⁶¹

---

³⁵⁸ Politické zaměření některých šlechticů mohlo mít sice na volbu nevěsty určitý vliv, avšak příklad konzervativního velkostatkáře Karla V. ze Schwarzenbergu, jenž se oženil s dcerou zástupce ústavověrné šlechty Františka Clam-Gallase, potvrzuje, že se zřejmě nejednalo o vliv nijak zásadní. Blíže ke sňatku Karla V. ze Schwarzenbergu Z. BEZECNÝ, *Karel V. ze Schwarzenbergu. Životní styl šlechtice na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce, Katedra historie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1994, s. 43-45.

³⁵⁹ Zedwitzové patřili mezi velmi rozvětvené šlechtické rodiny v Čechách. Větvení rodu a zvláště protestantské vyznání, které jim po dlouhou dobu uzavíralo cestu k vyšším, vlivnějším a výnosnějším politickým úřadům, měly za následek pozvolné chudnutí rodu. V 19. století pak nastal jeho velký úpadek, který se již nezastavil. Došlo například i k pronajímání a rozprodávání statků a rodových uměleckých sbírek. U Zedwitzů se také v letech 1837-1914 objevuje nápadně mnoho blízkých příbuzenských svazků. Například z 12 manželství uzavřených v liebsteinské linii Zedwitz byly 4 uzavřeny s příslušníky vlastního rodu. P. MAŠEK, *Modrá krev*, s. 310-311; *Taschenbuch der gräflichen Häuser*, Gotha 1915, s. 1116.

³⁶⁰ Výjimku tvořila snad jen sloupská linie rodu Kinských. August Leopold hrabě Kinský se oženil v roce 1848 s Bedříškou hraběnkou Dubskou z Třebomyslic. S příslušníky tohoto moravského rodu uzavřeli manželství jeho dcera a mladší syn a také jeho vnuk. *Almanach českých šlechtických rodů 1999*, s. 195-196.

³⁶¹ Ještě v občanském zákoníku z roku 1868 byly přesně definovány překážky, které znemožňovaly uzavřít manželství, k nimž patřilo i pokrevní příbuzenství a švagrovství až do 4. stupně. Na jeho základě byl vyloučen sňatek mezi sourozenci (vlastními i nevlastními), s jejich dětmi (tj. sestřenicemi a bratrance), se strýci a s tetami obou rodičů a jejich dětmi. Švagrovství povstalo v případě, vznikla-li příbuznost mezi pokrevenci ženicha a nevěsty na základě jejich

Aby mohli pojmut za svou choť blízkou příbuznou, bylo nutné nejdříve získat církevní dispens, neboli prominutí překážky. A jelikož ho církev a po roce 1868 i politické úřady udělovaly ve 3. a 4. stupni vcelku běžně,³⁶² mohl se tak urozený mladík oženit například se svou sestřenicí, neteří či švagrovou.³⁶³ V daném ohledu lze konstatovat, že nejvíce imponovaly mužským příslušníkům hraběcích a knížecích rodů jejich sestřenice, jako v případě Karla Richarda Clary-Aldringena, Alfréda Liechtensteina, Karla Windisch-Graetze či Františka Coudenhove-Honrichs.³⁶⁴ Pomyslné druhé místo pak obsadily urozené švagrové. Se sestrou zemřelé manželky se oženil kupříkladu František de Paula Colloredo-Mannsfeld či Arnošt Karel Waldstein-Wartenberg, rok po smrti svého bratra Karla Ferdinanda si vzal jeho choť Adolf Auersperg, dvojnásobné sešvagření dokonce objevíme u příslušníků knížecího rodu Schaumburg-Lippe.³⁶⁵ Za spíše výjimečné lze pak považovat příbuzenské svazky s vlastními neteřemi, jež uzavřeli snad jen Richard Metternich, Erich Zedwitz a František Bořek-Dohalský. Přestože ke sňatkům s blízkou příbuznou se uchýlovali čeští šlechtici v průběhu celého sledovaného období, nebývala tato manželství vždy vítaným řešením, a to ať ze strany nevěsty a ženicha, či ze strany jejich rodičů. Šlechtická společnost nesouhlasila s intimními vztahy mezi blízkými příbuznými nejen z důvodů biologických, ale mimo jiné také kvůli tomu, že obecně respektovala vzájemnou náklonnost, či chceme-li lásku, mezi životními partnery a chápala ji jako podmínku k uzavření harmonického manželství. Když Karel Windisch-Graetz požádal bez vědomí své sestřenice Mathildy o její ruku, dostal od ní nejprve „košem“, ale poté, co rodinní příslušníci

---

manželského spojení. Na konci 19. století byla však tato překážka považována již za přežitou. H. LINHARTOVÁ, *Církev a manželství ve druhé polovině 19. století*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1999, s. 26.

³⁶² Kvůli příbuzenskému poměru 3. a 4. stupně žádali v roce 1894 o dispens například princezna Marie, dcera Karla III. ze Schwarzenbergu, a její snoubenec hrabě Ferdinand Trauttmansdorff. SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. C-48a-2, sňatek princezny Marie ze Schwarzenbergu s Ferdinandem hrabětem Trauttmansdorffem 23.1.1895, kart. 432.

³⁶³ Avšak i sňatky se vzdálenějšími příbuznými vyžadovaly povolení. Žádat o dispens v 7. stupni museli před svým sňatkem také Karel III. ze Schwarzenbergu a Vilemína Oettingen-Wallerstein. Tamtéž, sign. A-I-13, svatba Karla III. s Vilemínou kn. Oettingen-Wallerstein, kart. 184.

³⁶⁴ Kníže Karel Richard Clary-Aldringen se oženil s Felicíí Radziwill, princ Alfréd Liechtenstein s Henriettou Liechtenstein, princ Karel Windisch-Graetz s Mathildou Windisch-Graetz a hrabě František Coudenhove-Honrichs s Theklou Coudenhove.

³⁶⁵ Princ Christian Albrecht pojal v roce 1897 za manželku vévodkyni Elsu Württemberg a o rok později se s jejím dvojčetem oženil i Christianův mladší bratr Maximilian. *Gothaischer genealogischer Hofkalender*, Gotha 1910, s. 89.

zahrnuli dotyčnou výčitkami a přemlouváním, Mathilda změnila své rozhodnutí a vstoupila do takzvaného manželství z rozumu.³⁶⁶ Naopak, když se matka Karla Clary-Aldringena dozvěděla, že se chystá jeho zasnoubení s Luisou Chotkovou, taktéž jeho sestřenicí, „*byla celá bez sebe*“.³⁶⁷ Nejenže manželství mezi příbuznými neschvalovala, „*ale právě tuhle neteř neměla obzvlášť ráda*“.³⁶⁸ Svůj nesouhlas nakonec demonstrovala tím, že se odmítla svatby zúčastnit a údajně se svou snachou sedm let neprohodila ani slovo.

---

³⁶⁶ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 80-81.

³⁶⁷ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 17.

³⁶⁸ Tamtéž.

V. Sňatkový věk českých šlechticů

K dalším všeobecným požadavkům, které měly být při volbě životního partnera splněny, kromě stavovské rovnorodosti, majetkového zajištění či vzájemné náklonnosti, patřila duševní zralost budoucích manželů. Jakého věku museli urození šlechtici a šlechtičny dosáhnout, aby odpovídali tomuto kritériu? Kdy vlastně byli považováni za manželství schopní? Je zřejmé, že představa o ideálním věku k uzavření manželství se ve šlechtickém světě značně proměňovala a vždy ji z velké části ovlivňovaly politické nebo dynastické záležitosti jednotlivých rodů. Lze však jednoznačně prohlásit, že dosud přetrvávající představy o velmi mladých snoubencích v prostředí vysoké šlechty vzaly v 19. století definitivně za své. Doba, kdy docházelo k zasňobování kojenců, k uzavírání sňatků v dětství či na prahu adolescence, byla již nenávratně pryč. Při stanovení ideální věkové hranice k přechodu potomka z jedné životní etapy do druhé hrály důležitou roli normy a postoje zakotvené v aristokratických rodinách,³⁶⁹ které však samy během předminulého století doznaly některých změn.³⁷⁰ O tom, kdy šlechtic dosáhl psychické zralosti, nabytí dostatek životních zkušeností nebo byl schopen porozumět manželské lásce a sexualitě, stále rozhodovali jeho rodiče, ale ani svobodné rozhodnutí o vlastním osudu nebylo tehdy již žádnou výjimkou. Na tomto místě je nutné připomenout, že výše zmiňovaná teorie o optimálním sňatkovém věku se ne vždy shodovala s praxí, reálný sňatkový věk se totiž mnohdy odlišoval od ideálního stavu. Ve skutečnosti docházelo mezi léty 1848-1914 k neustálému oddalování svatebního veselí, odlišnosti byly patrné dokonce i v rámci jednotlivých generací, což mimo jiné souviselo s nastolením nových společenských, politických a hospodářských podmínek. Vedle obecně vyššího sňatkového věku můžeme ve druhé polovině 19. hovořit také o značných rozdílech mezi průměrným věkem ženicha a nevěsty nebo například prvorozeného syna a ostatních sourozenců.

---

³⁶⁹ Blíže k zásňobám a svatbě jako přechodovému rituálu A. van GENNEP, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997, s. 110-132.

³⁷⁰ O podobě aristokratické rodiny 19. století R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 275-285; TÁŽ, *Šlechtická rodina*, s. 89-95.

K sňatkovému věku v rámci rakouské aristokracie 19. století je doposud k dispozici jen málo studií,³⁷¹ pro české šlechtické prostředí pak chybí v podstatě úplně. Z předchozího zkoumání vyplývá, že u střeoevropské šlechty docházelo mezi léty 1700-1900 k jeho postupnému zvyšování, a to i přes regionální odlišnosti. Ve Vestfálsku bylo ženám, které vstupovaly do manželství v letech 1720-1770, průměrně 19 let, mužům 26. Do roku 1870 se zvýšil sňatkový věk na 26 let u žen, respektive na 32 u mužů.³⁷² Tento vzestup zřejmě úzce souvisel nejen s finančními možnostmi a příjmy tamních šlechtických rodin, ale také s tím, že nároky na budoucího partnera se neustále zvyšovaly. Oproti tomu rakouské šlechtičny se vdávaly v předminulém století průměrně o něco mladší, zhruba ve 23-24 letech, zatímco jejich muži byli o 7 až 10 starší než ony.³⁷³ Není divu, že téměř totožné hodnoty nalezneme i u rodové šlechty v Čechách. Svě první a mnohdy i jedině manželství uzavírali mužští příslušníci zdejších knížecích a hraběcích rodin průměrně ve 29 letech, snoubenkám po jejich boku bývalo zhruba o 5 let méně.³⁷⁴ Jelikož se ale jedná o průměrný věk a data vykazují jak u šlechticů, tak i u šlechtičen, značné věkové rozpětí, není možné z nich vyvodit jednoznačné interpretace a ucelené závěry. Nejmladším ženichem se v občanské době stal například jednadvacetiletý český konzervativní politik hrabě Karel Fridrich Schönborn, naopak nejstarším mužským potomkem, který se rozhodl založit si ve svých šedesáti letech vlastní rodinu, byl princ Rudolf Lobkowitz. Ještě větší rozptyl (od 15 do 58 let) nalezneme pak u jejich životních partnerek.

Jak už bylo naznačeno, výše věku byla u šlechtice spojována s rozumem, zkušeností a majetností. Naproti tomu stáří urozených slečen chápala aristokratická společnost zcela odlišně. Zatímco muž před třicítkou měl ještě dost času na ženění, na neprovdanou pětadvacetiletou dívku se již pohlíželo jako na kandidátku staropanenství. I tento stav nezůstával však po celé 19. století neměnný, neboť jiné požadavky měli v daném ohledu příslušníci historické šlechty na jeho počátku a jiné okolo roku 1900. Například ještě v dobách vídeňského kongresu bývalo zvykem, aby si šlechtična vyhlédla svého nápadníka

---

³⁷¹ Sňatkovému věku šlechty v německém prostředí se věnuje velmi obecně například CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 38. V prostředí rakousko-české šlechty se o daném tématu zmiňuje H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 76-77.

³⁷² CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 38.

³⁷³ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 76.

³⁷⁴ Přesněji průměrný sňatkový věk u českých šlechticů v letech 1848-1914 byl 28,9 let a u šlechtičen 23,8 let.

nejpozději v osmnácti letech. V tomto věku si měla ze tří šlechticů vybrat svého manžela i princezna Gabriela Lokowiczová.³⁷⁵ Nakonec zvolila prince Auersperga, a jak sama později přiznala, „*nebylo to z lásky, ale proto, že jí byl sympatičtější než druzí dva.*“ Nikdy by ji ani nenapadlo odmítnout všechny tři: „*Když Bůh sešle nápadníka, který se rodičům zamlouvá, je nutno se za něj provdat – pokud v nás nevzbuzuje odpor!*“³⁷⁶ Zatímco, když v roce 1892 sotva osmnáctiletá Mathilda Windisch-Graetz obdržela od prince Paula Sapieha, jenž byl o 13 let starší, žádost o ruku, smiřovali se její rodiče s novou situací jen velmi těžko: „*Říkali jsme si, že Tildy je ve své neznalosti světa na to moc mladá. Ona je ještě jako dítě, plná veselosti a radosti, je příliš mladá na to, znát hloubku, nekonečnost a vášeň takového citu. Bolí vidět ji, mladou a milovanou dceru, vstupovat tak brzy do vážnosti života.*“³⁷⁷ Výše uvedené příklady poukazují na to, že v průběhu 19. století došlo ve šlechtických rodinách nejen k určitým změnám ve vzájemných emocionálních vztazích, ale také v jejich přístupu k respektování individuality jednotlivých členů. Poněkud rozdílné pohnutky vedly k posouvání sňatkového věku rodiče mladých šlechticů. Když se na začátku 90. let zamiloval třidvacetiletý Franz Winisch-Graetz do Markéty Harrachové, varoval ho otec před tím, podlehnout hned první lásce a oženit se: „*Dříve než ze života něco uvidíš a užiješ si ho.*“ Jeho výčitky nakonec vyvrcholily ve zjištění: „*Že ty si tím zkažíš svá nejhezčí léta mládí, to mě velmi bolí.*“³⁷⁸ Sbírání zkušeností a užívání si života bez rodinných povinností bylo ale v předminulém století nadále výhradním právem pouze mužských příslušníků. I tato strategie měla patrně své meze, o čemž svědčí případ téměř čtyřicetiletého hraběte Alexandra Mensdorff-Pouilly, jenž psal v roce 1851 svému bratrovi: „*Hned bych se oženil, jen kdybych našel vhodnou ženu, už mi nezbyvá tolik času.*“³⁷⁹ Také u šlechticů byl svobodný stav považován za společensky únosný jen do určitého věku. „*Třicet let, je třeba*

---

³⁷⁵ Mezi jejími nápadníky byl hrabě Láza Festetics, kníže Paul Esterházy a princ Vilém Auersperg. E. LOBKOWICZ, *Vzpomínky*, s. 24.

³⁷⁶ Svatba s princem Auerspergem se konala v roce 1811 v Roudnici. Oslavy trvaly 14 dní a stály enormní částku přesahující 1 milion guldenů. Denně byly na zámecké scéně uváděny opery a komedie a za tím účelem byli najímáni nejslavnější hudebníci a umělci dvorních divadel ve Vídni. Podle kroniky tamějšího zámku bylo v průběhu oslav pohoštěno 10 000 lidí a na četných lovech složeno 3 500 kusů zvěře. Tamtéž, s. 19.

³⁷⁷ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 76.

³⁷⁸ Tamtéž, s. 77.

³⁷⁹ R. SLABÁKOVÁ, *Rodina*, s. 276.

s tím skončit! První přijatelnou partii! Je nejvyšší čas!“ naléhala v roce 1853 na svou sestru Alexandrinu hraběnka Klotylda Clam-Gallas.³⁸⁰

Přestože aristokratická společnost druhé poloviny 19. století s brzkými sňatky většinou nesouhlasila, dcery z vyšších šlechtických rodů byly považovány za sňatku schopné již v šestnácti letech, vlastně ihned poté, co absolvovaly oficiální představení u dvora.³⁸¹ Prvotní orientaci na sňatkovém trhu mohly získat matky urozených šlechticů a šlechtičen ještě mnohem dříve, kupříkladu na dětských plesech, kam chodily děti sotva odrostlé plenkám, nebo pak na tanečních hodinách.³⁸² Mimochodem dolní věková hranice pro povolení sňatku nebyla tehdy ještě zákonem stanovena. Podle rakouského občanského zákoníku, jenž vstoupil v platnost v roce 1811, se člověk stal plnoletým ve 24 letech, nicméně plnoletosti nebylo k uzavření manželství paradoxně třeba.³⁸³ Dosažení uvedeného věku bylo podmínkou k rozhodovací pravomoci, nikoli k uzavření sňatku, kdy u osob mladších stačil souhlas zákonných zástupců. Tím se mělo zabránit manželským svazkům, které by šlechtičtí potomci uzavírali bez vědomí rodičů.³⁸⁴ I když se snoubenky českých aristokratů skutečně vdávaly často neploleté, z tabulky č. 5 zřetelně vyplývá, že od tohoto trendu bylo v průběhu druhé poloviny předminulého století postupně upouštěno. Zatímco mezi léty 1848-1857 nalezneme mezi nevěstami českých knížecích a hraběcích příslušníků více než 40% těch, které vstupovaly do manželství, aniž by dosáhly jednadvacátého roku, před první světovou válkou jich bylo už jen necelých 18%. Oproti tomu mírně stoupal počet žen, jež stanuly poprvé před oltářem ve 25-30 nebo 31-40 letech, od 80. let se dokonce stále

---

³⁸⁰ Tamtéž.

³⁸¹ Jednalo se o rituál, jenž se za staletí vůbec nezměnil, ještě na přelomu století byly mladé šlechtičny představovány jako „debutantky“ v šestnácti letech císařskému dvoru. Představení u dvora znamenalo přechod urozené slečny do světa dospělých, jenž byl spojen „s vysokými výdaji a nemalým vzrušením“. Mimochodem dnešní bál debutantek ve vídeňské státní opeře představuje jen slabý odlesk tehdejšího rituálu. Blíže k tomuto rituálu CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 43-45.

³⁸² Taneční hodiny byly tehdy považovány podle Alfonse Claryho za nezbytné, sám na ně vzpomíná: „*Laskavý, ale přísný učitel tance byl baletním mistrem dvorní opery. Většinu jeho žáků nebylo ještě ani deset let, ale už tam brzy začaly vznikat malé párečky, které se se vši vážností považovaly za snoubence a často se kluci kvůli tomu do sebe pustili.*“ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 45.

³⁸³ M. LENDEROVÁ, *K hříchu*, s. 72.

³⁸⁴ Žádat o zplnoletění musela v roce 1891 před svým sňatkem s knížetem Karlem IV. ze Schwarzenbergu například jeho druhá snoubenka, jednadvacetiletá hraběnka Ida Hoyosová. SOA Třeboň, RA Schwarzenberg-Orlík, sign. I-1, potvrzení plnoletosti, kart. 313.

častěji objevovaly případy, kdy se rozhodly ukončit svobodný život a obléknout si svatební šaty i aristokratky starší čtyřiceti let. Zhruba tedy od roku 1880 zesilovala u šlechtičen tendence uzavírat sňatky ve vyšších věkových skupinách, což mohlo do značné míry souviset nejen se všeobecnou emancipací žen, ale především se změnami způsobu života, potažmo životního stylu, a duchovního klimatu na přelomu století. Také u dcer z vyšších šlechtických rodin, příslušnic mladé generace pozdního 19. století, jež hájila vehementně princip romantické lásky,³⁸⁵ mohlo pak být jedním z důvodů k oddalování svatebního veselí hledání milovaného a milujícího partnera, nebo alespoň muže, ke kterému by cítily svou náklonnost.

Mužští potomci historické šlechty v Čechách se ženili v pozdějším věku hned z několika příčin. Vedle již zmiňovaného sbírání zkušeností a individuálního užívání si života, posouvaly hranici sňatkového věku zejména materiální podmínky, přičemž budoucí pán domu měl za úkol svou novou rodinu dostatečně finančně zabezpečit. Překážkou byly například přísné předpisy týkající se vysokých peněžních záruk, jež museli před uzavřením sňatku splnit vojenští hodnostáři,³⁸⁶ nebo příliš nízká apanáž, kterou dostávali šlechtici od svých rodičů. A i když ze strany mladých aristokratů, budoucích nápadníků, nebyl očekáván příliš velký majetek, kladl se důraz stejně jako u měšťanstva na stálou a do určité míry lukrativní pozici ve státní správě, diplomacii nebo u vojska. Například čeští šlechtici, kteří v občanské době působili v diplomatických službách monarchie, se zřídka ženili před svými 30. narozeninami.³⁸⁷ Všechna výše uvedená zaměstnání, kterým se věnovala valná část později narozených mužských potomků, nutila mnohé šlechtice dlouho odkládat případné zasnuby a svatební oslavy. Mimochodem ukončení vzdělání a následný vstup do pracovního procesu jen potvrzovaly připravenost a schopnost mladého šlechtice uzavřít manželství. Také Josef Windisch-Graetz trval bezpodmínečně na tom, proti vůli svého syna, aby Franz nejdříve dokončil studia a nastoupil do zaměstnání, než bude téma sňatek vážně prodiskutováno: „*Dokud nebudeš zaměstnán, neměla by být o tom řeč, protože jako čestný rytíř nenecháš dívku čekat, abys ji po letech dostal do překérní situace.*“³⁸⁸ Naproti tomu

³⁸⁵ Blíže k ideálu sňatku z lásky ve šlechtickém prostředí CH. DIEMEL, *Adelige Frauen*, s. 47-53.

³⁸⁶ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 77.

³⁸⁷ Jako příklad lze uvést prince Karla Egona Fürstenberga, jenž se oženil ve 35 letech, po třicítce uzavřel sňatek mimo jiné i diplomat hrabě Karel Khevenhüller-Metsch, hrabě Karel Chotek či Karel Deym ze Stříteže 32 let.

³⁸⁸ H. STEKL – M. WAKOUNIG, *Windisch-Graetz*, s. 79.

prvorození synové či dědicové fideikomisních panství, kteří měli zajistit neposkvrněné pokračování rodu, se zpravidla ženili krátce po dosažení plnoletosti nebo dokonce i před tím, což bylo vzhledem k jejich povinnostem vcelku pochopitelné. Při pohledu na tabulku je zřejmé, že mužští příslušníci vysoce urozených rodin v Čechách nejčastěji uzavírali manželství ve věku 25-30 či 31-40 let, a podobně jako u žen i v jejich případech postupně narůstal počet manželských svazků uzavřených ve vyšších věkových skupinách.

Věkový rozdíl mezi šlechtickými manželi – neboť bylo společensky žádoucí, aby se dívka vdávala pokud možno mladá – býval také výrazně vyšší, než je tomu dnes.³⁸⁹ Aristokratky uzavíraly sňatek v mladším věku než mužští příslušníci hlavně ze dvou důvodů: jednak dozrávaly fyzicky i psychicky obecně dříve než muži a jednak nemusely čekat na to, až budou schopny uživit rodinu. Velký věkový rozdíl přesto vyvolával ve šlechtické společnosti 19. století značné vzrušení. Když se zasnoubil otec Alfonse Clary-Aldringena s Terezií Kinskou, bylo to „vzhledem k velkému věkovému rozdílu všeobecné překvapení, jemu bylo šestatřicet, jí teprve sedmnáct. Jako mladší syn nebyl otec žádná „partie“. Rodiče překrásného děvčete si možná představovali mnohem skvělejší budoucnost. Ti dva se však milovali a nepovolili, takže se brzy mohlo slavit zasnoubení. Manželství mých rodičů bylo po čtyřiačtyřicet let, dobrých i špatných, dokonale šťastné.“³⁹⁰

---

³⁸⁹ Velký věkový rozdíl mezi snoubenci nalezneme například u hraběte Rudolfa Chotka, šedesátiletého vdovce, jenž se oženil s třiačtyřicetiletou baronkou Claudií Gudenus, u taktéž ovdovělého hraběte Václava Kounice, jehož chotí se stala sedmadvacetiletá Josefina Horová, či hraběte Oktaviána Kinského, který se ve svých 75 letech zasnoubil s o 47 let mladší Marií Stubenvolle.

³⁹⁰ A. CLARY-ALDRINGEN, *Vůně*, s. 32.

VI. Závěr

Volba partnera a čas svatby byly u rodin náležejících k české historické šlechtě 19. století vázány na řadu předpokladů, které vycházely z aristokratických stavovských zájmů, materiálního uvážení, emocionálních požadavků a převládajícího manželského a rodinného ideálu. Největší váhu měl přitom bezesporu starobylý princip rovnorodosti. Námi zkoumané genealogické prameny potvrzují, že ještě v druhé polovině předminulého a na počátku 20. století česká knížata a hrabata dbala, aby jejich životní partnerky pocházely ze stejného prostředí. Vcelku bezchybné dodržování zmiňovaného principu lze pak vysledovat především u prvorozených synů či budoucích majorátních pánů, jejichž povinností bylo zajistit pokračování rodu. V rámci hierarchicky uspořádané šlechtické společnosti si nejdůsledněji volili své drahé, stavovsky přiměřené snoubenky členové bývalých bezprostředních říšských knížecích rodů, což lze považovat vzhledem k jejich postavení za docela přirozené. Příslušníci této absolutní špičky rakouské aristokracie totiž upevňovali své postavení a zároveň statut celé rodiny pomocí patřičných manželství s princeznami či hraběnkami téměř bez výjimky. Oproti tomu u ostatních knížecích a hraběcích potomků míra jejich zodpovědnosti vůči tradici, vyjádřená požadavkem rovnorodosti, už takových jednoznačných výsledků nedosahovala. U ženichů, kteří pocházeli z hraběcích rodů, se obecně prosazovala s ještě o něco menší důsledností a naopak většími nuancemi než u jejich knížecích vrstevníků. O trvajících rozdílech uvnitř sociálně rozepjaté šlechtické společnosti mimochodem vypovídá i to, že česká knížata téměř vůbec neuzavírala sňatky s prostými šlechticemi, příslušnicemi rytířského stavu či baronkami, což bylo patrně způsobeno nepříliš častými kontakty mezi vyšší a nižší šlechtou při neformálních příležitostech.

Z hlediska časového můžeme konstatovat, že staletími ověřený postup při výběru partnerky, jež se měla narodit ve stejném sociálním prostředí, respektovala v letech 1848-1914 valná část mužských příslušníků „starošítné“ šlechty. Přesto však v tomto dynamickém období došlo, díky změnám, jež přinášela modernizace a razantní nástup měšťanské společnosti, k určitému posunu v myšlení šlechticů směrem k větší liberalizaci. Toto rozvolňování se ohledně principu rovnorodosti vyznačovalo jeho stále častějším porušováním. U bezprostředních říšských knížecích rodin se začaly první takové prohřešky

objevovat až na samém sklonku 19. století, přičemž se v rámci jednotlivých rodů jednalo pouze o výjimečné případy. Naproti tomu ze strany ostatních knížecích a hraběcích rodin docházelo k pravidelnému porušování dané zásady už od poloviny 60. let, tedy zhruba o třicet let dříve než u rodů, jež stály ve vnitřní šlechtické hierarchii nejvýše. Obecně se však jednalo zejména o mladou generaci konce 19. století, která se snažila stále častěji obcházet tradiční normy šlechtického světa, stále více šlechticů toužilo jít svou vlastní, pro rodovou šlechtu dosud nepřijatelnou cestou. Tito urození mladíci se rozhodli hledat své životní družky mimo omezený okruh šlechtičen pocházejících z historické šlechty a našli je buď mezi nearistokratkami, anebo v rodinách nově nobilitovaných šlechticů.

Je zcela zřetelné, že v 19. století mezi historickou a nově nobilitovanou šlechtou existovaly obtížně proniknutelné společenské bariéry. K bližším kontaktům mezi oběma skupinami, či dokonce k jejich vzájemnému rodinnému spříznění, docházelo ojediněle a zásluhou jen několika málo šlechticů. Z tohoto hlediska je možné konstatovat, že ač snaha nobilitantů proniknout mezi českou vysokou aristokracii pomocí vzájemných aliancí byla očividná, vyznačovala se ve sledovaném období poměrně výrazným neúspěchem. První sňatky s „novošlechtičkami“, jež uzavřeli čeští knížecí a především hraběcí potomci, se začínají objevovat ve šlechtických rodokmenech nejdříve v 70. letech předminulého století. Tedy v době, kdy nobilitovaných měšťanů rychle přibývalo a kdy již začal být zřejmý proces, ve kterém příslušníci nově pošlechtěných rodin postupně vytlačovali rodovou šlechtu z úřadů, z armády a spolu s ostatním měšťanstvem i z podnikání. Předpokládáme, že jedním z primárních důvodů takové sňatkové strategie urozených šlechticů byla pak vidina finančního přilepšení, nebo dokonce obohacení se. Majetkové poměry nobilitantů totiž namnoze překonávaly možnosti nejednoho příslušníka české historické šlechty a to především, jednalo-li se o později narozeného syna, jenž si musel často vystačit s velmi nízkou apanáží. To potvrzuje i skutečnost, že sňatky s dcerami nově nobilitovaných šlechticů, jež „vládli jměním“, vskutku uzavírali pouze mladší mužští potomci. O tom, že ekonomické důvody hrály při volbě čerstvě pošlechtěné nevěsty mimořádně důležitou roli, svědčí i to, že polovina z nich pocházela ze známých rodin průmyslníků, obchodníků, podnikatelů či význačných hospodářů.

V podstatě až do konce 60. let 19. století držela historická šlechta v rukou veškerou politickou moc a disponovala největšími zdroji, a tak ji nic nenutilo upustit od dodržování

dosud fungujících a vyhovujících vzorů, včetně zásady rovnorodosti. Nicméně od 70. let musela tato uzavřená skupina na základě společenských a politických změn pomalu ustupovat progresivnějším „novým elitám“. V průběhu posledních desetiletí předminulého století se ukázalo, že i tato ještě nedávno dominantní společenská vrstva byla schopna přijímat změny, které doba přinášela, a částečně přehodnotit své dosavadní normy. Zde je však nutné znovu připomenout, že k liberálnějšímu přístupu k těmto změnám se přikláněla spíše mladá generace, mezi níž a kupříkladu generací jejích rodičů či dokonce prarodičů, žijících okolo roku 1848, vznikly tak obrovské rozdíly v jejich šlechtické mentalitě. Tento posun se ostatně projevil již v uvedeném sňatkovém chování těchto příslušníků rodové šlechty konce 19. století. Na druhou stranu, vzhledem ke skromnému počtu sňatků uzavřených mimo požadovaný okruh bylo zřejmé, že k jakýmkoli novotám na tomto poli přistupovali hraběcí a zejména knížecí potomci stále velmi obezřetně.

Mnohem častěji, než v případě nově nobilitovaných šlechticů, porušovali mladí aristokraté princip rovnorodosti svými sňatky s dámami pocházejícími z měšťanského prostředí. Během 19. století se vskutku výrazně zvyšoval počet šlechticko-měšťanských manželství, i když v porovnání například se západoevropskými či německými šlechtickými rody se mesaliance v prostředí české vyšší šlechty prosazovala s mnohem většími obtížemi, což svědčilo mimo jiné o jejím konzervativním smýšlení. Největší pohromu způsobily vždy nerovnorodé sňatky prvorozených synů, kteří se podle pravidel měli stát budoucími hlavami rodu a byli tak zatíženi nemalou zodpovědností za jeho neposkvrněné pokračování. Nicméně k takovým manželským svazkům docházelo spíše ojediněle. Mesaliance mezi léty 1848-1914 totiž uzavírali zejména později narození mužští potomci, přičemž opět o něco více k nim inklinovali příslušníci hraběcích rodů. Obecně téměř dvě třetiny těchto sňatků byly pak uzavřeny až po roce 1880. I když nerovnorodých manželských svazků nebylo ve sledovaném období mnoho, stále častějšímu svévolnému pronikání buržoazie do nejvyšších společenských vrstev se nepodařilo zabránit.

Mezi důvody ke sňatkům s nešlechticemi, opomeneme-li již zmiňované neutěšené majetkové poměry některých mladých knížecích a hraběcích potomků, patřily například biologické faktory, vyjádření protestu proti morálce, tradičním hodnotám a povinnostem vysoké šlechty, liberální či demokratické smýšlení některých aristokratů, anebo pak ve většině případů láska a vzájemná náklonnost.

Pakliže se příslušník šlechtické rodiny odhodlal k ženitbě s nešlechtičnou, vyvolal tak ve svém okolí nemalý rozruch. Příbuzenské svazky s nižšími šlechtici byly českou historickou šlechtou většinou akceptovány, avšak manželství uzavřená s osobami pocházejícími z měšťanského prostředí nikoliv. Zde je však nutné zdůraznit, že míra všeobecného odsouzení mesaliance se stupňovala či klesala dle společenského a majetkového postavení či významu daného rodu a jeho umístění ve šlechtické hierarchii, důležitou roli hrál v neposlední řadě také společenský status neurozené nevěsty a její rodiny. Přestože šlechtice, kteří vstoupili v manželský svazek s měšťankou, stihl často opravdu tvrdý trest, neznamenalo to ve většině případů zpretrhání veškerých rodinných pout, což vypovídalo o důležitosti dobrých vzájemných emocionálních vztahů uvnitř aristokratických rodin. Mesaliance hrály vůbec významnou roli v procesu myšlení vysoké aristokracie druhé poloviny předminulého století. Na jedné straně ji posouvaly směrem k ostatním společenským vrstvám a také demokratickému smýšlení, v některých případech to dokonce vedlo až k samotnému rozpadu některých rodů, zároveň však na straně druhé přispěly k její větší uzavřenosti, jež nadměru vzdálila šlechtice od zbytku moderní společnosti.

I když většinu příslušníků české rodové šlechty charakterizovalo mezinárodní smýšlení, nacházeli své drahé polovičky nejčastěji nejen v rámci habsburské monarchie, ale především v Čechách, na Moravě a ve Slezsku. Potomci většiny šlechtických rodin skutečně vyznávali přináležitost k historickému územnímu celku, od níž se pak odvíjelo i jejich bohemistické cítění, které hrálo při výběru životní partnerky důležitou roli. Byli to pak především diplomaté a vysocí důstojníci či jiní vojenští hodnostáři, již nejvíce ze všech aristokratů porušovali tradiční sňatkové chování české rodové šlechty, které se v 19. století vyznačovalo zmiňovaným zemským patriotismem. Příčin, proč si mladí šlechtici přiváděli do Čech poměrně málo urozených manželek z ostatních zemí starého kontinentu, bylo patrně několik. Je však nasnadě, že mezi členy rakousko-české vysoké aristokracie a většinou evropských šlechtických rodů stály ještě na počátku 20. století, kromě odlišných předepsaných oslovení, dvorních úřadů, tehdejší módy či zdvořilostních rituálů, především odlišná mentalita, stavovské přehradu a jistá společenská uzavřenost. Ty pak pravděpodobně ovlivňovaly i jejich vzájemnou sňatkovou strategii.

I když česká zemská šlechta sama pocházela z nejrůznějších států starého kontinentu, její mužští příslušníci při výběru svých životních partnerek dávali přednost ženám z rodin

usedlých v habsburské monarchii. Většinu zdejších významných rodů totiž spojovaly, vedle společné minulosti, namnoze přátelské vztahy, které mezi sebou udržovaly v soukromém životě, a to i přes rozdílné politické názory a přes vzájemné konflikty jejich domovských zemí, které z nich u kulatého stolu ve Vídni dělaly nepřátele. Nejčastěji si mladí šlechtici vybírali své nevěsty, nepočítáme-li české země, například v Dolních a Horních Rakousích, Štýrsku a Haliči, anebo z Uher, což bylo vzhledem jejich blízkému sousedství vcelku pochopitelné. Navíc řada českých šlechtických rodin zde mnohdy vlastnila své statky, nebo se knížecí a hraběcí potomci s tamními urozenými dámami seznámili, jak již bylo uvedeno, během své vojenské či diplomatické služby.

Tím, že si příslušníci historické šlechty hledali své manželky především v českých zemích, tvořila česká aristokracie v rámci dvorské společnosti jakousi exkluzivní podskupinu, jež směřovala k tomu, mít svůj vlastní, užší soubor „mezirodinných“ vztahů. Je zřejmé, že mezi zdejšími šlechtickými rodinami obecně existovala tendence získávat manželské protějšky ze sousedních rodů a v okruhu svých příbuzných či urozených přátel. Vyhlédnout si urozenou choť a seznámit se s ní nebylo při rozsáhlých společenských stycích převážně v prostředí vyšší aristokracie ostatně příliš těžké. Šlechtická společnost se při těchto příležitostech snažila zajistit, aby individuální výběr partnera proběhl přinejmenším uvnitř požadovaného okruhu, což se ale neobešlo bez potíží. Nevelký počet aristokratických rodů žijících v Čechách na přelomu 19. a 20. století byl totiž jednou z hlavních příčin častých příbuzenských svazků. Smyslem zpevňování sociálních vazeb mezi českými šlechtickými rodinami nebylo jen deklarování vzájemných přátelských vztahů nebo kupříkladu podobného politického smýšlení, ale především snaha zajistit existenci šlechty jako výlučné sociální skupiny i do budoucna.

K dalším všeobecným požadavkům, které měly být při volbě životního partnera splněny, kromě stavovské rovnorodosti, majetkového zajištění či vzájemné náklonnosti, patřila duševní zralost budoucích manželů. Z genealogických pramenů zřetelně vyplývá, že tuto podmínku splňovali příslušníci rodové šlechty v čím dál pozdějším věku. Mezi léty 1848-1914 docházelo totiž k neustálému oddalování svatebního veselí, odlišnosti byly patrné dokonce i v rámci jednotlivých generací, což mimo jiné souviselo s nastolením nových společenských, politických a hospodářských podmínek. Vedle obecně vyššího sňatkového

věku můžeme ve druhé polovině 19. hovořit také o značných rozdílech mezi průměrným věkem ženicha a nevěsty nebo například prvorozeného syna a ostatních sourozenců.

U mužských potomků „starošítné“ šlechty posouvaly hranici sňatkového věku, vedle sbírání zkušeností a individuálního užívání si života, zejména materiální podmínky, přičemž budoucí pán domu měl za úkol svou novou rodinu dostatečně finančně zabezpečit. Mimo jiné aristokratická společnost druhé poloviny předminulého století s brzkými sňatky, stejně jako se svazky příbuzenskými, většinou nesouhlasila a byli to právě rodiče, kteří nabádali své ratolesti k oddalování svatebního dne. To opět svědčí o tom, že v průběhu sledovaného období došlo ve šlechtických rodinách nejen k určitým změnám ve vzájemných emocionálních vztazích, ale také v jejich přístupu k respektování individuality jednotlivých rodinných členů.

Utuzování vztahů mezi knížecími a hraběcími rodinami se vyznačovalo v druhé polovině 19. a na počátku 20. století vzájemnou propojeností a provázaností těchto rodů a snahou po uzavírání rovnorodých manželství. To vedlo, kromě svébytného životního stylu, k upevnění jednoty a uzavřenosti této výlučné sociální vrstvy, která v dynamickém období předminulého století, plném převratných společenských změn, usilovala nejen o udržení svého místa na výsluní, ale především o zachování své existence vůbec.

VII. Soupis pramenů a literatury

VII. 1. Nevydané prameny

Státní oblastní archiv Třeboň

Fond Rodinný archiv Schwarzenbergů (orlická větev)

Osobní pozůstalost Karla III. ze Schwarzenbergu

kart. 184

Osobní pozůstalost Idy rozené hraběnky Hoyosové, druhé manželky Karla IV. ze Schwarzenbergu

kart. 313

Osobní pozůstalost Marie Trauttmansdorffové, manželky Ferdinanda, rozené ze Schwarzenbergu

kart. 432

VII. 2. Vydané prameny

VII. 2. 1. Dobový tisk

Národní listy 1885

VII. 2. 2. Ostatní vydané prameny

Almanach českých šlechtických rodů 1999, Praha 1999.

Almanach českých šlechtických rodů 2001, Praha 2000.

Almanach českých šlechtických rodů 2003, Praha 2002.

Almanach českých šlechtických rodů 2005, Praha 2004.

CLARY-ALDRINGEN, Alfons, *Vůně vzpomínek. Kníže Clary-Aldringen vypráví o „starých zlatých časech“*, Praha 2002.

Gothaischer genealogischer Hofkalender, Gotha 1897-1910.

Gothaisches genealogisches Taschenbuch der gräflichen Häuser, Gotha 1896-1915.

LOBKOWICZ, Erwein, *Vzpomínky na monarchii*, Praha 1977.

SCHWARZENBERG, Karel (ed.), *Lancknechta Bedřicha Schwarzenberga Španělský deník a zrození revolucí*, Praha 1937.

TITTEL, Ignaz, *Schematismus a statistika velkostatků v Království českém*, Praha 1902.

WURZBACH, Constantin von, *Biographisches Lexikon des Kaiserthums Oesterreich XXXVII*, Wien 1878.

VII. 3. Literatura

- BEZECNÝ, Zdeněk, *Karel V. ze Schwarzenbergu. Životní styl šlechtice na přelomu 19. a 20. století*, diplomová práce, Katedra historie Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1994.
- BEZECNÝ, Zdeněk, *Příliš uzavřená společnost. Orličtí Schwarzenbergové a šlechtická společnost v Čechách v druhé polovině 19. a na počátku 20. století*, České Budějovice 2005.
- BEZECNÝ, Zdeněk, *Sňatky české šlechty ve druhé polovině 19. století*, in: Václav Petrbock (ed.), *Sex a tabu v české kultuře 19. století*, Praha 1999, s. 88-93.
- BEZECNÝ, Zdeněk – LENDEROVÁ, Milena, *Několik poznámek k proměnám elit v Čechách*, in: M. LENDEROVÁ – Z. BEZECNÝ – J. KUBEŠ (edd.), *Proměny elit v moderní době. Sborník k narozeninám docenta Roberta Saka*, České Budějovice 2003, s. 17-42.
- BOBKOVÁ, Lenka – NEUDERTOVÁ, Michaela (edd.), *Cesty a cestování v životě společnosti*, Ústí nad Labem 1997 (=Acta Universitatis Purkynianae, Philosophica et Historica 3, 1997, Studia Historica 2).
- BOLOGNA, Jean-Claude, *Svatby. Dějiny svatebních obřadů na západě*, Praha 1997.
- BROŽ, Ivan, *Velké postavy rodu Kinských*, Praha 1997.
- BUBEN, Milan, *Encyklopedie heraldiky*, Praha 1994.
- BUBEN, Milan, *Nástin vývoje české titulatury*, Prostor 6, 1992, č. 21, s. 199-208.
- BURGET, Eduard, *Konec jedné dynastie. Pomník hesenského kurfiřta v Hořovicích*, Dějiny a současnost 4, 2006, s. 12-13.
- COUDENHOVE-KALERGI, Micu, *Paměti hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi*, Domažlice 2006.
- DIEMEL, Christ, *Adelige Frauen im bürgerlichen Jahrhundert. Hofdamen, Stiftsdamen, Salondamen 1800-1870*, Frankfurt am Mein 1998.
- GALANDAUER, Jan, *František Ferdinand d'Este*, Praha 1999.
- GENNEP, Arnold van, *Přechodové rituály. Systematické studium rituálů*, Praha 1997.
- GODSEY, William D., *Quarterings and Kinship: The Social Composition of the Habsburg Aristocracy in the Dualist Era*, The Journal of Modern History 71, 1999, s. 56-104.
- HALADA, Jan, *Lexikon české šlechty. Erby, fakta, osobnosti, sídla a zajímavosti*, Praha 1999.
- HLAVAČKA, Milan, *Cestování v éře dostavníků*, Praha 1996.
- KASÍK, Stanislav – MAŠEK, Petr – MŽYKOVÁ, Marie, *Lobkoviczové. Dějiny a genealogie rodu*, České Budějovice 2002.

- KOBLASA, Pavel, *Esterházy – nejbohatší rodina v Evropě*, Rodopisná revue 2, 2001, s. 3.
- KOBLASA, Pavel, *Maďarská šlechta na Vltavotýnsku*, Rodopisná revue 3, 2001, s. 12-13.
- KLOBAS, Oldřich, *Václav hrabě Kounic. Šlechtic nejen rodem*, Brno 1993.
- KOŘÁLKA, Jiří, *Češi v habsburské říši a v Evropě 1815-1914. Sociálněhistorické souvislosti vytváření novodobého národa a národnostní otázky v českých zemích*, Praha 1996.
- KOVÁŘ, Daniel, *Modrá krev v Českých Budějovicích 1850-1918*, Rodopisná revue 1, 2002, s. 5-7.
- LENDEROVÁ, Milena, *Dějiny každodennosti „dlouhého“ 19. století II. Život všední a sváteční*, Pardubice 2005.
- LENDEROVÁ, Milena, *Deník Gabriely ze Schwarzenbergu, 1840-1841*, Jihočeský sborník historický 71, 2002, s. 253-278.
- LENDEROVÁ, Milena, *K hříchu i k modlitbě. Žena v minulém století*, Praha 1999.
- LESEMANN, Silke, *Liebe und Strategie. Adelige Ehen im 18. Jahrhundert*, Historische Anthropologie 8, 2000, s. 189-207.
- LINHARTOVÁ, Hana, *Církev a manželství ve druhé polovině 19. století*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 1999.
- MALONĚ, Lubor, *Mesaliance v prostředí rakousko-české historické šlechty v letech 1896-1918*, diplomová práce, Katedra historie Filozofické fakulty Univerzity Palackého, Olomouc 2005
- MAŠEK, Petr, *Modrá krev. Minulost a přítomnost 445 šlechtických rodů v českých zemích*, Praha 2003.
- MAŤA, Petr, *Svět české aristokracie (1500-1700)*, Praha 2004.
- MATĚJČEK, Jiří, *Šlechta v českých zemích v 19. století (První pokus o přehled)*, Slezský sborník 98, 2000, s. 279-299.
- MYŠKOVÁ, Klára, *Kněžna Vilemína ze Schwarzenbergu. Obraz šlechtičny v druhé polovině 19. století*, diplomová práce, Historický ústav Pedagogické fakulty Jihočeské univerzity, České Budějovice 2001.
- Neue deutsche Biographie*, Band 12, Berlin 1980.
- Ottův slovník naučný XIV*, Praha 1899.
- Ottův slovník naučný XVII*, Praha 1901.
- Ottův slovník naučný XXIII*, Praha 1905.
- Ottův slovník naučný XXIV*, Praha 1906.
- Österreichisches Biografisches Lexikon 1815-1950*, Band 9 (Lfg. 41), Wien 1988.
- PROCHÁZKA, František – LAMBERK, Karel Štěpán, *Kněžna Káča a Lamberkové v Čechách*, Praha 2003.
- RAK, Jiří, *Bývali Čechové ... České historické mýty a stereotypy*, Praha 1994.

- SKŘIVAN, Aleš, *Nástup Aloise Lexy von Aehrenthal do úřadu ministra zahraničí Rakousko-Uherska v roce 1906*, in: P. KLENER (ed.), *Pocta docentu Vladimíru Nálevkovi*, Praha 2001, s. 105-115.
- SLABÁKOVÁ, Radmila, *Rodina a její hodnota u rakousko-české aristokracie v 19. století (na příkladu Dietrichsteinů a Mensdorff-Pouilly)*, in: J. MACHAČOVÁ – J. MATĚJČEK (edd.), *Studie k sociálním dějinám 6*, Kutná Hora – Praha – Opava 2001, s. 275-285.
- SLABÁKOVÁ, Radmila, *Šlechtická rodina jako zvláštní typ rodiny?*, in: *Sociálně a národnostně smíšená rodina v industriální a postindustriální společnosti v českých zemích a ve střední Evropě od druhé poloviny 19. století do současnosti*, Opava 2003, s. 89-95.
- Slovník spisovné češtiny pro školu a veřejnost*, Praha 1994.
- STEKL, Hannes – WAKOUNIG, Marija, *Windisch-Graetz. Ein Fürstenhaus im 19. und 20. Jahrhundert*, Wien – Köln 1992.
- TOMÁŠEK, Libor, *Karel III. ze Schwarzenbergu. K politické činnosti české šlechty v šedesátých letech 19. století*, Jihočeský sborník historický 63, 1994, s. 101-114.
- URBAN, Otto, *Česká společnost 1848-1918*, Praha 1982.
- URBAN, Otto, *František Josef I.*, Praha 1991.
- URBAN, Otto, *Kapitalismus a česká společnost. K otázkám formování české společnosti v 19. století*, Praha 2003.
- VALENTA, Aleš, *Dějiny rodu Kinských*, České Budějovice 2004.
- VOTÝPKA, Vladimír, *Příběhy české šlechty*, Praha 2001.
- ZIEHR, Wilhelm, *Evropské šlechtické rody*, Praha 1996
- ŽUPANIČ, Jan, *Habsburský rod ve 20. století*, Historický obzor 17, č. 1-2, 2006, s. 2-9.
- ŽUPANIČ, Jan, *Kubinzky – nová šlechta na sklonku staré doby*, Genealogické a heraldické informace 2004, s. 33-41.
- ŽUPANIČ, Jan, *Nová šlechta Rakouského císařství*, Praha 2006.
- ŽUPANIČ, Jan – FIALA, Michal – STELLNER, František, *Encyklopedie knížecích rodů zemí Koruny české*, Praha 2001.

VII. 4. Internetové odkazy

<http://de.wikipedia.org/wiki/Eben%c3%BCrtigkeit>, staženo 11.9.2006.

http://susi.e-technik.uni-ulm.de:8080/Meyers2/seite/werk/meyers/band/5/seite/0276/meyers_s0276.html, staženo 5.6.2006.

<http://www.heraldica.cz/faq-genealogy.htm>, staženo 5.6.2006.

<http://www.adelsrecht.de/Lexikon/E/Ebenburtigkeitsrecht/ebenburtigkeitsrecht.html>, staženo 11.9.2006.

<http://www.fuerstenhaus.li/fhe/defuerstenhaus/geschichte/hausgesetz.html>, 13.9.2006.

<http://www.adelsrecht.de/Lexikon/A/Ahnenprobe/ahnenprobe.html>, staženo 15.9.2006.

<http://patricius.info/Rodokmeny/Lexa.txt>, staženo 27.9.2006.

<http://spcp.prf.cuni.cz/15-20/16-geor.htm>, staženo 30.9.2006.

<http://www.jicinsko.cz/lsk/99/lsk991-2.htm>, staženo 12.11.2006.

<http://genealogy.euweb.cz/bohemia/kinsky2.html>, staženo 4.10.2006.

http://www.zamek-trest.cz/historie_podrobna.htm, staženo 14.12.2006.

<http://www.otisky.webz.cz/plavec.html>, staženo 14.12.2006.

<http://www.boskovice.cz>, staženo 14.12.2006.

<http://www.hnojnik.cz>, staženo 4.1.2007.

<http://www.veselyvylet.cz/cz/vv8/vv82.html>, staženo 13.1.2007.

<http://www.pozitivni-noviny.cz/785.html>, staženo 10.1.2007.

http://cd.cz/static/old/NEW/TCD2005/5_30syn.htm, staženo 22.1.2007.

<http://www.mesto-bohumin.cz>, staženo 20.1.2007.

http://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Werndl, staženo 20.1.2007.

<http://www.ritka.cz>, staženo 23.1.2007.

<http://www.vkol.cz/konf/01ref13.htm>, staženo 26.1.2007.

<http://slovník-cizích-slov.abz.cz/web.php/slovo/mezaliance-mesaliance>, staženo 21.7.2006.

http://www.heraldica.org/topics/royalty/g_morganat.htm, staženo 4.8.2006.

<http://www.korunaceska.org>, staženo 23.9.2006.

<http://genealogy.euweb.cz/hlohe/hlohe8.html>, staženo 24.8.2005.

<http://pages.prodigy.net/ptheroff/gotha/hohenlohe.html>, staženo 18.4.2006.

<http://www.zamek.kunin.cz>, staženo 7.12.2005.

<http://genealogy.euweb.cz/colloredo/colloredo2.html>, staženo 11.6.2006.

http://www.sanquis.cz/clanek.php?id_clanek=103, staženo 13.10.2006.

<http://www.neustupov.cz>, staženo 18.8.2006.

<http://www.hornimarsov.cz>, staženo 18.8.2006.

<http://www.lazne-belohrad.cz>, staženo 18.8.2006.

<http://mysticseaport.org/Library/manuscripts/coll/coll085/coll085.cfm#head74064008>, staženo 5.8.2006.

<http://math.boisestate.edu/GaS/whowaswho/P-Q/PalmayIlka.htm>, staženo 10.8.2006.

<http://genealogy.euweb.cz/bohemia/mensdorff.html>, staženo 11.10.2006.

<http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/vyskoka/josefina.htm>, staženo 16.7.2006.

<http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/vysoka/pepina.htm>, staženo 16.7.2006.

<http://franzferdinand.cz/cz/Zofie-Chotkova/>, staženo 22.5.2006.

http://encyklopedie.brna.cz/home/?acc=profil_osobnosti&load=2682, staženo 7.8.2006.

http://www.municipal.cz/vsemyslice/reg_osobnosti.html, staženo 18.9.2006.

<http://exnermichal.sweb.cz/souboj.htm>, staženo 19.11. 2006.

http://de.wikipedia.org/wiki/Sascha_Kolowrat-Krakowsky, staženo 22.11.2006.

<http://www.moravska-galerie.cz/cs/kulturni-akce/mitsuko-coudenhove-kalergi/>, staženo 9.12.2006.

http://en.wikipedia.org/wiki/Catherine_Radziwill, staženo 10.9.2006.

<http://www.uhersko.com>, staženo 17.1.2007.

<http://www.mvz.cz>, staženo 16.4.2006.

<http://www.hrady.cz>, staženo 23.7.2006.

<http://www.loučna-nad-desnou.cz>, staženo 23.7.2006.

http://www.wikipedia.org/Marie_Taglioni, staženo 22.7.2006.

<http://www.ladyweb.ihned.cz>, staženo 12.3.2007.

<http://comons.wikimedia.org>, staženo 12.3.2007.

VIII. Seznam obrazových příloh

1. Alois Lexa von Aehrenthal, mladší bratr baronky Marie Felicie, manželky hraběte Františka Colloredo-Mannsfelda, v letech 1906-1912 působil jako rakousko-uherský ministr zahraničí (<http://www.mvz.cz>, staženo 16.4.2006.) s. 38
2. Zámek Hrubá Skála, v letech 1821-1945 v držení rodu svobodných pánů Lexa von Aehrenthal (<http://www.hrady.cz>, staženo 23.7.2006.) s. 38
3. Zámek Záběhlvice u Prahy, jenž nechal po požáru v roce 1885 postavit baron Ludvík Korb von Weidenheim, otec nevěsty hraběte Vladimíra Aichelburga (<http://www.hrady.cz>, staženo 23.7.2006) s. 39
4. Rodinné sídlo svobodných pánů von Eichhoff – Rokytnice u Přerova, zde se narodila Klára von Eichhoff, choť hraběte Alfonse Aichelburga (<http://www.hrady.cz>, staženo 23.7.2006.) s. 39
5. Johann Friedrich Klein a jeho synové, mezi nimi i baron Hubert, otec Marie Klein von Wisenberg (<http://www.loucna-nad-desnou.cz>, staženo 23.7.2006.) s. 40
6. Zámek Loučná nad Desnou a zámek Sobotín, oblíbená sídla nově nobilitované šlechtické rodiny Kleinů, obzvláště loučenský zámek byl za Kleinů svědkem častých návštěv předních rakouskouherských průmyslníků (<http://www.loucna-nad-desnou.cz>, <http://hrady.cz>, staženo 23.7.2006.) s. 40
7. Josef, otec Anny von Werndl, manželky hraběte Josefa Lamberga (http://de.wikipedia.org/wiki/Josef_Werndl, staženo 20.1.2007.) s. 41
8. Josef Lamberg s manželkou Annou rozenou von Werndl (F. PROCHÁZKA – K. Š. LAMBERG, *Kněžna Káča a Lamberkové v Čechách*, Praha 2003, s. 70.) s. 41
9. Hrabě Leopold Brandis se svou chotí Johannou rozenou von Schäffer a dcerou Latou (<http://www.ritka.cz>, staženo 23.1.2007.) s. 42
10. Žofie Chotková – hraběnka, choť arcivévody a následníka trůnu Františka Ferdinanda d'Este (<http://www.franzferdinand.cz/cz/Zofie-Chotkova>, staženo 22.5.2006.) s. 66
11. Marie Taglioni – baletka, manželka prince Josefa Windisch-Graetze (http://www.wikipedia.org/Marie_Taglioni, staženo 22.7.2006.) s. 66

12. Kateřina Hrádková – dcera šafáře, životní partnerka knížete Gustava Joachima Lamberga (F. PROCHÁZKA – K. Š. LAMBERG, *Kněžna Káča a Lamberkové v Čechách*, Praha 2003, s. 45.) s. 67
13. Ilka Petras (Pálmay) – operetní primadona, choť hraběte Eugena Kinského (<http://math.boisestate.edu>, staženo 10.8.2006.) s. 67
14. Marie Vaníčková (Hilbertová) – herečka, manželka hraběte Artura Aichelburga (<http://www.pozitivni-noviny.cz/785.html>, staženo 10.1.2007.) s. 68
15. Mitsu Aoyama – dcera z tokijské obchodnické rodiny, choť hraběte Jindřicha Coudenhove-Kalergi (M. COUDENHOVE-KALERGI, *Paměti hraběnky Micu Coudenhove-Kalergi*, Domažlice 2006, s. 7.) s. 68
16. Josefina Čermáková – herečka, první manželka hraběte Václava Kounice (<http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/vyskoka/josefina.htm>, staženo 16.7.2006.) s. 69
17. Josefina Horová – služebná, druhá manželka hraběte Václava Kounice (<http://www.prostor-ad.cz/pruvodce/okolobrd/vysoka/pepina.htm>, staženo 16.7.2006.) s. 69
18. Princezna Dorothea Talleyrand-Périgord – francouzská manželka Karla Egona knížete Fürstenberga (<http://www.ladyweb.ihned.cz>, staženo 12.3.2007.) s. 94
19. Hraběnka Paulina Sándor – uherská choť Richarda knížete Metternich-Winneburg (<http://comons.wikimedia.org>, staženo 12.3.2007.) s. 94

IX. Seznam tabulek

Tabulka č. 1 – Sňatky mezi historickou a nově nobilitovanou šlechtou, 1848-1914

Tabulka č. 2 – Mesaliance mužských příslušníků knížecích rodů v Čechách, 1848-1914

Tabulka č. 3 – Mesaliance mužských příslušníků hraběcích rodů v Čechách, 1848-1914

Tabulka č. 4 – Sňatky s uherskými šlechtičkami, 1848-1914

Tabulka č. 5 – Sňatky podle věku snoubenců, 1848-1914

Sňatky mezi historickou a nově nobilitovanou šlechtou, 1848-1914

Jméno a titul ženicha	Datum konání sňatku	Jméno a titul nevěsty
František de Paula hrabě Colloredo-Mannsfeld	23.1.1874	Marie Felicie baronka von Aehrenthal
František de Paula hrabě Colloredo-Mannsfeld	6.9.1884	Alžběta Johanna Lexa von Aehrenthal
Vladimír hrabě Aichelburg	15.5.1872	Helena baronka Korbová z Weidenheimu
Alfons hrabě Aichelburg	10.9.1877	Klára baronka von Eichhoff
Josef hrabě Lamberg	12.7.1880	Anna šlechtična von Werndl
Leopold Brandis	23.11.1887	Johanna von Schäffer
Alfréd hrabě Aichelburg	9.9.1899	Christina baronka Nádherná z Borutína
Alexander Heinrich Boos zu Waldeck	10.5.1900	Magdalena baronka Kubinzky
Rudolf hrabě Wratislav z Mitrowicz	15.5.1909	Marie baronka Klein von Wisenberg
Eduard hrabě Coudenhove	26.8.1914	Hildegard šlechtična Keil von Eichenthurn

Mesaliance mužských příslušníků knížecích rodů v Čechách, 1848-1914

Jméno ženicha	Datum konání sňatku	Místo konání sňatku	Jméno nevěsty
Josef Colloredo-Mannsfeld	18.4.1903	Paříž	Lucy Sophie Yvonne Jonquet
Ferdinand Colloredo-Mannsfeld	10.5.1909	New York	Eleonora Iselin
Johann Clary-Aldringen	16.7.1910	Londýn	Eugenie Hospodářová
Lothar Štěpán Metternich-Winneburg	21.4.1868	Vídeň	Karolina Reitter
Josef Rohan	9.4.1891	Plankenstein	Anna Lincke
Raoul Benjamin Rohan	17.10.1888	Dalkey (Dublin)	Mary Agnes Rock
Georg Franz Stadion-Warthausen	20.5.1873	Szilágy-Somlyó	Teresie Lazár
Emerich Stadion-Thannhausen	14.7.1867	Wiesbaden	Marie Madelaine Schier
Filip Franz Stadion-Thannhausen	9.7.1874	Brémy	Maria Císařová
Rudolf Thurn-Taxis	28.11.1857	Praha	Jenny Ständler
Josef Windisch-Graetz	24.9.1866	Berlín	Marie Taglioni
Franz Auersperg	14.6.1899	New Jersey	Florence Elsworth Hazard
Egon Hohenlohe-Waldenburg	11.7.1913	Wiesbaden	Adele Löw
Filip Ernst Hohenlohe-Schillingfürst	6.8.1913	Edinburgh	Henriette Gindra
Ferdinand Trauttmansdorff-Weinsberg	4.9.1893	Vídeň	Berta Fischer
Fridrich Wilhelm Hanau	23.9.1856	Westminster (Londýn)	Auguste Birnbaum
Gustav Joachim Lamberg	10.1.1855	Strašín	Kateřina Hrádková

Tabulka č. 3

Mesaliance mužských příslušníků hraběcích rodů v Čechách, 1848-1914

Jméno ženicha	Datum konání sňatku	Místo konání sňatku	Jméno nevěsty
Artur Aichelburg	22.11.1902	Praha	Marie Vaníčková
Zdenko Aichelburg	26.10.1874	Těšín	Mathilde Schindler
Heřman Bubna z Litic	26.2.1900	Graz	Rosálie Zöhrer
František Bubna z Litic	20.9.1879	Vídeň	Laura Schubert
Egon Bubna z Litic	15.1.1902	Vídeň	Hedwiga Schor
Jan František Bubna z Litic	28.7.1901	Windsor	Irene Blair
Jindřich Coudenhove-Kalergi	16.12.1892	Tokio	Mitsu Aoyama
František Deym ze Stříteže	7.9.1876	Mnichov	Julia Berta Grueber
František Bořek Dohalský z Dohalic	19.11.1912	Praha	Milada Krafferová
Jindřich Kounic	25.1.1869	Salzburg	Vilemina Wittman
Eugen Kounic	10.8.1870	Vídeň	Anna Fenzel
Václav Kounic	26.11.1877	Vysoká	Josefina Čermáková
Václav Kounic	12.5.1908	Praha	Josefina Horová
Eugen Kinský	17.12.1848	Ischl	Marie Zauner
Rudolf Kinský	18.5.1901	Budapešť	Marie Terezie Renard-Pölzl
Eugen Kinský	31.8.1891	Vídeň	Ilka Petras
Eugen Kinský	26.8.1909	Budapešť	Gisela Zwonek
Oktavián Kinský	6.9.1888	Chlumec n. Cidlinou	Marie Stubenvolle
František Kolowrat-Krakowský	17.10.1888	Mödling	Antonie Schachner
Leopold Kolowrat-Krakowský	11.6.1850	Benátky	Natalie Blaszynska
František Schlick	26.10.1896	Graz	Berta Roxer
Michael Karl Althann	28.11.1850	Stuttgart	Karoline Sarah Thomas
Otakar Prosper Berchtold	19.4.1902	Nezdašov	Kateřina Sušerová
Jindřich Taaffe	22.5.1897	Vídeň	Maria Magda Fuchs
Alexander Vrints zu Falkenstein	24.8.1902	Vídeň	Anna Wolf

Mesaliance mužských příslušníků hraběcích rodů v Čechách, 1848-1914

Jméno ženicha	Datum konání sňatku	Místo konání sňatku	Jméno nevěsty
Olivier Wallis	10.9.1900	Mödling	Stephanie Kohn
Benno Zedwitz	1883	Eichwaldt u Teplic	Berta Golz
Quidobald Thun-Hohenstein	2.7.1906	Louny	Melanie Günther
Leopold Thun-Hohenstein	15.3.1913	Innsbruck	Pia Julia Waitz
Artur Waldstein-Wartenberg	5.5.1906	Praha	Elizabeth Dörfl
Arnošt Wratislav z Mitrowicz	14.6.1910	Praha	Henriette Krabetz
Johann M. Pius Harbuval Chamaré	10.11.1903	Vídeň	Wanda Blaustein
Johann Leonhard Harbuval Chamaré	20.8.1913	Hannover	Hedwiga Bertling
Leopold Küenburg	5.9.1911	Vídeň	Cecilie Singer
Štěpán Emil Lamberg	27.1.1910	neuveveno	Eleonora Hammerbauerová
Štěpán Emil Lamberg	15.12.1912	neuveveno	Marie Dražujová
Ferdinand Sporck	3.4.1872	Berlín	Anna Schmackal

Tabulka č. 4

Sňatky s uherskými šlechtičkami, 1848-1914

Jméno ženicha	Datum konání sňatku	Místo konání sňatku	Jméno nevěsty
Adolf Wilhelm Daniel Auersperg	6.10.1857	Vlašim	hraběnka Johanna Festetics de Tolna
kníže Alexander Auersperg	14.1.1852	-	hraběnka Sarlota Szapáry
vévoda Karl Wilhelm Philipp Auersperg	18.8.1851	Teplice	hraběnka Ernestine Festetics de Tolna
hrabě Manfred Clary-Aldringen	26.4.1884	Vídeň	hraběnka Franziska Pejácsevich de Veröcze
hrabě Jeronym Mannsfeld	29.4.1865	Praha	hraběnka Aglaja Festetics de Tolna
princ Karl Emil Egon Fürstenberg	23.7.1902	Keszthely	hraběnka Marie Mathilda Festetics de Tolna
princ Fridrich Liechtenstein	14.10.1897	Vídeň	hraběnka Marie Irma Apponyi
princ Johannes Liechtenstein	6.9.1906	Budapešť	hraběnka Marie Gabriela Andrássy
princ August Jiří Lobkowitz	3.10.1897	Praha	hraběnka Marie Pálffy Erdöd
hrabě Alfred Khevenhüller-Metsch	27.11.1888	Vídeň	hraběnka Melanie Erdödy
hrabě Jan Karel Khevenhüller-Metsch	29.4.1865	Bratislava	hraběnka Franziska Esterházy
vévoda Paul Metternich-Winneburg	9.5.1868	Carlbürg	hraběnka Melanie Zichy-Ferraris
vévoda Richard Metternich-Winneburg	13.6.1856	Vídeň	hraběnka Paulina Sándor
hrabě Rudolf Stadion-Warthausen	3.7.1850	Würzburg	hraběnka Gisela Hadik von Futak
princ Karel Otto Windisch-Graetz	26.10.1905	Keszthely	hraběnka Alexandra Festetics de Tolna
kníže Ludvík Alfred Windisch-Graetz	18.11.1907	Budapešť	hraběnka Marie Széchényi
princ Ludvík Josef Windisch-Graetz	8.2.1870	Budapešť	hraběnka Valerie Dessewffy
hrabě Ottokar Aichelburg	1.6.1871	Berzevicze	šlechtička Irma Füzeséry de Füzesér
hrabě Ottokar Aichelburg	2.3.1904	-	šlechtička Annie de Mezey
hrabě Leopold Anton Berchtold	25.1.1893	Budapešť	hraběnka Fernandine Károlyi von Nagy-Károly
hrabě Hugo Boos zu Waldeck	4.5.1895	Vídeň	hraběnka Julie Hunyady de Kéthely

Sňatky s uherskými šlechtičkami, 1848-1914

hrabě Johann Felix Harbuval Chamaré	22.11.1909	Budapešť	hraběnka Irma Karátsonyi
hrabě Rudolf Chotek	25.9.1895	Budapešť	hraběnka Marie Raday de Rada
hrabě Eugen Kinský	17.5.1893	Fény	šlechtična Helena Csernovits de Másca
hrabě Zdenko Kinský	11.6.1877	Budapešť	hraběnka Georgina Festetics de Tolna
Leopold M. Küenburg	23.6.1878	Praha	baronka Gabriele Vécsey von Hajnáskeö
hrabě Eduard Taaffe	15.2.1860	Sopron	hraběnka Irma Csaky von Körösczegh und Adorján
hrabě Jindřich Jan Thun-Hohenstein	27.4.1868	Salzburg	Irene Esterházy
hrabě Jindřich Waldstein-Wartenberg	28.7.1908	Tata	baronka Alice von Ditzfurth
hrabě Georg Wallis	5.6.1886	Hradiště u Blovic	Sophie Pálffy Erdöd
hrabě Maximilian Wratislav z Mitrowicz	9.9.1911	Loosdorf	baronka Laura von Mensshengen

Sňatky podle věku snoubenců, 1848-1914 1)

Věk ženichů	-24		25- 30		31- 40		41- 50		51- 60		61+		Celkem sňatků
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet
1848-1857	5	9,6	23	44,2	16	30,8	8	15,4	0	0	0	0	52
1858-1867	5	10,2	27	55,1	12	24,5	2	4,1	3	6,1	0	0	49
1868-1877	9	13,6	21	31,8	31	47,0	4	6,1	1	1,5	0	0	66
1878-1887	12	17,2	28	40,0	22	31,4	6	8,6	2	2,8	0	0	70
1888-1897	4	6,0	33	49,3	21	31,3	5	7,4	2	3,0	2	3,0	67
1898-1907	6	8,5	30	42,3	25	35,2	4	5,6	5	7,0	1	1,4	71
1908-1914	4	7,0	22	38,6	20	35,1	5	8,8	5	8,8	1	1,7	57

1) Jedná se o sňatkový věk při vstupu do prvního manželství.

2) Chybí údaje o počtu sňatků v letech 1915-1917, které jsou mimo rámec sledovaného období.

Sňatky podle věku snoubenců, 1848-1914

Věk nevěst	-20		21- 24		25- 30		31- 40		41- 50		51+		Celkem sňatků
	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet	%	Počet
1848-1857	21	40,4	16	30,7	11	21,2	4	7,7	0	0	0	0	52
1858-1867	10	20,4	20	40,8	15	30,6	4	8,2	0	0	0	0	49
1868-1877	21	31,8	28	42,4	14	21,2	3	4,6	0	0	0	0	66
1878-1887	17	24,3	30	42,8	18	25,7	2	2,9	2	2,9	1	1,4	70
1888-1897	14	20,9	30	44,8	16	23,8	5	7,5	1	1,5	1	1,5	67
1898-1907	17	23,9	22	31,0	19	26,8	8	11,3	3	4,2	2	2,8	71
1908-1914	10	17,5	13	22,8	21	36,8	7	12,3	5	8,8	1	1,8	57

X. Příloha CD-ROM Databáze sňatků 1848-1914